

ALEKSANDAR MEKOL SMIT

Prva damska detektivska agencija

SAMIZDAT 8282

Aleksandar Mekol Smit

**PRVA DAMSKA
DETEKTIVSKA AGENCIJA**

TATA

Mma Ramocve imala je detektivsku agenciju u Africi, u podnožju Brda Kgale, koja se sastojala od jednog malog belog kombija, dva pisaća stola, dve stolice, telefona i stare pisaće mašine. Tu je bio i čajnik u kom je Mma Ramocve - jedina dama privatni detektiv u Bocvani - spravljala biljni čaj. Bile su tu i tri šolje - jedna za nju, jedna za njenu sekretaricu i jedna za klijentelu. Šta više treba jednoj detektivskoj agenciji? Detektivske agencije se oslanjaju na ljudsku intuiciju i inteligenciju, koje je Mma Ramocve imala u izobilju. A nijedan inventar to, naravno, ne bi uključio.

Ali tu je bio i vidik, koji se takođe ne bi pojavio ni u jednom inventaru. Kako bi bilo koja takva lista mogla da dočara šta se može videti s vrata agencije Mma Ramocve? Sprema bagremovo drvo, pa bodljikavo drvo koje oivičuje divljinu pustinje Kalahari; veliki beli trnovi, kao upozorenje; i tome suprotstavljeni tako nežni sivkasti listovi masline. U njenim granama mogla se kasno popodne ili u sveže rano jutro videti, ili možda pre čuti, ptica selica. A iza bagrema, preko puta prašnjavog drumca, kroz granje drveća i žbunje nazirali su se krovovi grada; na horizontu, u plavom talasanju vreline bila su brda nalik nekim neverovatnim naraslim naseobinama termita.

Svi su je zvali Mma Ramocve, iako bi bilo pravilno, ako bi ljudi hteli da poštuju etikeciju, oslovljavati je sa madam Mma Ramocve. To je pravilno za osobu od ugleda, iako se ona sama nikad time nije koristila. Tako je ostala Mma Ramocve, radije nego Dragocena¹ Ramocve, što je bilo njeno ime kojim je vrlo malo ljudi zvalo.

Ona je bila dobra žena i dobar detektiv. Dobra žena u dobroj zemlji, moglo bi čak da se kaže. Volela je svoju zemlju, Bocvanu, mesto mira, i Afriku sa svim njenim iskušenjima. Ne stidim se da budem nazvana afričkim patriotom, govorila je Mma Ramocve. Volim sve ljude koje je Bog stvorio, ali posebno umem da volim ljude koji

žive na ovom mestu. To su moji ljudi, moja braća i sestre. Smatram svojom dužnošću da im pomognem da razreše misterije u svojim životima. To jeste moj poziv.

U bezbrižnim trenucima, kada nije bilo prečeg posla i kada je izgledalo da svi dremaju od vrućine, ona bi sedela pod bagremom. Bilo je to prašnjavo mesto i pilići bi s vremena na vreme dolazili da joj kljucaju oko nogu, ali izgleda da je to mesto podsticalo promišljanje. Baš tu bi Mma Ramocve razmišljala o nečemu što bi u svakodnevnom životu lako moglo da se zanemari.

Mma Ramocve je mislila da je sve prethodno bilo nešto drugo. Eto ja, jedina dama privatni detektiv u celoj Bocvani, sedim sada ispred svoje detektivske agencije. A samo nekoliko godina ranije nije bilo ni detektivske agencije, a pre toga nije čak bilo ni zgrada na ovom mestu, postojalo je samo bagremovo drvo i rečno korito u daljini i Kalahari tu sasvim blizu.

U tim danima nije bilo čak ni Bocvane, već samo protektorat Bečunaland, a još pre toga ovde je bila oblast Khama i lavovi sa suvim vetrom u grivama. A gle sada: detektivska agencija, baš ovde usred Gaborona, sa mnom, debeljuškastom detektivkom koja, evo, sedim napolju i mislim ove misli o tome kako je jed na stvar danas neka sasvim druga sutra.

Mma Ramocve je otvorila Prvu damsku detektivsku agenciju tako što je prodala stoku svog oca. On je posedovao veliko krdo a osim nje nije imao dece; tako je svako pojedinačno govedo od sto osamdeset ukupno, uključujući i bele bramanske bikove čije dede je on lično uzgajao, pripalo njoj. Goveda su bila prebačena sa svojih pašnjaka u Močudi, gde su sačekala u prašini pod nadzorom govedara da dođe preprodavač stoke.

Pošto je te godine bilo teških kiša i trave u izobilju, cena goveda je bila dosta visoka. Drugačije je bilo prethodne godine kad je veći deo južne Afrike bio pogođen sušom. Ljudi su tada oklevali želeći da zadrže svoju stoku jer bi se bez nje osećali ogoljeno; drugi, očajniji, stoku su pak prodavali, jer je kiša izostajala godinu za godinom i oni su gledali kako im stoka kopni. Mma Ramocve je bila zadovoljna što je njenog oca bolest sprečila da donese bilo kakvu odluku, jer je

sada cena skočila i oni koji su se uzdržali od prodaje bili su nagrađeni.

”Želeo bih da sama sebi nađeš posao”, rekao joj je na samrtnoj postelji. ”Sada ćeš moći da dobiješ dobru cenu za stoku. Prodaj je i kupi sebi neku radnju. Mesaru možda. Vinaru. Šta god hoćeš.”

Držala je za ruku i gledala u oči svog tatu, svog mudrog tatu, kog je volela više od svih ljudi i čija su pluća sada bila prepuna prašine iz rudnika, njega koji je ostavljao sa strane i štedeo da bi njoj obezbedio dobar život.

Teško je bilo govoriti kroz suze, ali je uspela da kaže: ”Otvoriću detektivsku agenciju u Gaboronu. Biće najbolja u Bocvani. Biće to agencija broj jedan.”

Oči njenog oca su se za trenutak razrogačile i izgledalo je da se bori da nešto kaže.

”Ali... ali...”

Ali onda je izdahnuo pre nego što je uspeo da kaže išta drugo i Mma Ramocve mu je pala na grudi i oplakala dostojanstvo, ljubav i patnju koji su umrli sa njim.

Dala je da se sačini znak u jarkim bojama koji je onda postavljen na početku ulice Lobace, na ulazu u grad, i koji je upućivao na malu zgradu koju je sebi kupila: PRVA DAMSKA DETEKTIVSKA AGENCIJA. ZA SVA POVERLJIVA PITANJA I ISTRAŽIVANJA. USPEH ZAGARANTOVAN SVIM ZAINTERESOVANIMA. AGENCIJU VODI VLASNIK.

Javnost se poprilično zainteresovala prilikom otvaranja njene agencije. Objavljen je intervju sa njom na Radio Bocvani, u kom su je prilično nepristojno propitivali o kvalifikacijama, i mnogo bolji članak u novinama Bocvana, koji je posvetio pažnju činjenici da je ona bila jedina dama privatni detektiv u celoj zemlji. Članak je isekla, fotokopirala i okačila na vidno mesto na maloj tabli pored vrata agencije.

Posle laganog početka, s iznenađenjem je otkrila da su njene usluge prilično tražene. Pitali su je o svojim nestalim muževima, o tome jesu li im potencijalni poslovni partneri stabilni i o mogućim prevarama među zaposlenima. Skoro u svakom slučaju bila je u stanju da obezbedi bar neku informaciju za svog klijenta; kad to nije

bilo moguće ne bi naplaćivala ništa, što je značilo da nijedan njen klijent nije od nje otišao nezadovoljan. Ljudi u Bocvani vole da pričaju, otkrila je, pa kad bi samo pomenula da je privatni detektiv, zasipali bi je svom silesijom raznovrsnih podataka. Primetila je da je ljudima laskalo da ih privatni detektiv nešto pita i to bi im razvezivalo jezik. To se dogodilo i sa Srećnom² Bapetsi, jednom od njenih prvih mušterija. Jadna Srećna! Da izgubi svog oca, da ga pronađe, a onda da ga ponovo izgubi...

"Srećno sam živela", rekla je Srećna Bapetsi. "Vrlo srećan život. A onda se ta stvar desila i sad više ne mogu to da kažem."

Mma Ramocve je posmatrala svoju mušteriju kako pije biljni čaj. Verovala je da je sve što treba da znate o klijentu već ispisano na njegovom licu. Smatrala je da ne treba uzimati u obzir oblik glave, iako ima mnogo onih koji u suprotno još uvek veruju; ona je obraćala posebnu pažnju na crte lica i opšti izgled. A pre svega bi pažljivo studirala oči, jer su one veoma važne. Ceo Čovek se vidi kroz oči, njegova suština, zato i sklanjaju pogled iza tamnih naočara i kad su unutra oni ljudi koji imaju nešto da sakriju. Takve treba posebno pažljivo posmatrati.

E sad, ova Srećna Bapetsi je bila pametna, to se odmah videlo. Imala je malo briga - to se videlo po tome što nije imala bora na licu, osim od smejanja. Biće da je, dakle, problem sa muškarcima, pomislila je Mma Ramocve. Sigurno su se neki muškarci pojavili i sve upropastili, rušeći njenu sreću svojim rđavim ponašanjem.

"Prvo ću ti reći nešto o sebi", kazala je Srećna Bapetsi. "Ja sam iz Mauna, to ti je tamo gore na Okavanagu. Moja majka je imala malu radnju i ja sam živela sa njom u kući iza. Imale smo mnogo pilića i bile smo vrlo srećne.

Majka mi je rekla da nas je otac napustio davno, još dok sam ja bila beba. Otišao je da radi u Bulavajo i nikad se nije vratio. Neko nam je napisao - jedan iz Mocvane koji isto tamo živi - da misli da je moj otac umro, ali nije bio siguran. Kad je jednog dana otišao da poseti nekog svog u bolnici Mpilo i dok je prolazio hodnikom, video je kako iznose na kolicima jednog preminulog koji je, tako je kazao, neobično ličio na mog tatu. Ali ne bi baš mogao da se zakune.

Tako smo nas dve zaključile da je moj otac verovatno mrtav, ali moja majka nije mnogo marila, jer joj se on nikad nije naročito sviđao. A kako ja nisam mogla da ga se sećam, ni meni to nije predstavljalo nešto posebno.

Išla sam u Maunu u školu koju su držali katolički misionari. Kad je jedan otkrio da imam smisla za računanje, počeo je da mi pomaže. Rekao je da nikad nije sreo devojčicu koja ume tako dobro da računa.

Valjda je to bilo neobično. Kad bih videla grupu brojeva odmah bih je zapamtila. Onda sam otkrila da umem da sabiram u sebi bez razmišljanja. Lako mi je išlo - nisam morala uopšte da se mučim oko toga.

Sve sam ispite položila sa uspehom i onda sam na kraju otišla u Gaboron i naučila da budem knjigovođa. I to mi je opet bilo lako. Mogla sam samo da bacim pogled na ceo list pun cifara i da ih odmah zapamtim. Onda bih sledećeg dana znala svaku cifru tačno i mogla bih da je zapišem ako mi zatreba.

Dobila sam posao u banci i onda su sledile promocije jedna za drugom. Sada sam potknjigovođa broj jedan i mislim da ne mogu više da napredujem jer su svi muškarci zabrinuti da će zbog mene ispasti glupi. Ali ne marim. Imam vrlo dobru platu i u stanju sam da završim svoj dnevni posao čak i pre tri sata popodne. Posle odem u kupovinu. Imam krasnu kuću sa četiri sobe i vrlo sam srećna. Mislim da je sasvim dovoljno sve to postići do trideset osme.”

Mma Ramocve se nasmešila. ”Sve je to vrlo zanimljivo. U pravu si. Sve si dobro obavila.”

”Ja imam sreće”, rekla je Srećna Bapetsi. ”Ali onda se to desilo. U kuću mi je došao tata.”

Mma Ramocve je uzdahnula. Nije to očekivala. Mislila je da će se ispostaviti problem sa nekim momkom. Očevi, sve u svemu, predstavljaju drugu vrstu problema.

”Samo mi je pokucao na vrata”, kazala Srećna Bapetsi. ”Bila je subota i ja sam spavala popodne u svom krevetu kad sam čula kucanje. Ustala sam, otišla do vrata i tamo je stajao taj čovek od oko šezdesetak godina sa šeširom u rukama. Rekao mi je da je on moj

tata i da je živeo u Bulavajou dugo godina, ali da se sada vratio natrag u Bocvanu da me vidi.

Možeš da zamisliš kako sam bila zapanjena. Morala sam da sednem, da se ne bih, čini mi se, onesvestila. On je u međuvremenu progovorio. Rekao je ime moje majke, što je bilo tačno i zatim je rekao da mu je žao što se ranije nije javio. Onda je pitao može li da se nastani u jednoj od soba, jer nema gde da ide.

Ja sam rekla da može, naravno. Bila sam na neki način vrlo uzbuđena što se srećem s tatom i činilo mi se da bi bilo dobro nadoknaditi sve izgubljene godine i boraviti sa njim, posebno zato što je moja jadna majka umrla. Tako sam mu spremila krevet u jednoj od soba i skuvala sam pozamašan ručak, krompire i šnicle, koji je on brzo pojeo. Onda je tražio još.

To je bilo pre otprilike tri meseca. Od tad on živi u toj sobi i ja radim sve za njega. Spremam mu doručak, ručak mu ostavljam u kuhinji a uveče večeru. Kupujem mu flašu piva na dan, a kupila sam mu i nešto nove odeće i par dobrih cipela. On samo sedi u svojoj stolici ispred kuće i govori mi šta mu još treba.”

”Mnogi muškarci su takvi”, prekinula ju je Mma Ramocve.

Srećna Bapetsi je klimnula glavom. ”Ovaj je posebno takav. Nije oprao nijednu šerpu otkad je došao i već sam se prilično umorila od trčanja za njim. Takođe troši mnogo mog novca na vitamine i sušeno meso.

Ne bih mu ništa zamerila, znaš, sem jedne stvari. Ja ne mislim da je on moj istinski tata. Nemam načina da to dokažem, ali čini mi se da je ovaj čovek prevarant i da je čuo o našoj porodici od mog pravog tate pre nego što je on umro i sad se samo pretvara. Mislim da je to čovek kome je bio potreban neki starački dom i koji je vrlo zadovoljan ovim domom koji je tako zgodno pronašao.”

Mma Ramocve zatekla je sebe kako pilji u Srećnu Bapetsi iskreno iznenađena. Nije bilo sumnje da je govorila samu istinu. Ono što ju je zapanjilo bila je drskost, tako providna, ogoljena drskost tog čoveka. Kako se samo usuđuje ta persona da dođe i nametne se ovoj blagorodnoj srećnoj osobi! Kakva šikana i prevara! Kakav neskriven i potpun lopovluk!

"Možeš li da mi pomogneš?" upitala je Srećna Bapetsi. "Možeš li da ispitaš da li je ovaj čovek zaista moj otac? Ako jeste, ja ću mu biti poslušna ćerka i izlaziću na kraj s njim. Ako nije, onda bih više volela da taj čovek ode na neko drugo mesto."

Mma Ramocve nije oklevala. "Saznaću", rekla je. "Možda će mi biti potrebno dan ili dva, ali saznaću!"

Naravno, to je bilo lakše reći nego uraditi. Tada su već postojali testovi krvi, ali je ona opravdano sumnjala da bi taj čovek pristao na tako nešto. Ne, moraće da proba nešto suptilnije, nešto što će nesumnjivo dokazati je li on tata ili nije. Zaustavila se na jednoj pomisli. Da! Bilo je nečeg biblijskog u ovoj priči. Šta bi, pitala se, Solomon učinio u ovoj situaciji?

Mma Ramocve je pozajmila bolnički mantil od svoje prijateljice, sestre Gogve. Bio joj je pomalo tesan, pogotovo u ramenima, jer je sestra Gogve, iako proporcionalno građena, bila nešto mršavija nego Mma Ramocve. Ali kad ga je jednom obukla i nakačila na glavu belu kapicu, bila je slika i prilika bolničkog osoblja u bolnici Princeza Marina. Bilo je to odlično prerusavanje, pomislila je i zabeležila u svojoj glavi da u budućnosti treba opet da ga iskoristi.

Dok se u svom malom belom kombiju vozila prema kući Srećne Bapetsi, padalo joj je na pamet koliko afrički običaj da se pomaže rodbina može da šteti ljudima. Znala je za jednog čoveka, policijskog narednika, koji je izdržavao ujaka, dve tetke i jednog daljnjeg rođaka. Ako verujete u starinski moral Secvana, ne možete da odbijete da pružite pomoć rođaku i tu ne bi imalo šta da se prigovori. Ali to je takođe omogućavalo raznim šarlatanima i parazitima da se na tom mestu bolje ugnezde nego bilo gde drugde. Oni su ti koji su razorili sistem, pomislila je. Oni su starim običajima doneli lošu reputaciju.

Kako se približavala kući počela je da vozi brže. Napokon, ovo je bio nalog milosrđa i ukoliko tata bude sedeo na verandi u svojoj stolici, videće je kako stiže u oblaku prašine. Tata je, naravno, bio tamo uživajući u jutarnjem suncu i ispravio se u stolici kad je ugledao kako mali beli kombi staje pred kapiju. Mma Ramocve je isključila motor i pritrčala kući.

"Poštovani Rra", obratila mu se užurbano. "Jeste li vi tata Srećne Bapetsi?"

Tata je stao na noge. "Da", rekao je s ponosom. "Ja sam tata."

Mma Ramocve je posrnula kao da ne može da dođe do daha.

"Žao mi je što moram da vam saopštim, ali desila se saobraćajna nezgoda. Srećnu je pregazio auto i ona je u bolnici u vrlo teškom stanju. Operacija je u toku."

Tata je ispustio krik. "Ahh! Moja ćerka! Moja mala Srećna!"

Dobar si glumac, pomislila je Mma Ramocve, osim ako... Ne, više je volela da veruje instinktu Srećne Bapetsi. Devojka bi morala da zna svog rođenog oca, pa makar ga ne videla još od pelena.

"Da", nastavila je. "To je stvarno žalosno. Ona je veoma loše. I sad je potrebno mnogo krvi da se nadoknadi krv koju je izgubila."

Tata se sledio. "Moraju onda da joj daju tu krv. Mnogo krvi. Ja ću dati pare."

"Nisu pare u pitanju", reka je Mma Ramocve. "Krv je besplatna. Nego nemamo njenu krvnu grupu. Moramo da je dobijemo od njene porodice, a ona nam je rekla da ste joj vi jedini rod, tako da moramo od vas da tražimo."

Tata se sručio na stolicu.

"Ja sam star čovek", rekao je.

Mma Ramocve je nanjušila da će stvar proraditi. Da, ovaj čovek je prevarant.

"Zato i tražimo od vas", kazala je. "Njoj treba tako mnogo krvi, da će vam uzeti skoro pola vaše. A to je vrlo opasno po vas. Možete čak i da umrete."

Na to je tata zinuo.

"Da umrem?"

"Da", reka je Mma Ramocve. "Ali vi ste njen otac i mi znamo da ćete vi to učiniti za svoju ćerku. A sada požurimo da ne bude prekasno. Doktor Mogile čeka."

Tata je na to samo otvorio i zatvorio usta.

"Hajdemo", reka je Mma Ramocve, hvatajući ga pod ruku. "Pomoći ću vam do kombija."

Tata je ustao na noge, a onda ponovo pokušao da sedne. Mma Ramocve ga je povukla.

"Ne", rekao je. "Neću da idem."

"Morate", reka je Mma Ramocve. "Hajte već jednom."

Tata je zavrteo glavom odrečno. "Ne", rekao je iznemoglo. "Neću. Vidite, ja zapravo nisam njen stvarni tata. Tu se desila greška."

Mma Ramocve mu ispusti ruku. Zatim prekrsti ruke i stade pred njega unoseći mu se u lice.

"Dakle vi niste njen tata! Vidi, vidi! Šta tražite onda na njenoj stolici i zašto jedete njenu hranu? Zar niste čuli za Kazneni zakon Bocvane i šta on nalaže za ljude poput vas? Je 1` te?"

Tata je sagnuo glavu ka podu i odmahnuo njome.

"E pa", rekla je Mma Ramocve, "uđite u kuću i pokupite svoje stvari. Imate pet minuta. Onda ću vas lično odvesti do autobuske stanice i smestiti u autobus. Gde vi zapravo živite?"

"U Lobaceu", rekao je tata. "Ali mi se tamo ne sviđa."

"Pa", rekla je Mma Ramocve, "ako počnete nešto da radite umesto što po ceo dan sedite u stolici, možda će vam se i dopasti. Tamo ima mnoštvo tikava koje treba brati. Šta velite na to, za početak?"

Tata je pogledao ojađeno.

"Ulazite!" naredila je. "Ostalo vam je još četiri minuta!"

Kad se tog dana Srećna Bapetsi vratila kući, zatekla je ispražnjenu sobu, a od tate ni traga ni glasa. Bila je tu i beleška od Mma Ramocve na kuhinjskom stolu koja joj je, kad je pročitala, vratila osmeh na lice.

To ipak nije bio tvoj tata. Našla sam najbolji način da to utvrdim.

Naterala sam ga da mi to sam kaže. Možda ćeš jednog dana naći svog pravog tatu. Možda i ne. U međuvremenu možeš ponovo da budeš srećna.

PRE SVIH ONIH DALEKIH GODINA

Mi ne zaboravljamo, pomislila je Mma Ramocve. Naše su glave možda male, ali su pune sećanja kao što nebo ponekad ume da bude puno pčela, hiljade sećanja, mirisa, mesta, malih stvari koje su nam se dogodile i koje nam se vraćaju, neočekivano, da nas podsete na to ko smo. I ko sam ja? Ja sam Dragocena Ramocve, građanka Bocvane, ćerka Obeda Ramocvea koji je umro zato što je bio rudar i nije više mogao da diše. Njegov život nije ostao zabeležen; ima li ikoga ko će zabeležiti živote običnih ljudi?

Ja sam Obed Ramocve, i rođen sam 1930. u blizini Malapije. Malapije je na pola puta između Gaborona i Fransistauna na putu koji izgleda kao da mu nema kraja. U to vreme to je bio prašnjav drum, naravno, i mnogo je važnija bila železnička pruga. Pruga se spuštala iz Bulavajoa, presećala Bocvanu kod Šljivika i onda produžavala na jug obodom zemlje skroz do Mafikenga s druge strane.

Kao dečak sam imao običaj da posmatram vozove dok ih odvlače na sporedni kolosek. Ispuštali su strašno mnogo pare i mi smo čekali jedan drugoga da trčimo pored šina što bliže možemo. Železničari su vikali na nas, šef stanice je duvao u pištaljku, ali nikada nisu uspeli da nas se otarase. Krili bismo se iza rastinja i kutija i iskakali odatle da tražimo parice ispod zatvorenih prozora vozova. Videli bismo bele ljude kako gledaju kroz prozore kao duhovi i oni bi nam ponekad dobacili po koju rodezijsku paru - velike bakarne novčiće sa rupom u sredini - ili, ako nam se posreći, malecki srebrnjak koji smo zvali kukica i sa kojim smo mogli da kupimo malu konzervu sirupa.

Malapije je bilo zabito selo sa kolibama od smeđih cigala od blata ispečenog na suncu i sa nekoliko kuća čiji su krovovi bili popločani limom. One su pripadale železničkim vlastima i činilo nam se da predstavljaju nedostižno nedodirljivo bogatstvo. Bila je tu i škola koju je vodio jedan stari anglikanski sveštenik i bela žena čije je lice bilo

dopola uništeno opekotinama od sunca. Oboje su govorili secvana narečjem, što je bilo neuobičajeno, ali su nam predavali na engleskom i insistirali da ostavimo svoj jezik u dvorištu, mlateći nas do bola.

S druge strane druma počinjala je ravnica koja se prostirala do Kalaharija. Bila je to bezlična zemlja sa izraslim bez ikakvog reda, niskim trnovim drvećem na čijim su se granama skupljale ptice-nosorozi i drhteće molope sa svojim predugačkim pernatim repovima. To je bio, izgledalo je, beskrajan svet, i to je ono što je Afriku tada, mislio sam, činilo toliko različitom. Ničemu nigde nije bilo kraja. Covek je mogao da hoda ili da jaše doveka i da nikuda nikada ne stigne.

Sada mi je šezdeset godina i Bog, čini mi se, ne mari da me još dugo zadržava u životu. Možda još koju godinu, mada sumnjam; bio sam kod doktora Mofata u Holandskoj reformatorskoj bolnici u Močudiju da mi pregleda pluća. On je odmah, čim je poslušao, shvatio da sam bio rudar, pa je samo zavrteo glavom i rekao da rudnici imaju raznovrsne načine da naude ljudima. Dok je govorio, setio sam se pesme koju su Soto rudari pevali. Ovako su pevali: "Rudnik jede čoveka. I kad ga napustiš, čak i tada te može pojesti." Svi smo znali da je to istina. Može da te ubije obrušavanje stene, a godinama kasnije, kad ti je silaženje u okno samo daleka uspomena ili samo noćna mora koja ti je došla u san, rudnik opet može da te ubije. Rudnici su se vraćali po svoje, baš kao što su se vraćali sada po mene, tako da nisam bio iznenađen onim što je doktor Mofat imao da mi kaže.

Neki ljudi ne mogu da podnesu takve vesti. Misle da treba večno da žive i onda plaću i nariču kad shvate da im je kucnuo čas. Ja se ne osećam tako i neću jadikovati zbog onoga što mi je doktor rekao. Jedino me rastužuje to što ću ostaviti Afriku kad umrem. Volim Afriku, ona mi je i otac i majka. Kad budem mrtav, nedostajaće mi mirisi Afrike jer je rečeno da tamo gde idem, gde god da je to, nema ni mirisa ni ukusa.

Ne tvrdim da sam hrabar čovek - pošto nisam - ali stvarno me ne pogađa ta vest koju sam čuo. Mogu da se osvrnem unazad, na svojih šezdeset godina, i da pomislim na sve što sam video i kako sam počeo ni sa čim, a završio sa skoro dve stotine goveda. A imam

i dobru ćerku, privrženju, koja me pazi i kuva mi čaj dok ja sedim ovde na suncu i gledam prema brdima u daljini. Kad gledate ta brda u daljini, ona se plave; kao što se plavi cela zemlja u daljini. Mi smo ovde daleko od mora, Angola i Namibija su između nas i mora, a opet imamo ovaj veliki prazni okean plavetnila oko nas i iznad nas. Nijedan mornar ne bi bio usamljeniji od nekog ko bi stajao usred naše zemlje sa kilometrima plavetnila oko sebe.

Nikada nisam video more, mada me je čovek sa kojim sam radio u rudnicima jednom pozvao kod sebe u zemlju Zulu. Pričao mi je da oni imaju zelena brda koja dosežu do Indijskog okeana i da on sa svog dovratka može da vidi brodove u daljini. Pričao mi je da žene iz njegovog sela prave najbolje pivo u zemlji i da tamo čovek može godinama da sedi na suncu i da ne radi ništa, sem da pravi decu i pije kukuruzno pivo. Pričao mi je da će moći da mi nabavi ženu ako odem s njim i da će oni zanemariti što ja nisam Zulu - ukoliko sam spreman da platim ocu onoliko koliko traži za ćerku.

Ali zašto bih uopšte poželeo da idem u zemlju Zulu? Zašto bih ikada želeo išta drugo osim da živim u Bocvani i da se oženim devojkom Cvana? Rekao sam mu da mi zemlja Zulu deluje lepo, ali da svaldo čovek ima u svom srcu mapu svoje zemlje i da mu srce nikad ne dozvoljava da zaboravi svoju zemlju. Rekao sam mu da mi u Bocvani nemamo zelena brda ni more, ali imamo Kalahari i zemlju koja se prostire dalje nego što iko može da zamisli. Rekao sam mu da kad je čovek rođen na suvoj zemlji, iako može da sanja o kiši, ne čezne za njom mnogo i ne mari što sunce neprekidno tuče po tlu. Tako nikad nisam otišao sa njim u zemlju Zulu i nikada nisam video more. Ali to me nije učinilo nesrećnim, nijedanput.

Tako sada sedim ovde, dok mi se kraj približava, i mislim o svemu što mi se dogodilo. Ne prođe nijedan dan da ne pomislim na Boga i na to kako će biti kad umrem. Nisam uplašen jer se ne bojim bola, ovaj koji ja osećam je sasvim podnošljiv. Dali su mi lekove - i rekli su mi da ih uzimam kad mi bol u grudima postane nepodnošljiv. Ali ti lekovi me čine pospanim, a ja bih radije da sam budan. I tako mislim na Boga i šta će mi reći kad dođem pred njega.

Neki misle da je Bog belac, tu su ideju doneli misionari pre mnogo godina i ona se uvtela ljudima u glavu. Ja ne mislim da je tako, jer nema razlike između crnog i belog čoveka; svi smo mi isti; mi smo

samo ljudi. Uostalom, Bog je ionako bio ovde i pre nego što su se pojavili misionari. Drugačije smo ga zvali tada i nije živeo u jevrejskom mestu; živeo je ovde u Africi, u stenama, na nebu, na mestima na kojima smo znali da je voleo da bude. Kad umreš, ideš negde drugde gde je Bog već bio, ali nećeš moći da mu budeš previše blizu. Zašto bi on to želeo?

Mi u Bocvani imamo priču o dva deteta, bratu i sestri, koje je uragan odneo na nebo da bi tamo otkrili da su nebesa puna prelepih belih krava. Tako ja volim da mislim o tome i nadam se da je to istina. Nadam se da ću kad umrem dospeti na neko mesto gde su takve krave blagog daha koje će me sa svih strana okruživati. Ako je to ono što me čeka, biću srećan da odem sutra, čak i sada, istog ovog trenutka. Voleo bih ipak da se pozdravim sa Dragocenom i da je držim za ruku kad budem odlazio. To bi bio srećan odlazak.

Ja volim našu zemlju i ponosan sam što sam Mocvana. Ni u jednoj drugoj afričkoj zemlji ljudi ne drže tako visoko uzdignuto glave kao mi. Kod nas nema političkih zatvorenika i nikad ih nije ni bilo. Kod nas je demokratija. Mi smo bili pažljivi. Banka Bocvane je puna novca od naših dijamanta. Nama ništa ne pripada.

Ali u prošlosti stvari su loše stajale. Pre nego što smo sagradili svoju zemlju morali smo da idemo u južnu Afriku da radimo. Išli smo u rudnike zajedno sa ljudima iz Lesotoa, Mozambika, Malavije i svih drugih zemalja. Rudnici su usisavali naše ljude i ostavljali po kućama starce i decu. Mi smo iskopavali zlato i dijamante da bi se beli ljudi bogatili. Oni su gradili svoje velike kuće, sa zidovima i imali automobile. A mi smo ispod njih kopali i iskopavali kamenje od kog su oni sve to sebi gradili.

Ja sam u rudnike otišao sa osamnaest godina. Tada smo se zvali Protektorat Bečuanaland i nama su vladali Britanci da bi nas zaštitili od Boera (oni su bar tako to objašnjavali). Postojao je dole u Mafikengu načelnik, na granici sa Južnom Afrikom i on bi se popeo i razgovarao sa poglavicama. Rekao bi: "Uradite ovo, uradite ono." I poglavice su mu se pokoravale jer su znale da će ih on u suprotnom smeniti. Ali neki od njih su bili dovitljivi i kad bi načelnik govorio: "Uradite to i to", oni bi odgovarali: "Da, da, gospodine, uradiću", i onda bi iza njegovih leđa stalno radili drugu stvar ili se samo pretvarali da nešto rade. Tako se mnogo godina ništa nije dešavalo.

To je bio dobar sistem vladavine, jer većina ljudi nije ni želela da se išta desi. U tome je problem sa današnjim vladama. Oni stalno hoće nešto da rade; stalno su prezauzeti mislima šta bi još da urade. To nije ono što ljudima treba. Ljudi samo hoće da ih ostave da na miru čuvaju svoja goveda.

Do tada smo već bili napustili Malapaji i otišli da živimo u Močudi odakle je rodbina moje majke. Meni se sviđa Močudi i bio bih srećan da tamo ostanem, ali otac je rekao da moram u rudnike, jer njegova zemlja nije bila dovoljna da izdržava mene i moju ženu. Nismo imali mnogo stoke i uzgajali smo tek toliko useva da preguramo godinu. Tako, kad se sa granice pojavio kamion, ja sam se prijavio, oni su me izmerili, poslušali mi pluća i poterali me da deset minuta trčim gore-dole niz ogradu. Onda je čovek kazao da ću biti dobar rudar i onda su mi dali da napišem svoje ime na papir. Pitali su me za ime mog poglavice i da li sam ikad upadao u nevolje i imao posla sa policijom. To je bilo sve.

Otputovao sam sledećeg dana kamionom. Imao sam jedan sanduk koji mi je otac kupio u indijskoj radnji. Posedovao sam samo jedne cipele, ali sam imao rezervnu košulju i nekoliko rezervnih pantalona. To je bilo sve što sam imao, osim pečenice koju mi je majka spremila. Natovario sam svoj sanduk na krov kamiona i onda su sve porodice na ispraćaju počele da pevaju. Žene su plakale, a mi smo mahali. Mladi ljudi se uvek trude da ne plaču i da ne izgledaju tužno, ali sam znao da nam je svima u srcu ledeno.

Trebalo nam je dvanaest sati da stignemo do Johanezburga jer su putevi bili loši u to vreme i ako bi kamion požurio, mogla je da mu se slomi osovina. Putovali smo kroz Zapadnu Transvalu, po vrućini kao u kokošinjcu. Svakog sata vozač bi zaustavio kamion, došao pozadi i dao nam bidone sa vodom koje su dopunjavali u svakom gradu kroz koji smo prošli. Bilo je dozvoljeno zadržati bidon samo na koji tren i za to vreme trebalo je popiti što više. Oni koji su već drugi ili treći put išli, znali su sve o tome i imali su boce sa vodom koje bi davali očajnicima. Mi smo svi bili iz Bocvane i niko ne bi pustio svog sabrata Mocvana da pati.

Stariji su se brinuli o mlađima. Učili su ih da sad kad su potpisali ugovore da budu rudari više nisu deca. Govorili su nam da ćemo u Johanezburgu videti stvari kakve ni zamisliti nismo mogli, i ukoliko

budemo slabi ili glupi ili ako ne budemo vredno radili, naš će život od sada biti samo patnja. Učili su nas da ćemo se suočiti sa surovošću i zlom, ali ako se budemo držali svojih iz Bocvane i radili što nam stariji kažu, preživemo. Mislio sam da malo preteruju. Sećam se kako su nam stariji dečaci pred polazak u školu govorili kako moramo u školu i šta nas sve čeka. Svašta su govorili da nas zaplaše, a stvarnost je bila sasvim drukčija. Ali ovi ljudi su govorili čistu istinu. Ono što nas je čekalo bilo je baš tako kao što su oni predviđali, ako ne i gore.

U Johanezburgu su nas dve nedelje trenirali. Svi smo bili uglavnom jaki i sposobni, ali nikog nisu slali u rudnike dok još više ne ojača. Zato su nas odveli u neku građevinu u koju su pustili paru i terali su nas da svaki dan po četiri sata preskačemo preko prepreka. Za neke je to bilo previše pa su se onesveščivali i morali su da ih dižu na noge, ali ja sam nekako preživeo i poslat sam na sledeći deo treninga. Rekli su nam kako će nas spustiti u rudnike i šta se očekuje od nas da radimo dole. Govorili su nam o sigurnosti i kako kamenje može da nas smrskava ako smo nepažljivi. Dovedi su čoveka bez nogu da nam ispriča šta mu se desilo.

Naučili su nas jezik runagalo kojim su se pod zemljom izricale naredbe. To je čudan jezik. Kad bi ga čuli Zulu bi se smejali, jer je u njemu bilo vrlo mnogo zulu reči, ali to nije bio zulu. Bio je to jezik podoban za naređivanje. Imao je u sebi mnogo reči za guraj, kopaj, nosi, tovari i nijednu za ljubav ili sreću ili za zvuke koje ptice jutrom proizvode.

Onda smo se spustili u okno gde su nam pokazali šta ćemo raditi. Zatvorili su nas u kaveze koji su visili na ogromnim točkovima i koji su se sjurili nadole kao kad se soko ustremi na svoju lovinu. Dole su postojali vozovi, vozići, u koje su nas nagurali i kojima su nas odvezli do kraja podugačkih mračnih tunela obloženih zelenim stenjem i prašinom. Moj posao bio je da punim kolica kamenjem koje je otkopano i to sam radio po sedam sati dnevno. Ojačao sam prilično, ali stalno je oko mene bila prašina, prašina, prašina.

Neki rudnici su bili opasniji i svi redom smo tačno znali koji su. Retko su se u sigurnim rudnicima mogla videti nosila, dok ih je u opasnim rudnicima bilo. Često su na njima iz kaveza iznosili ljude koji su jaukali od bolova ili, što je još gore, one koji se nisu ni čuli

ispod teških crvenih ćebadi. Svi smo znali da je jedini način za preživljavanje bio da se nađeš u ekipi sa ljudima koji imaju ono što smo zvali osećaj za kamen. To je svaki dobar rudar imao. Trebalo bi da može da vidi šta kamen radi - šta oseća - i kad su potrebni novi podupirači. Ako jedan ili dva čoveka u ekipi nisu to znali, kako god da su ostali bili dobri, ništa nije vredelo. Kamen bi se sručio i na dobrog i na lošeg rudara.

Šansa za preživljavanje zavisila je i od toga kakvog belog rudara smo imali za šefa ekipe, jer su oni postavljeni za šefove, ali je mali broj njih nešto radio. Ako je ekipa bila dobra, onda bi naš šef tačno znao šta i kako da radi. Belac bi se pretvarao da izdaje naredbe, ali je znao da od našeg šefa zavisi da li će posao biti obavljen. Ali bi glup belac, a takvih je bilo koliko hoćeš, suviše nagonio ekipu. On bi vikao i udarao ljude jer ne rade dovoljno brzo i to je moglo da bude vrlo opasno. S druge strane, belac nikad nije bio tu kada bi se stena odvaljivala. Vratio bi se u rudnik sa ostalim bekima čekajući da ga izvestimo da je posao obavljen.

Nije bilo neobično da belac tuče svoje ljude ako se razgnevi. Šefovi smena bi na to zažmurili i pustili ga, iako ne bi smeli. Mi, međutim, nikada nismo smeli da uzvratimo, ma koliko nezasluženo da smo udarani. Gotov si ako udariš rudara beka. Na izlazu iz okna čekala bi te policija i moglo se dobiti godinu ili dve zatvora.

Držali su nas razdvojeno, jer beki to tako rade. Svazi su bili u jednoj grupi, Zulu u drugoj i Malavijani u trećoj. I tako dalje. Svako je bio sa svojim i morao da sluša svog šefa. Ako bi šef za nekoga rekao da je neposlušan i da stvara probleme, poslali bi ga kući ili bi namestili da ga policija prebija dok se ponovo ne urazumi.

Svi smo se bojali Zulua, iako sam ja imao tog prijatelja koji je bio ljubazan Zulu. Zulu ljudi su sebe smatrali boljima od nas ostalih i ponekad su nas zvali ženama. Ako bi izbila tuča, uvek bi je izazvao Zulu ili Basoto, nikada Bocvana. Mi nismo voleli tuče. Jednom je pijani Mocvana u subotu večer greškom zalutao u boravište Zulua. Oni su ga prebili kamdžijama i ostavili na drumu da bude pregažen. Srećom ga je policijski kombi ugledao i spasao, inače bi bio ubijen. Samo zato što je zalutao u pogrešno boravište.

Četiri godine sam radio u ovim rudnicima i uštedeo sam sav novac. Drugi su trošili na žene u gradu, na piće i finu odeću. Ja nisam ništa kupio, čak ni gramofon. Sve sam slao kući u Standard banku i za to sam onda kupovao stoku. Svake godine bih kupio još koju kravu koju sam davao na čuvanje mom rođaku. Krave su se telile i moje krdo se polako uvećavalo.

Verovatno bih ostao u rudnicima duže da mi se nije dogodila jedna strašna stvar. To se desilo nakon petnaest godina provedenih u rudnicima. Tada sam već imao mnogo bolji posao, bio sam pomoćnik minera. Mi nismo mogli da budemo mineri, to je bio posao za beke, ali ja sam dobio da nosim minerov eksploziv i da mu pomažem u postavljanju fitilja. To je bio dobar posao i sviđao mi se taj za koga sam radio.

Jednom je on nešto zaboravio u tunelu - malu kanticu sa svojim sendvičima - i zamolio me da mu je donesem. I ja sam se spustio da potražim njegovu kanticu u tunelu u kome je prethodno radio. Tunel je bio osvetljen fenjerima koji su bili okačeni po svodu celom dužinom, tako da je bilo sasvim bezbedno tuda hodati. Ali ipak se moralo voditi računa, jer su tu i tamo bile ogromne jame nastale od eksplozija. Umele su da budu i dvesta stopa duboke i pravile su otvore na stranama tunela sve do sledećeg radnog nivoa, nalik na podzemne kamenolome. Ponekad su ljudi upadali u te jame, obično svojom greškom. Ne bi gledali kuda idu, ili bi hodali neosvetljenim tunelom kada su im baterije na šlemovima bile oslabljene. Ponekad bi neko samo zakoračio preko ivice bez posebnog razloga, ili zbog toga što je bio nesrećan i nije više hteo da živi. Nije se nikad moglo znati zasigurno; mnogo je tuge u srcima ljudi koji su daleko od svoje zemlje.

Zamakao sam za ugao u tunelu i našao se u okrugloj sobi. Na njenom kraju je bila jama i stajao je znak upozorenja. Četiri čoveka su stajala na toj ivici i držala jednog za ruke i noge. Zaljuljali su ga i bacili preko ivice u bezdan baš kad sam naišao. Čovek je kriknuo na jeziku ksoza i ja sam ga čuo. Rekao je nešto o detetu, nisam baš sve razumeo jer ne znam dobro jezik ksoza. I onda je nestao.

Stajao sam kao ukopan. Još me nisu ugledali, ali jedan se okrenuo i uzviknuo na jeziku zulu. Onda su potrčali prema meni. Ja sam se okrenuo i pobegao kroz tunel. Znao sam da ću završiti kao i njihova

žrtva na dnu jame ako me uhvate, tako da to nije bila trka koju sam smeo da izgubim.

Znao sam da su me videli i da će me ubiti iako sam im izmakao. Video sam ubistvo, mogao sam da posvedočim, tako da sam znao da više ne mogu da ostanem u rudniku.

Obratio sam se mineru. On je bio dobar čovek i pažljivo me je slušao dok sam mu govorio da ću morati da odem. Nijednom drugom beku ne bih mogao ovako nešto da poverim, ali ovom sam mogao i on me je razumeo.

Ipak je pokušao da me ubedi da prijavim policiji.

"Kaži im ono što si video", rekao je na afričkom. "Reci im. Oni mogu da uhvate te Zulu ljude i da ih obese."

"Ne znam koji su to ljudi. Oni će me se prvi domoći. Vraćam se svojoj kući."

On me je pogledao i klimnuo glavom. Onda se rukovao sa mnom, što mi se prvi put dogodilo sa jednim bekem.

"Vrati se kući svojoj ženi", rekao je. "Kad muškarac predugo ostavi ženu da ga čeka, ona počne da zapada u nevolje. Veruj mi. Idi i napravi još dece."

Tako sam napustio rudnike tajno, kao lopov, i vratio se u Bocvanu 1960. godine. Ne mogu da opišem kako mi je srce bilo puno kad sam prešao granicu i kročio nazad u Bocvanu ostavljajući zauvek za sobom Južnu Afriku, to mesto u kome sam svakog dana strepeo za sopstveni život. Opasnost i tuga visile su svakodnevno nad Johanezburgom kao oblak i nikada tamo nisam uspevao da budem srećan. U Bocvani je bilo sasvim drugačije. Nije bilo policajaca sa psima; nije bilo *totsija* sa noževima koji su vrebali da te pokradu; čoveka nije svakog bogovetnog jutra budila sirena koja ga je pozivala da siđe u zemljino grotlo. Nije bilo uvek iste velike gomile ljudi sa raznih dalekih strana, koji su svi čeznuli za svojim kućama, svi da budu negde drugde. Ostavio sam za sobom tamnicu - veliku stenjuću tamnicu pod suncem.

Kad sam se vratio kući i kada sam sišao iz autobusa i ugledao *koplje* i poglavičino mesto i koze, samo sam stao i zaplakao. Prišao mi je čovek kog nisam poznavao, stavio mi ruku na rame i upitao me da li sam se upravo vratio iz rudnika. Rekao sam mu da jesam, a on

je samo klimnuo glavom i ostavio ruku na mom ramenu dogod se nisam isplakao. Potom se nasmešio i otišao. Ugledao je moju ženu kako nam dolazi u susret i nije hteo da se meša u povratak muža svom domu.

Ja sam se tri godine pre toga bio oženio, iako smo se jedva nešto malo videli otkad smo se venčali. Dolazio sam iz Johanesburga jedanput godišnje na po mesec dana i to nam je bio sav zajednički život. Posle moje poslednje posete ona je zatrudnela i moja mala devojčica se rodila u mom odsustvu. Sada je trebalo da je vidim i zato je moja žena došla s njom da me dočeka. Stajala je tako sa tim detetom u naručju, sa detetom koje mi je bilo dragocenije od sveg zlata u svim rudnicima Johanezburga. Bilo je to moje prvorođenče, moje jedino dete, moja devojčica, moja Dragocena Ramocve.

Dragocena je ličila na svoju majku koja je bila dobra debeljuškasta žena. Igrala bi se u dvorištu i smejala bi se kad bih je podigao. Imao sam kravu koja je davala dobro mleko i držao sam je u blizini za Dragocenu. Davali smo joj i sirupa i jaja svakodnevno. Moja žena ju je mazala vazelinom koji joj je utrljavala u kožu tako da se sijala. Govorilo se da je to najlepše dete u Bečuanalandu i žene su izdaleka dolazile da je vide i drže u naručju.

Onda je moja žena, njena majka, umrla. Tada smo živeli u predgrađu Močudija i ona je običavala da ide u posetu nekoj svojoj tetki koja je živela pored železničke pruge u blizini Fransi-staun drumu. Nosila je tamo hranu jer je ta tetka bila suviše stara da se brine o sebi i imala je samo jednog sina obolelog od sufube - koji nije mogao mnogo da se udaljava od kuće.

Ne znam kako se sve zbilo. Neki kažu da je trčala ne gledajući kuda ide usled oluje koja ju je iznenadila i munja koje su počele da sevaju. Ali zatekla se na šinama kada je naišao voz iz Bulavajoa i on je udario. Mašinovođi je bilo strašno žao što je nije video, što je verovatno bilo tačno.

Jedna moja rođaka je došla da se brine o Dragocenoj. Šila joj je odeću, vodila je u školu i kuvala nam. Bio sam tužan i mislio sam: ništa u ovom životu nije ti ostalo osim Dragocene i goveda. Odlazio sam tako tužan na pašnjake kod mojih goveda da vidim kako su i da platim govedara. Sada sam imao više goveda, tako da sam čak

pomišljao da kupim radnju. Ali odlučio sam da sačekam i da ostavim Dragocenoj da kupi radnju kad ja umrem. Osim toga, prašina iz rudnika mi je uništila pluća i nisam bio u stanju da se brzo krećem i da podižem stvari.

Jednog dana sam se vraćao sa pašnjaka i već sam bio na glavnom drumu koji je vodio od Fransistauna ka Gaboronu. Bio je vreo dan i seo sam pod drvo pokraj drumu da sačekam autobus koji je trebalo kasnije tuda da naiđe. Zaspao sam čekajući i onda me je probudio zvuk kola koja su se zaustavila.

Bila su to velika, čini mi se, američka kola i neko je u njima sedeo na zadnjem sedištu. Vozač je izašao i obratio mi se na secvana jeziku, iako su tablice kola bile južnoafričke. Vozač je rekao da im je voda iscurila iz kola i da li znam gde bi mogli da je nađu. A kako je baš na stazi do mog pašnjaka bilo pojilo za stoku, odveo sam vozača da napuni kanister vodom.

Kada smo se vratili da sipamo vodu u auto, čovek sa zadnjeg sedišta je izašao i stojeći gledao u mene. Nasmehio se da pokaže da je zahvalan za pomoć koju sam im pružio i ja sam uzvratio osmeh. Onda sam shvatio da znam ko je taj čovek, to je bio upravnik svih rudnika u Johanezburgu - jedan od Openhajmerovih ljudi.

Prišao sam i rekao ko sam. Kazao sam da se zovem Ramocve i da sam radio u rudnicima i da žalim što sam ranije morao odande da odem, ali da je to bilo usled okolnosti koje su bile izvan moje kontrole.

On se nasmejao i rekao da je dobro što sam tako dugo godina radio u rudnicima. Rekao je da mogu sa njim da se povezem i da će me dovesti do Močudija.

Tako sam stigao natrag u Močudi u tim kolima i ovaj znameniti čovek je svratio u moju kuću. Video je Dragocenu i rekao da je divno dete. Onda je pogledao na sat pošto je popio malo čaja.

"Sad moram natrag", rekao je. "Moram da stignem u Johanezburg."

Rekao sam da će se njegova žena sigurno ljutiti ako ne stigne na vreme na večeru koju mu je spremila. Rekao je da je to vrlo verovatno.

Izašli smo napolje. Openhajmerov čovek se uhvatio za džep i izvadio novčanik. Skrenuo sam pogled dok je vadio novac; nisam

želeo njegov novac, ali on je insistirao. Rekao je da sam ja bio jedan od Openhajmerovih ljudi i da se Openhajmer brine o svojim ljudima. Onda mi je dao dve stotine randa i ja sam rekao da ću ih potrošiti na bika, pošto sam baš izgubio jednog.

Njemu se to dopalo. Rekao sam mu da ide u miru i on je meni isto rekao da ostanem u miru. Tako smo se rastali i više nikad nisam video mog prijatelja, ali on je zauvek ostao ovde, u mom srcu.

PODUKE O DEČACIMA I KOZAMA

Obed Ramocve je smestio rođaku u stražnju sobu male kuće koju je za sebe sazidao na kraju sela kad se vratio iz rudnika. Prvobitno je planirao da to bude ostava u kojoj bi držao svoje male sanduke i višak ćebadi i parafin za kuvanje, ali bilo je drugih mesta za te stvari. Sve je izneto sa izuzetkom kreveta i malog kredenca tako da je soba, krečom izbeljenih zidova, uskoro bila spremna za useljenje. Što se rođake tiče, s njene tačke gledišta to je bio luksuz o kakvom nije mogla ni da sanja; kada je pre šest godina napustio muž, ona se vratila da živi sa majkom i bakom gde joj je određeno da spava u sobi sa samo tri zida, od kojih jedan jedva da je dopirao do krova. Ponašali su se prema njoj sa prezirom, jer su, budući staromodni, verovali da je žena koju ostavi muž sasvim verovatno to i zaslužila. Morali su, naravno, da je prime nazad, ali otvorili su joj svoja vrata više iz obaveze nego iz saosećanja.

Zadesila ju je sudbina skoro svih bezdetnih žena, muž ju je napustio jer je bila jalova. Utrošila je skoro celu svoju ušteđevinu na narodne vidare, od kojih joj je jedan obećao da će ostati u drugom stanju za koji mesec pod njegovom negom. Sačinio je raznovrsne travke i korenje u prahu i kad to nije urodilo plodom, bacio se na vradžbine. Od nekih napitaka se razbolela, a jedan samo što je nije ubio, što i nije čudno s obzirom na to šta se u njemu nalazilo, ali jalovost je ostala i ona je videla da njen muž gubi strpljenje. Ubrzo pošto ju je napustio, javio je ponosno iz Lobacea da je njegova nova žena trudna. Godinu i nešto kasnije stiglo joj je kratko pismo i fotografija njegovog deteta. Nije poslao nikakav novac i to je bilo poslednji put da je dobila vesti od njega.

Sada, držeći Dragocenu u naručju i stojeći u sopstvenoj sobi sa četiri belo okrečena zida, ona je bila potpuno srećna. Ona je dopuštala četvorogodišnjoj Dragocenoj da spava sa njom u krevetu ostajući satima noću budna i slušajući je kako diše. Milovala je,

držala njenu ručicu među prstima i divila se savršenstvu bebine građe. Kada bi Dragocena spavala popodne po vrućini, ona bi sela pored nje, štrikala i plela male crvene i plave benkice i čarapice i terala muve od zaspalog deteta.

I Obed je bio zadovoljan. Davao je rođaci pare svake nedelje za hranu, kućne potrebe i nešto malo svakog meseca za nju lično. Ona je dobro vodila domaćinstvo i ono što bi uspjela da uštedi trošila je na Dragocenu. Nikada nije bio u prilici da je prekori ili da nađe manu načinu na koji mu je podizala dete. Sve je bilo savršeno.

Rođaka je želela da Dragocena bude pametna. Ona sama imala je nešto obrazovanja, mučila se sa čitanjem, ali je istrajavala i sada je osetila da se otvorila mogućnost za promenu. Stvorena je politička partija u koju su i žene mogle da se učlane, iako su neki muškarci zbog toga gundali i govorili da će to samo izazvati probleme. Žene su počele između sebe da govore o svojoj sudbini. Niko, naravno, nije muškarce otvoreno izazivao, ali kada bi razgovarale između sebe, šaputale bi i razmenjivale poglede. Ona je razmišljala o sopstvenom životu; o preranom braku sa čovekom koga je jedva poznavala i o sramoti zbog nemogućnosti da rađa decu. Sećala se godina provedenih među tri zida i svih nametnutih dužnosti za koje nije bila plaćena. Jednog dana žena će imati pravo glasa, možda, i ukazaće na sve što ne valja. Ali žene moraju da budu u stanju da čitaju da bi to postigle.

Počela je učeći Dragocenu da računa. Prebrojavale su koze i goveda. Prebrojavale su i dečake koji su se igrali u prašini. Prebrojavale su drveće, nadevajući im imena: grbavo drvo, drvo bez lišća, drvo u kome crvi mopani vole da se kriju; drvo na koje neće ni jedna ptica da sleti. Onda je rekla: "Ako posećemo drvo koje liči na starca, koliko će nam ih ostati?" Nagonila je Dragocenu da pamti čitave liste stvari - imena članova porodice, imena goveda njenog dede, imena poglavica. Ponekad bi sedele ispred obližnje prodavnice, Male uzorne trgovine mešovitom robom, i čekale da prođe kamion ili auto truckajući se džombastim putem. Rođaka bi naglas izgovorila brojeve na tablicama i Dragocena bi morala da zapamti i da ih kaže kad je pita sutra, pa ili i prekosutra. Takođe su se igrale jedne vrste Kimove igre u kojoj bi rođaka napunila korpu

poznatim predmetima, prekrila je pokrivačem, izvukla jednu stvar i zatim otkrila korpu.

”Šta sam izvadila iz korpe?”

”Staru čvornovatu lulu marula koja je sva izvakana.”

”Išta još?”

”Ništa više.”

Nikada nije grešilo ovo dete koje je sve i svakog promatralo svojim širom otvorenim očima dostojanstvenog pogleda. I polako, a da to niko nije posebno nameravao, u dečijoj glavi razvila se prirodna radoznalost i svesnost.

Kada je napunila šest godina i pošla u školu, Dragocena je znala alfabet, da broji do dvesta i bila je u stanju napamet da izrecituje celo prvo poglavlje Knjige postanja u secvana prevodu. Naučila je i nekoliko engleskih reči i mogla je da izrecituje sve četiri strofe jedne engleske pesmice o ovcama i moru. Učitelj je bio iznenađen i pohvalio je rođaku za rezultate njenog napora. To je bukvalno bila prva pohvala koja joj je ikada upućena za bilo šta što je uradila; Obed joj je zahvaljivao, često i velikodušno, ali mu nije palo na pamet da je pohvali, jer je po njegovom mišljenju ona samo ispunjavala svoju dužnost žene, u čemu nije bilo ničeg posebnog.

”Mi smo te koje su prve poorale zemlju kad ju je Modiz (Bog) sačinio”, glasila je jedna stara secvana pesma. ”Mi smo te koje su spravljale hranu. Mi smo te koje su podizale muškarce kada su bili deca, mladići, i kad su bili stari i na samrti. Mi smo uvek tu. Ali mi smo samo žene i niko nas ne primećuje.”

Poduke o dečacima

Mma Ramocve je mislila: Bog nas je postavio na ovu zemlju. Svi smo tada, u početku, bili Afrikanci, jer je čovek nastao u Keniji, kako su dokazali doktor Likej i njegov tata. Dakle, ako se pažljivo promisli, svi smo mi braća i sestre, pa ipak, kud god da se pogleda šta se vidi? Borba, borba, borba. Bogati ubijaju siromašne; siromašni ubijaju bogate. Svuda, osim u Bocvani. A to je tako zahvaljujući ser Seretse Khami, koji je bio dobar čovek, koji je stvorio Bocvanu i

učinio je dobrim mestom. Ona ga još i sad ponekad oplakuje kad se seti njegove poslednje bolesti i svih onih mudrih doktora iz Londona koji su rekli vladi: "Žao nam je, ali vašem predsedniku nema leka."

Problem je svakako bio u tome što ljudi izgleda nisu razlikovali dobro od zla. Trebalo ih je na to podsećati, jer ako bi im se prepustilo da se sami time pozabave, oni se ne bi u to ni upuštali. Oni bi samo iznašli šta je za njih lično najbolje i to bi proglasili za pravednu stvar. Tako razmišlja većina ljudi.

Dragocena Ramocve je o dobru i zlu naučila u Nedeljnoj školi. Rođaka ju je tamo pvela kad joj je bilo šest godina i ona je svake nedelje išla bez izuzetka sve do svoje jedanaeste godine. To joj je bilo dovoljno da nauči razliku između dobra i zla, iako ju je zbunjivalo, kako tada - tako i sada, kada bi se došlo do nekih aspekata religije. Nije mogla da veruje da je Gospod hodio po vodi - to se prosto ne može izvesti - niti je mogla da poveruje u priču o hranjenju pet hiljada ljudi, što je bilo jednako nemoguće. To su bile laži, bila je uverena, a najveća laž je bila da Gospod nema tatu na zemlji. To je bila neistina, jer čak i deca znaju da se bez tate ne može napraviti dete, a to važi i za krave i za piliće i za ljude. Ali dobro i zlo - to je bilo nešto sasvim drugo i ona je bez ikakvih teškoća razumela da je zlo lagati i krasti i ubijati ljude.

Ako su kome bile potrebne vodeće smernice, nije bilo nikog boljeg za to od Mma Mothibi, koja je vodila Nedeljnu školu u Močudiju preko dvanaest godina. Bila je to omanja dama, skoro potpuno okrugla i govorila je izuzetno dubokim glasom. Učila je decu himnama i na jeziku secvana i na engleskom i budući da su deca od nje naučila da pevaju, ceo dečiji hor pevao je za oktavu dublje od bilo koga, kao da su žabe.

Deca su u svojim najboljim odelima sedela u poslednjem redu u crkvi i kada bi se služba završila, počinjali su časovi sa Mma Mothibi. Ona im je čitala Bibliju, davala im da nebrojeno puta izgovaraju Deset božijih zapovesti i pripovedala im religiozne priče iz male plave knjige za koju je rekla da je dospela iz Londona i da se nigde više u zemlji nije mogla nabaviti.

"Ovo su pravila kako da se bude dobar", započela bi. "Dečak mora uvek rano da ustane i da očita molitve. Potom mora da očisti cipele i

da majci pomogne oko doručka, ako doručka ima. Neki ne doručkuju jer su siromašni. Zatim mora da ode u školu i da uradi sve što mu učitelj naloži. Tako će naučiti da bude bistar hrišćanin koji će kasnije otići na nebo, kad ga Gospod pozove.

Za devojčice su pravila ista, samo što one još moraju da budu oprezne sa dečacima i da ih podsećaju na to da su hrišćani. Neki dečaci to neće razumeti...”

Tako je, mislila je Dragocena Ramocve. Neki dečaci to ne razumeju, čak je i u Nedeljnoj školi bio jedan takav dečak, taj Josija, koji je bio zao iako je imao samo devet godina. Hteo je stalno da sedi pored Dragocene u Nedeljnoj školi, i onda kad je htela da ga izbegne. Stalno je gledao i značajno se smeškao, iako je ona bila dve godine starija od njega. Trudio se takođe da je dodiruje nogama, što ju je naljutilo i nagnalo da zameni mesto i sedne što dalje od njega.

Ali najgore od svega je bilo to što bi on otkopčao šlic i pokazivao na tu stvar koju imaju dečaci i hteo da ona to vidi. Nije joj se dopadalo da se tako nešto odigrava u Nedeljnoj školi. I o čemu se tu uopšte radi? Pa svi dečaci imaju tu stvar.

Na kraju je rekla Mma Mothibi koja ju je natmureno saslušala.

”Dečaci, muškarci”, rekla je. ”Svi su isti. Svi misle da im je ta stvar nešto posebno i svi se time ponose. I ne znaju kako je to smešno.”

Mma Mothibi je rekla Dragocenoj da je obavesti kada se to sledeći put dogodi. Samo neka malo podigne ruku i Mma Mothibi će je videti. To će biti signal.

Sledeće nedelje to se dogodilo. Dok je Mma Mothibi pozadi pregledala knjige koje su deca povadila za Nedeljnu školu, Josija je otkopčao jedno dugme na pantalonama i šapnuo Dragocenoj da pogleda. Ona je zabila pogled u svoju knjigu i malo podigla svoju levu ruku. On to, naravno, nije mogao da vidi, ali Mma Mothibi je videla. Došunjala se otpozadi do dečaka i podigla svoju Bibliju. Biblija se stuštila na njegovu glavu sa tupim odjekom koji podstiče decu da napreduju.

Josija je posrnuo pod udarcem. Mma Mothibi je sad stala ispred njega i uprla prstom u otvoren šlic. Onda je opet podigla Bibliju i još jače ga tresnula ponovo posred glave.

Bio je to poslednji put da je Josija gnjavio Dragocenu Ramocve ili bilo koju drugu devojčicu. Dragocena je, sa svoje strane, naučila važnu lekciju o tome kako se izlazi na kraj sa muškarcima i zapamtila je zadugo, što se kasnije pokazalo korisnim, kao i sve lekcije iz Nedeljne škole.

Odlazak rođake

Rođaka je podizala Dragocenu prvih osam godina njenog života. Možda bi zauvek ostala - što bi Obedu odgovaralo - jer mu je vodila domaćinstvo i nikad se nije žalila, niti je tražila novac. Ali je on u datom trenutku prepoznao da bi moglo da se radi o ponosu kod rođake i da bi ona bila rada opet da se uda uprkos prethodnom iskustvu, pa joj je spremno dao svoj blagoslov kada je rođaka objavila da se viđa sa jednim čovekom koji ju je zaprosio i ona je pristala.

"Mogu i Dragocenu da povedem sa sobom", rekla je. "Osećam da je ona i moja ćerka. Ali opet, ti si tu..."

"Da", rekao je Obed. "Ja sam tu. Bi li povelala i mene?"

Rođaka se nasmejala. "Moj novi muž je bogat čovek, ali mislim da želi da se oženi samo jednom osobom."

Obed je izvršio pripreme za svadbu, jer je bio njen najbliži rod i na njemu je bilo da to obavi. On je to rado učinio zbog svega što je ona uradila za njega. Dao je da se zakolju dve krave i da se spravi piva za dvesta ljudi. Kad je držeći rođaku pod ruku uveo u crkvu, ugledao je mladoženju i njegove daljnje rođake, njihove prijatelje, ljude iz sela, zvane i nezvane, kako čekaju i gledaju.

Posle venčanja vratili su se u kuću gde su se vrteli različiti između trnovog drveća i mnogih pozajmljenih stolica. Stariji su posedali, dok su se mlađi muvali uokolo i razgovarali udišući miris velike količine mesa koje se pržilo na vatri. Potom su jeli i Obed je održao govor zahvalnosti rođaki i njenom mužu, a onda je novi muž zahvalio Obedu što je tako lepo pazio na nju.

Novi muž je posedovao dva autobusa, što ga je činilo bogatim. Jedan, Molepolole specijal ekspres, iskorišćen je za svadbeno

posluženje, i tim povodom mu je platforma bila ukrašena svetloplavom tkaninom. Drugim su se odvezli sa svadbe mladoženja za volanom i mlada na sedištu tik iza njega. Čuli su se uzvici uzbuđenja, žene su podvriskivale i autobus se odvezao pravo ka svojoj sreći.

Uselili su se u svoj dom deset kilometara južno od Gaborona, u okrečenu kuću od nepečene cigle koju je za njih sazio mladoženjin brat. Imala je crveni krov i bele zidove, ukomponovana je na tradicionalan način sa zidanom ogradom u prednjem delu. Pozadi je bila mala koliba za poslugu sa prislonjenim zahodom od pocinkovanog lima. Rođaka je stekla kujnu sa novim blistavim posuđem i dva šporeta. Imala je veliki novi južnoafrički parafinski frižider, koji je po ceo dan tiho brujaio i sve je u njemu bilo ledeno. Svake večeri muž bi joj se vraćao sa dnevnim prihodom od autobusa i ona mu je pomagala da prebroje novac. Ispostavilo se da je ona izvanredan računovođa i uskoro je vodila taj deo posla sa upadljivim uspehom.

Činila je svog muža srećnim i na druge načine. Kad je bio mali, napao ga je šakal i od tog napada ostao mu je veliki ožiljak na licu, jer mu je mladi doktor u Škotskoj misionarskoj bolnici nestručno zašio ranu. Do tada mu nijedna žena nije rekla da je lep, pa nije mogao ni da sanja da će mu neka ikada to reći, budući da je bio naviknut jedva na trzaj simpatije. Međutim, rođaka mu je kazala da je najnaočitiji muškarac kog je ikad sreća, kao i to da je najmuževniji. Ovo nije bilo obično laskanje - ona je govorila istinu kako ju je videla i njegovo srce se ispunilo toplinom i zaigralo od te dobro upućene pohvale.

"Znam da ti nedostajem", pisala je rođaka Dragocenoj. "Ali znam i to da bi ti volela da budem srećna. Sada sam veoma srećna. Imam vrlo dobrog muža koji mi je kupio divnu odeću i svakodnevno me usrećuje. Jednog dana ćeš doći da boraviš kod nas i opet ćemo moći da brojimo drveće, da pevamo himne zajedno kao što smo oduvek činile. A sada moraš da se brineš o svom ocu, jer si dovoljno velika za to, osim toga on je isto dobar čovek. Volela bih da budeš srećna i svake večeri se molim Bogu za tebe. Bože, brini se o Dragocenoj Ramocve. Čuvaj je večeras i zauvek. Amin."

Koze

Dragocena Ramocve je kao devojčica volela da crta, što je rođaka kod nje podsticala od najranijih dana. Dala joj je blok i bojice za deseti rođendan, tako da se uskoro videlo da ima talenta. Obed Ramocve je bio ponosan što je ona umela da popuni bele stranice scenama iz svakodnevnog života u Močudiju. Jedan crtež je prikazivao most ispred bolnice - mogao se lepo razaznati - pa je tu bila i slika glavne bolničarke kako gleda u magarca. Na tom listu je bio i crtež radnje, Male uzorne trgovine mešovitom robom, sa raznim stvarima, ispred koje su mogle biti vreće s brašnom, a mogli su biti i ljudi koji sede ispred - nikad se nezna - ali to su bili izvanredni crteži i već ih je nekoliko okačio na zidove dnevne sobe u njihovoj kući, visoko kod tavanice gde muve borave.

Učiteljica je znala za tu njenu sposobnost i rekla da će možda jednog dana postati velika umetnica čije će slike biti na koricama kalendara Bocvane. To ju je ohrabrilo pa je sve više crtala. Koze, goveda, brda, tikve, kuće; u Močudiju je bilo toliko toga za umetničko oko da nije postojala opasnost da joj ponestane tema.

Škola je potom doznala za jedno takmičenje dece u crtanju. Muzej u Gaboronu zatražio je od svake škole u zemlji po jedan đački crtež na temu "Život u Bocvani danas". Naravno da se odmah znalo čiji će crtež biti poslat. Dragocenoj su zatražili posebno da nacrtala crtež - ne mora uopšte da žuri - i onda će ga poslati u Gaboron kao predlog iz Močudija.

Nacrtala je svoj crtež u subotu, izašavši rano ujutru napolje sa svojim blokom i vrativši se nekoliko sati kasnije da u kući završi sa detaljima. Bio je to odličan crtež, smatrala je, a i učiteljica je bila oduševljena kad joj ga je Dragocena u ponedeljak pokazala.

"Ovo će osvojiti nagradu za Močudi", rekla je. "Svi će biti ponosni."

Crtež je pažljivo postavljen između dva naborana kartona i poslat je adresiran na Muzej. Potom je nastupila petonedeljna tišina, a za to vreme svi su zaboravili na takmičenje. Tek kada je direktoru škole stiglo pismo i kad ga je sav ozaren pročitao Dragocenoj, svi su se ponovo setili.

"Osvojila si prvu nagradu", rekao je. "Idi ćeš u Gaboron sa mnom i sa svojom učiteljicom da dobiješ nagradu od ministra prosvete na posebnoj svečanosti."

To je za nju bilo previše, pa se rasplakala, ali je ubrzo prestala i bilo joj je dozvoljeno da ode ranije iz škole da bi tati javila vesti.

Otputovali su u direktorovom kamionetu, stigavši suviše rano za svečanost, pa su nekoliko sati presedeli u dvorištu Muzeja čekajući da se otvori. Napokon su se vrata otvorila, došli su i svi drugi, učitelji, novinari, članovi državne uprave. Onda je došao ministar u crnim kolima i ljudi su odložili svoje čaše sa oranžadom i na brzinu progutali ostatke sendviča.

Ugledala je svoj crtež kako visi na posebnom mestu između dve prostorije a ispod crteža je bila prikačena mala beleška. Otišla je sa svojom učiteljicom da pogleda i srce je počelo da joj udara kad je ugledala uredno otkucano svoje ime na pisačkoj mašini ispod crteža: Dragocena Ramocve (10 godina) (Državna osnovna škola Močudi). A ispod toga, takođe mašinom, otkucan je naslov koji je muzej dao: Goveda kraj reke.

Odjednom je pobleдела i stala kao ukopana. To nije bila istina. Bio je to crtež koza, a oni su pomislili da su to goveda! Dobiće nagradu za nacrtana goveda, dakle zabunom.

"Šta se desilo", upitao je otac. "Trebalo bi da si prezadovoljna. Zašto tako tužno gledaš?"

Nije mogla reč da progovori. Sad će upravo da postane kriminalac, zločinac u prevari. Nikako nije smela da primi nagradu za crtež goveda jer je jednostavno nije zaslužila.

Ali sad je već ministar stajao pored nje i spremio se da počne govor. Ona je podigla pogled prema njemu i on joj se toplo osmehnuo.

"Ti si vrlo dobra umetnica", rekao je. "Močudi mora da je ponosan na tebe."

Ona je spustila pogled do svojih cipela. Moraće da prizna.

"To nije crtež goveda", reka je. "To je crtež koza. Ne možete mi dati nagradu za grešku."

Ministar se nagnuo i pogledao belešku. Onda se okrenuo i rekao joj: "Oni su napravili grešku. Ja isto vidim da su to koze. Uopšte ne

mislím da su krave.”

Pročistio je grlo i direktor muzeja je zamolio za tišinu.

”Ovaj izvanredan crtež koza”, rekao je ministar, ”pokazuje kako su nadarena deca u našoj zemlji. Ova mlada dama porašće u uzornu građanku, a možda i značajnu umetnicu. Ona zasluđuje nagradu i ja ću joj je sada predati.”

Uzela je korice u omotu koje joj je predao, osetila njegovu ruku na svom ramenu i čula kako je šapnuo: ”Ti si najistinoljubivije dete koje sam sreo. Svaka čast.”

Svečanost se potom završila i malo kasnije oni su se vratili u Močudi. Direktorovim truckavim kamionetom vraćala se heroina, nosilac nagrade.

ŽIVOT SA ROĐAKOM I NJENIM MUŽEM

Mma Ramocve je sa šesnaest godina napustila školu ("Najbolja učenica u ovoj školi", kako je proglasio direktor. "Jedna od najboljih devojčica u Bocvani.") Tata je želeo da nastavi sa školovanjem bar dok ne stekne školsku diplomu Kembridža, pa čak da ide i dalje, ali njoj je bio dosadio Močudi. Takođe ju je gnjavio rad u Maloj uzornoj trgovini mešovitom robom, u kojoj je svake subote ređala robu i provodila sate kucajući imena proizvoda na robne liste. Htela je nekuda da ode. Htela je da njen život već jednom počne.

"Možeš kod rođake", rekao je tata. "To je sasvim drugačije mesto. Pretpostavljam da ćeš se nagledati svakakvih dogodovština u toj kući."

Mnogo ga je koštalo da to izgovori. Želeo je da ona ostane, da se brine o njemu, ali je znao da bi bilo sebično da očekuje da se ceo njen život vrti oko njega. Ona je želela slobodu; želela je da oseti da čini nešto sa svojim životom. I naravno, negde u sebi znao je da su tu i misli o udaji. Za vrlo kratko vreme, znao je to, naići će neki mladić koji će hteti da se oženi njome.

Ne bi joj on to nikad zabranio, svakako. Ali šta ako potencijalni mladoženja bude siledžija ili pijanac ili ženskaroš. Sve je to moguće; toliko je takvih muškaraca koji samo čekaju da se pojavi neka zgodna devojka, pa da se bace na nju, zarobe je i počnu polako da joj uništavaju život. Takvi muškarci su kao pijavice; posisaju svu dobrotu iz ženskog srca dok ono sasvim ne presuši i dok se sva ljubav ne potroši. Za to treba dosta vremena, znao je to, jer su žene imale pozamašne rezervoare dobrote u srcima.

Ako se neko takav pojavi da prosi Dragocenu, šta bi on, otac, mogao da uradi? Mogao bi da je upozori na rizik, ali ko je ikad slušao upozorenja o onome u koga je zaljubljen? Video je to već toliko puta; ljubav je oblik slepila koje zatvara oči za najočiglednije stvari. Može se voleti ubica i jednostavno ne verovati da je tvoja

ljubav u stanju mrava da zgazi, a kamoli da ubije čoveka. Ne bi bilo svrhe odgovarati je.

Rođakina kuća će biti sigurna koliko i bilo koje drugo mesto, čak i ako je ne zaštiti od muškaraca. Rođaka će bar moći da motri na svoju nećaku i njen muž bi mogao da odvraća najnepodobnije momke. On je sada bio bogat čovek, sa preko pet autobusa i imao bi taj autoritet koji krasi bogate ljude. Bio bi u mogućnosti čak i da isplati nekog momka.

Rođaka je bila prezadovoljna što je Dragocena došla. Ukrasila je sobu za nju, okačila nove zavese od tankog žutog materijala koji je kupila kod "OK bazara" kad je bila na šoping-turi u Johanezburgu. Onda je napunila fioke odećom i na komodu stavila uramljenog papu. Na podu je bila crvena prostirka s jednostavnom šarom. Bila je to svetla, prostrana soba.

Dragocena se brzo uklopila u novi život. U kancelariji autobuske kompanije dobila je posao da skuplja dostavnice i proverava da li se brojke slažu sa vozačkim listama. Bila je brza u tome i rođakin muž je zapazio da je u stanju toliko posla da obavi koliko dva starija činovnika za isto vreme. Oni bi sedeli za svojim stolovima i ogovarali, malo bi premeštali dostavnice po stolu, pa bi pristavljali čaj.

Za Dragocenu je, sa njenim pamćenjem, bilo lako da usvoji nove stvari i da ih bez greške primeni u poslu. Takođe je bila puna sugestija, ne bi ni nedelju dana prošlo a da ona ne predloži nešto što bi doprinelo da kancelarijski rad bude efikasniji.

"Ti se mnogo naprežeš", rekao joj je jedan od činovnika. "Pokušavaš da nam otmeš posao."

Dragocena ih je pogledala belo. Ona je uvek sve što je radila radila najbolje što ume i nije mogla da razume da iko može da se ponaša drugačije. Kako su mogli da sede tu za svojim stolovima kao što su sedeli i da blenu ispred sebe, kad su mogli da svode račune ili proveravaju vozačke povratnice.

Ona ih je često proveravala, iako joj niko to nije tražio, i cifre su se obično uklapale, ali tu i tamo bi zapazila poneko malo neslaganje brojeva. Ono je dolazilo usled vraćanja netačnog kusura za karte, objasnila je rođaka. Bilo je lako da se u prepunom autobusu takve stvari dogode i sve dok ta razlika ne bi bila prevelika oni su je

naprosto ignorisali. Ali Dragocena je otkrila još nešto: razliku od nešto manje od dve hiljade pula u računima od goriva, i skrenula je rođakinom mužu pažnju na to.

"Jesi li sigurna?" upitao je. "Kako može dve hiljade pula da se zagubi?"

"Da ih neko ukrade?" reka je Dragocena.

Rođakin muž je zavrteo glavom. On je sebe smatrao uzornim gazdom - strogog očinskog tipa, da, ali zar nije to ono što ljudi traže? Nije mogao da veruje da ga bilo koji od njegovih zaposlenih vara. Kako bi mogao kad je on bio tako dobar prema njima i tako im je mnogo činio?

Dragocena mu je pokazala kako je novac nestajao i oni su zajedno razložili deo po deo postupka, kako je bio sklanjan sa pravog računa na drugi račun sa koga bi potom nestajao. Samo jedan činovnik je imao pristup tim fondovima, tako da je samo on mogao da bude krivac. Nije bila prisutna prilikom suočenja, ali ih je čula iz druge sobe. Činovnik je bio uvređen i poricao je vičući iz sveg glasa. Onda je za trenutak nastupila tišina i čuo se tresak vratima.

To je bio njen prvi slučaj, to je bio početak karijere Mme Ramocve.

Stiže Note Mokoti

Radila je već četiri godine u kancelariji autobuske kompanije. Rođaka i njen muž su se toliko navikli na njeno prisustvo da su počeli da je zovu svojom čerkom. Nije joj to smetalo; oni su bili njeni i ona ih je volela. Volela je svoju rođaku, iako se ona prema njoj i dalje ponašala kao prema malom detetu i pred svima ju je podučavala. Volela je i rođakinog muža, sa njegovim tužnim licem sa ožiljkom i dugačkim mehničarskim rukama. Volela je kuću i svoju sobu sa žutim zavesama. Dobar je bio život koji je ovde sebi organizovala.

Svakog vikenda je jednim od autobusa rođakinog muža putovala u Močudi da poseti svog oca. On bi je čekao ispred kuće, sedeći na svojoj stolici, i ona bi mu se na starinski način poklonila pljesnuvši rukama.

Onda bi zajedno jeli sedeći u senci produžene verande koju je on izbacio na bočnom delu kuće. Ona bi mu prepričavala događaje od prošle nedelje u kancelariji autobuske kompanije a on bi je propitivao o svakom detalju, tražeći da mu kaže imena kako bi to sve mogao da poveže u razrađenu genealogiju. Svako je sa svakim bio u nekoj vezi; nije bilo osobe koja se ne bi uklopila makar u neki zabačeni porodični zapećak.

Tako je bilo i sa marvom. Stoka ima svoju rodbinu i kad bi Dragocena završila sa svojim novostima, on bi joj ispričao novosti o marvi. Iako je retko išao na stočnu postaju, dobijao je izveštaje svake nedelje i mogao je da upravlja životom marve preko svojih govedara. Imao je izoštreno oko za marvu, tajanstvenu sposobnost da otkrije izdajnika još dok je tele. Bilo je dovoljno samo da baci pogled pa da zna da li će neko tele, koje je bilo zakržljalo i zato jeftino, moći da se uzgaja i ugoji. Verujući u svoj sud, on bi kupio takvo tele i načinio od njega fino, debelo govedo (ako bi bilo dovoljno kiše).

Govorio je da su ljudi kao goveda. Mala mršava stoka ima malog mršavog vlasnika. Mlitava goveda - koja bi besciljno lutala - imala su vlasnika kome je u životu nedostajao cilj. A nepošteni ljudi, ostajao bi pri svom, imali su nepoštenu stoku - stoku koja bi varala drugu stoku za hranu ili bi se uvlačila u tuđa stada.

Obed Ramocve je bio strog sudija i ljudi i stoke i Dragocena je uhvatila sebe kako misli: šta li će reći kad sazna za Notea Mokotija?

Srela je Notea Mokotija na autobuskoj stanici vraćajući se iz Močudija. On je putovao iz Frensistauna i sedeo je napred sa kutijom za trubu na sedištu do svog. Nije mogla da ga ne primeti u toj crvenoj košulji i neodoljivim pantalonama; niti su se mogle zaobići te visoke jagodice i lučne obrve. Bilo je to ponosno lice, lice čoveka koji je navikao da ga gledaju i da mu se dive i ona je smesta spustila pogled. Nije htela da on misli kako ga ona gleda, iako je nastavljala kriomice da na njega baca poglede sa svog sedišta. Ko je ovaj čovek? Muzičar sa koferčetom na sedištu pored svog; možda neka pametna osoba sa univerziteta?

Autobus je stao u Gaboronu pre nego što će skrenuti južnim putem za Lobace. Ostala je na svom sedištu i videla ga kako ustaje.

Podigao se, poravnao ivice svojih pantalona i onda se okrenuo i bacio pogled po autobusu. Osetila je da će joj srce iskočiti; pogledao ju je; ne, nije je pogledao, gledao je kroz prozor.

Odjednom, bez razmišljanja, ona je ustala i uzela svoju torbu iz prtljažnika. Htela je da siđe, ne zato što bi imala bilo šta da radi u Gaboronu, nego zato da bi videla šta će on da uradi. On je sad izašao iz autobusa i ona je požurila promrmljavši neko objašnjenje vozaču, jednom od ljudi rođakinog muža. Napolju u gužvi, na kasnom popodnevnom suncu na kom su se mešali mirisi prašine i zajapurenih putnika, ona se okrenula oko sebe i ugledala ga kako stoji nedaleko od nje. Kupio je pljeskavicu na kiosku i sad je jeo ostavljajući tragove po njoj. Osetila je ponovo u sebi neko čudno uznemirenje stojeći tu gde je stajala, kao da je neki dođoš koji ne zna tačno kud bi se deo.

On ju je pogledao i ona je odvrtila pogled crveneći. Da li je primetio da ga je gledala? Možda. Ponovo je digla oči, bacajući brz pogled u njegovom pravcu i on joj se ovog puta nasmešio podigavši obrve. Onda je odbacio nemarno ostatak pljeskavice, uzeo svoju kutiju sa trubom i prišao joj. Ona se sledila, nesposobna da se pokrene, hipnotisana kao žaba pred zmijom.

"Video sam te u autobusu", rekao je. "Učinilo mi se da sam te video ranije. Ali nisam."

Gledala je u zemlju.

"Ja tebe nikad nisam videla", rekla je. "Nikada."

On se nasmejao. Nije delovao zastrašujuće, mislila je, i pomalo ju je napustio taj čudan osećaj.

"Svakog u ovoj zemlji vidiš bar jednom ili dvaput", rekao je. "Ovde nema stranaca."

Ona se složila. "To je tačno."

Nastupila je tišina. Onda je on pokazao na kutiju kod svojih nogu.

"Ovo je truba, znaš. Ja sam muzičar."

Pogledala je u kutiju. Imala je na sebi nalepnicu sa slikom čoveka koji svira gitaru.

"Voliš li muziku?" upitao je. "Džez? Kuela?"

Ona je podigla pogled i videla da joj se i dalje smeši.

”Da, volim muziku.”

”Ja sviram u bendu”, rekao je. ”Sviramo u baru hotela Prezident. Mogla bi da dođeš da nas slušaš. Sad baš idem tamo.”

Otpešačili su do bara koji je bio na desetak minuta od autobuske stanice. Kupio joj je piće i, da još neko ne bi seo pored njih, posadio je za sto pozadi koji je imao samo jedno sedište. Potom je svirao, a ona je slušala preplavljena zamamnom, uspavljujućom muzikom, sva ponosna što ga poznaje i što je njegova gošća. Piće je bilo čudno i gorko; nije volela ukus alkohola, ali mora da se pije kad si u baru. Brinula se da izgleda kao da ne pripada tom mestu ili da će ljudi приметiti da je suviše mlada.

Kad je malo kasnije bend napravio pauzu, on joj se pridružio i videla je da mu je čelo orošeno od napora.

”Ne sviram dobro danas”, rekao je.” Ima dana kad ti ide i dana kad ti ne ide.”

”Meni se učinilo da si bio dobar. Dobro si svirao.”

”Znam da nisam. Mogu bolje. Ima dana kad mi se truba obraća i priča sa mnom. Tada ne moram ništa da radim.”

Primetila je da ih ljudi gledaju i da neke žene bulje u nju kritički. Htele bi da budu na njenom mestu, mogla bi da se kladi. Htele bi da one budu sa Noteom.

Smestio je na kasni autobus pošto su napustili bar i mahao joj stojeći sve dok autobus nije krenuo. Ona mu je odmahнула i sklopila oči. Sada ima dečka, džez muzičara koga će opet videti sledećeg petka uveče, on je pitao da dođe na svirku u klub Gaboron. Rekao je da članovi benda uvek dovode svoje devojke i da će tamo upoznati neke zanimljive, izuzetne ljude koje ne možeš inače da sretnoš.

Baš na tom mestu je Note Mokote zaprosio Dargocenu i ona je pristala na neobičan način, ništa ne rekavši. Bilo je to pošto je bend završio i oni su sedeli u mraku podalje od buke pijanaca iz bara. On je rekao: ”Želeo bih uskoro da se oženim i voleo bih da se oženim tobom. Ti si fina devojka i bićeš dobra žena.”

Dragocena nije ništa rekla jer nije bila sigurna, ali je njeno ćutanje protumačeno kao odobravanje.

”Razgovaraću sa tvojim ocem o ovome”, rekao je Note. ”Nadam se da nije od onih staromodnih koji će tražiti mnogo govoda za tebe.”

Bio je, ali nije htela to da mu kaže. Još nije pristala, mislila je, ali možda je sada već prekasno.

Potom je Note rekao: "Sada kad ćeš postati moja žena, moram da te podučim čemu žene služe."

Opet ništa nije rekla. Desilo se ono što je pretpostavljala. Takvi su muškarci, kao što su joj u školi pričale drugarice, naravno, one koje su spadale u lake ženske.

Zagrlio ju je i spustio na meku travu. Bili su u senci i nikog nije bilo u blizini, samo se čuo smeh i galama koja je dopirala od pijanaca. Uzeo joj je ruku i položio na svoj stomak, gde je ostavio ne znajući šta će s njom. Onda je počeo da je ljubi po vratu, obrazu i ustima i sve što je čula bilo je lupanje sopstvenog srca i ubrzano disanje.

On je rekao: "Devojke moraju da nauče ove stvari. Zar te niko tome nije naučio?"

Ona je odmahнула glavom. Nije to naučila i osećala je da je sada prekasno. Ne bi znala šta treba da uradi.

"Drago mi je", rekao je. "Odmah sam znao da si devica, što je za muškarca vrlo dobro. Ali sada će se to promeniti. Ovog časa. Večeras."

Povredio je. Zamolila ga je da stane, ali on joj je zabacio glavu unazad i ošamario je. Smesta je, međutim, poljubio tu gde je udario i kazao da mu to nije bila namera. Sve vreme se upirao u nju i grebao je noktima po leđima. Onda je okrenuo i ponovo povredio i udario po leđima kaišem.

Sela je i pokupila izgužvanu odeću oko sebe. Bila je zabrinuta, za razliku od njega, da bi neko mogao da izađe u noć i vidi ih.

Obukla je svoju bluzu i počela tiho da plače misleći na svog oca koga će sutra videti na verandi, koji će joj pričati novosti o kravama i koji ne bi bio u stanju ni da zamisli šta se njoj večeras dogodilo.

Tri nedelje kasnije Note Mokoti je lično otišao kod njenog oca i zaprosio Dragocenu. Obed je rekao da će razgovarati sa svojom ćerkom, što je i učinio kad je sledeći put došla. Sedeo je na svojoj stolici, digao pogled prema njoj i rekao da nikad neće morati da se uda za nekog za koga neće. Ti dani su davno prošli. Čak uopšte i ne mora da se uda; sada žene mogu da žive same - sve je više takvih žena.

Ona bi na tom mestu trebalo da kaže ne, što je otac i želeo da kaže. Ali ona nije želela to da kaže. Živela je za sledeći sastanak sa Noteom Mokotijem. Htela je da se uda za njega. On nije bio dobar čovek, videla je to, ali ona će ga možda promeniti. A kad je sve rečeno i učinjeno, ostali su ti mračni trenuci kontakta, tog zadovoljstva koje je on iz nje čupao, opojni kao droga. To joj se dopadalo. Bilo ju je sramota čak i da misli o tome, ali joj se dopadalo to što joj je radio, ta hitnja, to poniženje. Želela je da bude sa njim, da je on poseduje. To je bilo kao gorko piće koje moraš opet da uzmeš. I, naravno, osetila je da je trudna. Rano je bilo reći, ali ona je osećala da je dete Notea Mokotija u njoj, majušna, tanana ptičica podrhtavala je negde duboko u njoj.

Venčali su se u subotu u tri popodne u crkvi u Močudiju, sa govedima koja su čekala ispred pod drvećem, jer je bio kraj oktobra i bile su najgore vrućine. Zemlja je te godine bila suva, jer su kiše zakazale prethodne godine. Sve je bilo ispucalo i uvenulo; malo je trave preostalo i goveda su bila sama kost i koža. Bilo je to tupo vreme.

Venčao ih je sveštenik Reformističke crkve pojući u svojoj crnoj mantiji, useknjujući se u veliku crvenu maramicu.

Rekao je: "Sada ste pred Bogom venčani. Bog vam nalaže određene obaveze. Bog nas pazi i održava nas u ovom surovom svetu. Bog voli svoju decu, ali mi ne smemo da zaboravimo na dužnosti koje nam je dao. Da li vas dvoje mladih razumete šta sam vam rekao?"

Note se nasmešio. "Ja razumem."

I okrećući se prema Dragocenoj: "Da li ti razumeš?"

Ona je pogledala u sveštenikovo lice - lice očevog prijatelja. Znala je da je otac sa njim razgovarao o ovom venčanju i kako ga je ono činilo nesrećnim, ali je sveštenik rekao da ne može ništa da preduzme. Sada je njegov glas bio blag i on joj je lako stegao ruku kad ju je stavljao u Noteovu. Kada je to učinio, dete se u njoj pomerilo i ona je uzdrhtala, jer je pokret bio tako nagao i jak.

Posle dvodnevnog boravka u kući Noteovog rođaka u Močudiju, spakovali su svoje stvari, natovarili ih pozadi u kamionet i spustili se u Gaboron. Note je iznajmio dve sobe sa kujnom u nečijoj kući u

Tlokvengu. Bio je luksuz imati dve sobe; jedna im je bila spavaća soba opremljena dvostrukim madracem i starinskim ormanom; druga je služila kao dnevna soba i trpezarija sa stolom, dve stolice i kredencem. Žute zavese iz njene sobe u rođakinoj kući bile su okačene tu i činile su ovu prostoriju svetlom i veselom.

Note je tu držao svoju trubu i kolekciju traka. Vežbao bi po dvadeset minuta u cugu a dok bi mu se usta odmarala slušao bi traku i skidao melodije na gitari. Znao je sve o gradskoj svirci -odake potiče, ko je šta pevao, ko je koji deo s kim svirao. On je slušao i velikane; Huga Masekela na trubi, Dolara Branda na klaviru, Spouka Mačobana kako peva; lično ih je slušao u Johane-zburgu i znao za svaki njihov snimak.

Ona ga je gledala kako vadi trubu iz kutije i podešava pisak. Gledala je kako je podiže prema ustima i onda bi se, tako iznenada iz te maleckke metalne čašice u sudaru sa njegovim telom, prolomio veličanstven zvuk koji bi kao savršen nož posekao vazduh. Mala soba bi zabrujala i muve bi poskakale iz svojih ćoškova i zazujale uokolo kao da su upale u vrtlog od nota.

Odlazila je s njim u bar i on je bio ljubazan prema njoj tamo, ali izgleda da je bio suviše obuzet svojim ličnim krugom prijatelja i osećala je da on ne želi iskreno da i ona bude tu. Tamo je bilo ljudi koji ni o čemu drugom nisu mogli da misle osim o muzici; beskrajno bi razgovarali samo o muzici, muzici, muzici; koliko se uopšte može govoriti o muzici? I njima je ona bila na smetnji, mislila je, i tako je prestala tamo da odlazi, ostajala je kod kuće.

Te večeri on je došao kući kasno, bazdeći na pivo. Bio je to kiseo zadah, kao od uskislog mleka, i ona je okrenula glavu kad ju je gurnuo na krevet i skinuo joj odeću.

"Mnogo piva si popio. Znači da je bilo uspešno veče."

Pogledao je lako defokusiranim pogledom.

"Ako mi se pije, piću. Ti si od onih žena koje sede kod kuće i zvocaju? Jesi li takva?"

"Nisam. Samo sam htela da kažem da si imao uspešno veče."

Ali njegova ozlojeđenost nije se mogla obuzdati i on je rekao: "Teraš me da te kaznim, ženo. Ti me teraš da ti to uradim."

Ona je zaplakala i pokušala da se odbrani, da ga odgurne, ali bio je prejak za nju.

"Nemoj da povrediš bebu."

"Bebu! Zašto govoriš o bebi? To nije moja beba. Ja nisam otac nikakvoj bebi."

* * *

Sada su to ponovo bile muške ruke, ali ovog puta u tankim gumenim rukavicama, što je činilo da šake izgledaju blede i nedefinisane, kao ruke beka.

"Da li vas ovo boli? Ne? A ovo?"

Ona je odmahнула glavom.

"Čini mi se da je beba u redu. Mislim da se popela ovde gore gde su ovi tragovi. Da li vas boli samo spolja ili dublje unutra?"

"Samo spolja."

"Tako znači. Ovde ću vam staviti kopče. Skroz celom dužinom ovde, jer vam se koža gadno pocepala. Naprskaću vas sprejom da manje boli, ali možda je bolje da ne gledate dok vas zašivam! Neki kažu da muškarci ne znaju da šiju, ali mi lekari nismo tako loši u tome!"

Zatvorila je oči i čula šištav zvuk. To je bio hladan sprej preko njene kože i onda je nastala utrnulost dok je lekar zašivao ranu.

"Je li vam to muž uradio? U pravu sam, zar ne?"

Otvorila je oči. Lekar je završio i predao je nešto sestri. Pogledao ju je dok je skidao rukavice.

"Koliko se puta ovo već dogodilo? Imate li koga da vas pričuva?"

"Ne znam. Ne znam."

"Znači, vratićete se njemu?"

Htela je nešto da kaže, ali ju je on prekinuo.

"Naravno da ćete mu se vratiti. To je uvek tako. Žene se vraćaju po još."

Onda je uzdahnuo. "Verovatno ću vas opet videti, znate. Ali, nadam se da neću. Budite ipak oprezni."

Vratila se sledećeg dana sa šalom preko lica da sakrije posekotine i masnice. Imala je bolove u ramenu i stomaku i ožiljak preko cele rane joj je zadavao oštar bol. Dali su joj pilule u bolnici i popila je jednu tek što je pošla na autobus. Izgleda da je od toga bol uminuo, pa je popila još jednu tokom putovanja.

Vrata su bila otvorena. Srce je htelo da joj iskoči iz grudi kad je ušla i videla šta se dogodilo. Soba je, osim nameštaja, bila ispražnjena. On je odneo svoje trake, njihov zajednički novi metalni kovčeg, pa i žute zavese. A u spavaćoj sobi je nožem rasporio duške tako da je virila vuna i delovalo je kao da je soba ostrižena.

Još uvek je sedela na krevetu i piljila u plafon kad je naišao komšija i rekao da bi trebalo da pozove nekog da je odvede kamionom natrag u Močudi njenom ocu Obedu.

Tamo je ostala, čuvajući svog oca sledećih četrnaest godina. On je umro ubrzo posle njenog trideset četvrtog rođendana i to je bila prekretnica posle koje je Dragocena Ramocve, sada siročić, veteran iz noćne more braka, majka za divnih ali kratkih pet dana, sada postala prva dama privatni detektiv u Bocvani.

ŠTA VAM JE POTREBNO ZA OTVARANJE DETEKTIVSKE AGENCIJE?

Mma Ramocve je mislila da neće biti lako otvoriti detektivsku agenciju. Ljudi uvek pogrešno misle da je lako započeti neki posao i onda se suoče sa raznim vrstama skrivenih problema i nepredviđenih zahteva. Čula je za slučajeve ljudi koji bi započeli posao i samo posle četiri, pet nedelja ostali bi bez novca ili bez robe ili bez i jednog i drugog. Uvek je bilo mnogo teže nego što se pretpostavljalo.

Otišla je u Pilane kod advokata, koji je prebacio očev novac na nju. On je organizovao prodaju stoke po povoljnoj ceni.

"Nabavio sam vam poprilično novca", rekao je. "Stado vašeg oca je raslo i raslo."

Uzela je ček i papir koji joj je pružio. Bilo je to više nego što je mogla i da zamisli. Ali sada je sav taj novac bio tu - a Dragocena Ramocve je bila ovlašćena da ga podigne, treba samo da pokaže ček u Barklej banci u Bocvani.

"Možete da kupite kuću sa tim novcem", rekao je advokat. "I privatni biznis."

"Kupicu i jedno i drugo."

Advokat je pogledao zainteresovano.

"Koju vrstu biznisa? Radnju? Mogu da vas posavetujem, znate."

"Detektivsku agenciju."

Advokat je pogledao bezizražajno.

"Tako nešto se ne prodaje. Tako nešto ne postoji."

Mma Ramocve je klimnula glavom.

"Znam. Moraću tek da je stvorim."

Advokat se stresao kad je progovorio. "Lako je izgubiti novac u biznisu", rekao je. "Pogotovo kad ništa ne znate o tome što radite."

Snazno se zagledao u nju. "Pogotovo tada. I uostalom, da li žene uopšte mogu da budu detektivi? Mislite li da mogu?"

"Što da ne?" rekla je Mma Ramocve. Čula je da ljudi ne vole advokate i sada je pomislila da joj je jasno zašto. Ovaj čovek je bio tako siguran u sebe, tako potpuno ubeđen. Šta se njega tiče šta će ona da radi? To je bio njen novac, njena budućnost. I kako se samo usuđuje da tako govori o ženama, kad nije ni svestan da mu je šlic dopola otkopčan! Da li da mu kaže?

"Žene su te koje prate dešavanja", rekla je mirno. "One su te koje imaju oči. Zar niste čuli za Agatu Kristi?"

Advokat je pogledao zapanjeno. „Agata Kristi? Naravno da je znam. Da, to je tačno. Žene bolje vide nego muškarci, to je opšte poznato.”

"Dakle", rekla je Mma Ramocve, "kad ljudi budu videli natpis PRVA DAMSKA DETEKTIVSKA AGENCIJA, šta će pomisliti? Pomisliće da te dame prate dešavanja, da su one ono pravo."

Advokat se počeošao po bradi. "Moguće je."

"Da", reka je Mma Ramocve. "Moguće je." I dodala: "Vaš šlic, Rra. Možda niste приметили..."

Prvo je našla kuću na skveru kod Zebrine ulice. Bila je skupa i odlučila je da deo kuće uzme na hipoteku, da bi mogla još negde nešto da kupi i za biznis. To je bilo teže, ali na kraju je našla mali prostor u blizini Brda Kgale, na obodu grada, gde je mogla da se smesti. Bilo je to dobro mesto, jer je mnogo ljudi silazilo tim putem svakodnevno i moglo je da vidi natpis. Bilo je delotvorno skoro kao da je dala oglas u *Dnevnim novinama* ili *Bocvana, Gardijenu*. Svakom će uskoro biti poznata.

Kuća koju je kupila prvo je bila trgovina mešovitom robom koja je potom pretvorena u radnju za hemijsko čišćenje i na kraju u vinaru. Nešto više od godinu dana ležala je prazna i u njoj su živeli beskućnici. Oni su u njenoj unutrašnjosti palili vatre tako da je u svakoj sobi jedan deo zida bio oljušten i nagoreo. U datom trenutku se vlasnik vratio iz Frensistauna, rasterao beskućnike i odmah odlučio da kuću u tako jadnom stanju proda. Bila su dva-tri zainteresovana kupca, ali su odustali kad su videli u kakvom je stanju i cena joj je na tržištu pala. Kad je Mma Ramocve ponudila

gotovinu, prodavač je dograbio njenu ponudu i dobila je svu dokumentaciju za samo nekoliko dana.

Tu je bilo mnogo posla. Zidar je zamalterisao oštećene zidove i popravio limeni krov, a pošto je radio za gotovinu i to je bilo završeno za nedelju dana. Onda se Mma Ramocve bacila na malanje i uskoro je sve spolja bilo omalano u oker, a iznutra u belo. Donela je nove žute zavese za prozore i u trenutku ekstravagancije koji je spopao, kupila je dva nova kancelarijska stola i stolice. Njen prijatelj, gospodin Dž. L. B. Matekoni, vlasnik automehaničarske radnje Brzi motori Tlokvenga, poklonio joj je jednu staru pisaću mašinu koja mu je bila višak u radnji a odlično je radila, i sa svim tim kancelarija je mogla da se otvori - samo da nađe sekretaricu.

Ovo je bio najlakši deo. Trebalo je samo telefonirati u Bocvana koledž za sekretarske i kancelarijske veštine i odmah je stigao odgovor. Baš su imali ženu za taj posao, rekli su. Mma Makuci bila je udovica učitelja i upravo je završila njihov opšti kurs za kucanje i položila ispite za sekretarice sa prosečnom ocenom od devedeset sedam procenata; ona je idealna - bili su sigurni u to.

Odmah se dopala Mma Ramocve. To je bila jedna vitka ženica sa duguljastim licem i upletenom kosom u koju su bile utrljane obilne količine kane. Nosila je okrugle naočare sa velikim plastičnim okvirom i imala je osmeh zalepljen za lice, ali reklo bi se sasvim iskren.

Otvorile su kancelariju u ponedeljak. Mma Ramocve je sela za svoj sto a Mma Makuci za svoj sto sa pisaćom mašinom. Pogledala je u Mma Ramocve i još više se nasmejala.

"Spremna sam za rad", reka je. "Mogu da počnem."

"Hmm", reka je Mma Ramocve. "Još je rano. Tek smo otvorile. Moraćemo da sačekamo da se pojavi neki klijent."

Duboko u svom srcu znala je da se neće pojaviti nikakav klijent. Cela zamisao je bila užasna greška. Nikom ne treba privatni detektiv, pogotovo ona. Ko je pa ona uostalom? Samo Dragocena Ramocve iz Močudija. Nikada nije bila u Londonu ili na bilo kom drugom mestu u koje odlaze detektivi da nauče svoj detektivski zanat. Nije čak nikad bila ni u Johanezburgu. Šta ako se neko pojavi i kaže: "Naravno, poznajete Johanezburg", morala bi da laže ili da prećuti.

Mma Makuci je pogledala u nju, pa nadole prema slovima na pisaćoj mašini. Otvorila je fioku, zavirila u nju i onda je zatvorila. U tom trenutku u kancelariju je ušetala kokoška iz dvorišta i pokljucala nešto sa poda.

"Napolje", uzviknula je Mma Makuci. "Ovde je zabranjeno za kokoške!"

U deset sati Mma Makuci je ustala od svog stola i otišla u zadnju sobu da napravi čaj. Mma Ramocve je zamolila da napravi biljni čaj koji ona najviše voli i ona se uskoro pojavila sa dve šolje. Imala je u svojoj tašni konzervu sa kondenzovanim mlekom, izvadila je i sipala po malo u šolje. Potom su popile čaj posmatrajući dečkića kako na kraju ulice baca kamenje na jednu pseću ragu.

U jedanaest sati popile su još jedan čaj a u dvanaest je Mma Ramocve ustala i izjavila da ide napolje do radnje da kupi sebi neki parfem. Mma Makuci treba da ostane tu i da odgovara na telefon i da ljubazno primi klijenta ako bi naišao. Mma Ramocve se nasmejala kad je to izgovorila. Naravno da neće biti klijenata i moraće da zatvori svoju agenciju do kraja meseca. Da li je Mma Makuci shvatala kakav je uzaludni posao sebi obezbedila?

Žena koja ima devedeset sedam procenata na ispitima zaslužuje nešto bolje.

Mma Ramocve je stajala za tezgom i razgledala flašicu sa parfemom u radnji kad je Mma Makuci utrčala na vrata.

"Mma Ramocve", dahtala je. "Klijent. Klijent je u agenciji. Krupan slučaj je u pitanju. Nestali čovek. Dođite brzo. Nemamo vremena za gubljenje."

Žene zagubljenih muževa su sve iste, mislila je Mma Ramocve. U početku se brinu i misle da se nešto užasno dogodilo. Onda se uvlači sumnja i počnu da se pitaju nije li otišao sa drugom ženom (što je obično tačno), dok se na kraju ne razbesne. Kad su u stanju besa, obično većina i ne želi svog muža natrag, čak i ako bude pronađen. Jedino bi da im se pruži prilika da se dobro izurlaju na njega.

Mma Malaci je bila u drugoj fazi, činilo joj se. Počela je da ga sumnjiči da je negde odbegao i da se provodi, dok je ona kod kuće,

ostavljena i to je počelo da je muči. Možda je ostavio neplaćene dugove, iako je ona izgledala kao dobrostojeća osoba.

"Možda bi trebalo da mi kažete nešto više o svom mužu", rekla je baš kad je Mma Malaci počela da pije jaki biljni čaj koji joj je Mma Makuci pristavila.

"Ime mu je Piter Malaci", rekla je Mma Malaci. "Ima četrdeset godina i prodaje - prodavao je - prodaje nameštaj. To je dobar biznis i dobro mu je išlo, tako da sigurno nije pobjegao od zajmodavaca."

Mma Ramocve je klimnula glavom. "Mora biti da onda postoji drugi razlog", započela je i dodala kao usput: "Znate kakvi su muškarci, Mma. Da nije neka druga žena u pitanju? Mislite li da bi..."

Mma Malaci je snažno odmahnula glavom.

"Ne verujem", rekla je. "Do pre godinu dana to bi dolazilo u obzir, ali on je postao hrišćanin i pridružio se nekoj sekti čiji poklonici stalno pevaju i marširaju unaokolo u belim odorama."

Mma Ramocve je to zabeležila. Crkva. Pevanje. Loše primio veru? Sveštenica ga privukla?

"Ko su ti ljudi?" pitala je. "Možda oni nešto znaju o njemu?"

Mma Malaci je slegla ramenima. "Nisam sigurna", rekla je lako iznervirana. "U stvari, ne znam. Jednom ili dvaput me je pitao da pođem sa njim, ali odbila sam. Tako je nastavio da ide tamo sam nedeljom. Zapravo je i nestao jedne nedelje. Mislila sam da je odbegao u crkvene redove."

Mma Ramocve je pogledala u plafon. Ovo neće biti tako težak slučaj. Piter Malaci je otišao sa nekom hrišćankom; to je sasvim jasno. Sve što treba da uradi jeste da nađe koja je to sekta i biće mu na tragu. To je stara predvidiva priča; biće da se radi o nekoj mlađoj hrišćanki, bila je ubeđena.

Do kraja sledećeg dana, Mma Ramocve je kompletirala listu od pet hrišćanskih sekta koje bi mogle da odgovaraju opisu. U sledeća dva dana je pronašla trojicu vođa i utvrdila da se ništa ne zna o Piteru Malaciju. Dvojica od te trojice pokušala su da je preobrate; treći joj je samo tražio novac i dobio novčanicu od pet pula.

Kada je locirala vođu četvrte sekte velečasnog Sadreka Mapelija, znala je da je potraga završena. Čim je spomenula Malacijevo ime, velečasni se trgao i počeo da se osvrće oko sebe.

"Jeste li vi iz policije?" upitao je. "Vi ste policajac?"

"Mislite policajka", rekla je.

"Ah!" uzdahnua je tužno. "Aaah!"

"Htela sam da kažem da ja nisam policajka", rekla je brzo. "Ja sam privatna detektivka."

To je delimično smirilo velečasnog.

"Ko vas šalje?"

"Mma Malaci."

"Oooh", rekao je velečasni. "On nam je rekao da nije oženjen."

"E, pa jeste", reka je Mma Ramocve. "I ona se pita gde je on."

"On je mrtav", rekao je velečasni. "Otišao je Gospodu."

Mma Ramocve je naslutila da on govori istinu i da je istraživanje na samom kraju. Ostalo je samo da se utvrdi kako je umro.

"Morate mi reći", rekla je. "Neću nikom pomenuti vaše ime, ukoliko ne želite. Samo mi recite kako se to dogodilo?"

Odvezli su se do reke u malom kombiju Mma Ramocve. Bila je kišna sezona i nekoliko oluja je učinilo put skoro neprolaznim. Ipak su najzad doprli do kraja reke i parkirali kombi ispod jednog drveta.

"Ovde mi obavljamo krštenja", rekao je velečasni ukazujući na bazen nabujale vode u reci. "Ovde sam stajao ja, evo tu, a odavde su grešnici ulazili u vodu."

"Koliko je gresnika bilo?" pitala je Mma Ramocve.

"Ukupno šest gresnika, uključujući i Pitera. Svi su zajedno ušli, dok sam se spremao da sa svojim stvarima uđem za njima."

"I?" rekla je Mma Ramocve. "Šta se onda desilo?"

"Grešnici su stajali u vodi otprilike do vde." Velečasni je pokazao malo iznad svojih grudi. "Ja sam se okrenuo da kažem crkvenjaku da počne da peva i kad sam se ponovo okrenuo primetio sam da nešto nije u redu. Bilo je samo pet gresnika u vodi."

"Jedan je nestao?"

"Da", rekao je velečasni zadrhtavši lako dok je govorio. "Gospod je jednog odneo u svojim nedrima."

Mma Ramocve je pogledala u vodu. To nije bila velika reka i većim delom godine imala je samo nekoliko mirnih udubljenja. Ali za vreme

obilnih kišnih sezona, kakva je bila ovogodišnja, umela je da bude prilično virovita. Neplivač je lako mogao da se udavi, mislila je, ali ipak bi telo bilo pronađeno nizvodno kad bi se neko udavio. Toliki ljudi iz raznih razloga idu niz reku i ne bi mogli da ne primete telo. Policija bi bila obavještena. Izašao bi članak u novinama o neidentifikovanom telu nađenom u reci Notvana; novine stalno tragaju za takvim vestima. Ne bi propustile takvu priliku.

Razmislila je za trenutak. Postojalo je još jedno objašnjenje od kog se naježila. Ali pre nego što se time pozabavi, morala je da ispita zašto je velečasni sve držao u tajnosti.

"Niste javili policiji", rekla je, trudeći se da ne zvuči kao da ga optužuje. "Zašto?"

Velečasni je pogledao u zemlju, što prema njenom iskustvu ljudi rade kad im je stvarno žao. Bestidno nepopravljivi, primetila je, uvek gledaju gore prema nebu.

"Znam da je trebalo da prijavim. Bog će me zbog toga kazniti. Ali bojao sam se da me ne optuže za nesreću koja je zadesila jadnog Pitera i da me ne odvedu na sud. Mogli bi da me osude na novčanu kaznu, a to bi crkvu dovelo do bankrotstva i obustavilo sav Božiji posao." Malo je zastao. "Da li razumete zašto sam to zataškao i rekao svoj pastvi da ništa ne govori?"

Mma Ramocve je klimnula glavom i blago potapšala velečasnog po ramenu.

"Ne mislim da je rđavo to što ste uradili", rekla je. "Sigurna sam da je Bog hteo da nastavite i da se neće ljutiti. To nije bila vaša krivica."

Velečasni je podigao pogled i nasmešio se.

"To su ljubazne reči, sestro. Hvala vam."

Tog popodneva Mma Ramocve zamolila je komšiju da joj pozajmi jednog od svojih pasa. Imao ih je pet i mrzela ih je sve redom jer su neprekidno lajali. Ti kućići su lajali ujutru kao da su petlovi, a potom i noću kad je izlazio mesec. Lajali su na vrane i na detliće, na prolaznike, a ponekad su lajali samo zato što im je vrućina.

"Potreban mi je vaš pas da mi pomogne u rešavanju jednog od mojih slučajeva", objasnila je. "Vratiću ga živog i zdravog."

Komšija se osećao polaskanim.

”Daću vam ovog ovde psa”, rekao je. ”To je najstariji pas i ima izvanredan njuh. On bi bio odličan detektivski pas.”

Mma Ramocve je oprezno uzela psa. Bilo je to krupno žuto stvorenje, sa čudnim jakim mirisom. Te večeri, odmah posle zalaska sunca, stavila ga je pozadi u svoj kombi vezujući ga za kvaku parčetom kanapa. Onda se uputila ka reci dok su njeni farovi osvetljavali senke počupanog granja i mravinjake u mraku. Kako god da je pas bio neprijatan, njoj je na čudan način bilo drago što je s njom u tom času.

Kad su se našli pored rečnog korita, izvadila je iz kola jedan jak kolac i nabila ga u mekanu zemlju na obodu reke. Onda je namamila psa, odvela ga do korita i čvrsto ga privezala za kolac. Izvadila je iz torbe veliku kost i stavila je psu pod njušku. Pas je zadovoljno lanuo i odmah se bacio na glodanje kosti.

Mma Ramocve čekala je malo poizdalje obmotavši noge ćebetom da odagna komarce i držeći staru pušku na kolenima. Znala je da bi to moglo dugo da traje i nadala se da neće zaspati. Ako se to i dogodi, bila je sigurna da će je pas probuditi na vreme.

Prošla su dva sata. Komarci su gadno bockali i koža je svrbela, ali ovo je bio posao a ona se nikad nije žalila kad je posao u pitanju. Onda, odjednom, pas je zarežao. Mma Ramocve je zaškiljila u mraku. Mogla je da vidi samo konture psa koji je sad stajao i gledao u vodu. Pas je ponovo zarežao i zalajao; onda je opet nastupila tišina. Mma Ramocve je skinula ćebe sa svojih nogu i stavila veliku baterijsku lampu pored sebe. Samo još malo, pomislila je.

Nastala je buka kod ivice korita i Mma Ramocve je znala da je došao čas da upali lampu. Snop svetla je zasijao i ona je ugledala na samoj ivici vode velikog krokodila okrenutog prema na-kostrešenom psu.

Krokodil se nije ni osvrnuo na iznenadno svetlo smatrajući verovatno da je to mesečina. Oči su mu bile fiksirane na psa kome se prišunjao. Mma Ramocve je polako podigla pušku na rame i naciljala krokodilovu glavu. Povukla je oroz.

Kad je metak pogodio krokodila, on je strahovito poskočio, zapravo se izvio u salto i pao na leđa, dopola na zemlju, od pola u vodu. Još jednom ili dvaput se trgao i onda se umirio. Bio je to pun pogodak.

Mma Ramocve je primetila da je počela da drhti kad je spustila pušku. Njen tata ju je učio da puca i on je to znao da radi, ali ona nije volela da ubija životinje, naročito krokodile. Ta stvorenja su bila baksuzna, ali dužnost je morala da se obavi. I zašto se uopšte našao tu? Tim stvorovima uopšte nije mesto u reci Notvana; mora biti da je daleko odlutao ili ga je povukla voda nadošla iz Limpopoa. Jadni krokodil - ovo je kraj njegovim avanturama.

Uzela je nož i rasporela krokodilov stomak. Koža mu je bila mekana i uskoro se pojavio sadržaj stomaka. Bilo je tu kamenja koje krokodili koriste pri varenju hrane i nekoliko ostataka usmrdele ribe. Ali nju nije to zanimalo; više su je zanimali nesvarene narukvice, prstenje i ručni satovi koje je našla. Bili su zarđali i jedan ili dva su bili smrskani, ali su bili tu u stomaku i svaki je bio dokaz kobnog krokodilovog apetita.

"Da li su ovo lične stvari vašeg muža?" upitala je Mmu Malaci pružajući joj ručni sat koji je izvadila iz krokodilovog stomaka. Mma Malaci je uzela sat u ruke i pogledala ga. Mma Ramocve se snuždila; mrzela je ovakve trenutke kad nije imala izbora i kad je morala da bude donosilac loših vesti.

Ali Mma Malaci je bila neobično mirna. "Pa, bar znam da je sa Gospodom", rekla je. "A to je mnogo bolje nego znati da je u naručju neke druge žene, zar ne?"

Mma Ramocve je potvrdila. "Mislim da jeste", rekla je.

"Da li ste udati, Mma?" upitala je Mma Malaci. "Znate li šta znači biti udata?"

Mma Ramocve je pogledala kroz prozor. Videlo se trnovo drvo, ali iza njega je kroz granje moglo da se vidi ogoljeno brdo.

"Bila sam udata", rekla je. "Jednom sam imala muža. Svirao je trubu. Učinio me je nesrećnom i sada mi je drago što više nemam muža." Malo je zastala. "Izvinite. Nisam imala nameru da budem gruba. Vi ste upravo izgubili muža i mora da vam je žao."

"Malo", reka je Mma Malaci. "Ali imam šta da radim."

DEČAK

Dečak je imao jedanaest godina i bio je mali za svoj uzrast. Sve su pokušali ne bi li porastao, ali on se nije žurio, i sada, kad ga vidite, rekli biste da ima osam ili devet godina, pre nego jedanaest. Ali to mu ni najmanje nije smetalo; njegov otac mu je rekao: I ja sam bio mali kao dečak. Sada sam visok čovek. Pogledaj me. Tako ćeš i ti. Samo počekaj.

Ali roditelji su tajno strepeli da nešto nije kako treba; da mu je možda kičma iskrivljena i da ga to sprečava da raste. Kad je imao jedva četiri godine pao je sa drveta - hteo je da dohvati ptičija jaja - i ležao je nepomično nekoliko minuta bez daha, dok njegova baka nije dojurila sa polja bundeva mašući rukama i dok ga nije podigla i odnela kući; razmrskana jaja još su mu bila u rukama. On se oporavio - ili su bar tako mislili ukućani - ali mu je hod postao drugačiji, smatrali su. Odveli su ga u bolnicu gde mu je medicinska sestra pogledala oči i usta i proglasila ga zdravim.

"Dečaci stalno padaju. Skoro nikad ništa ne polome."

Sestra je stavila ruku na dečakovo rame i okrenula ga.

"Vidite. Ništa mu nije. Ništa. Da je bilo šta polomljeno, sad bi jauknuo."

Ali nekoliko godina kasnije majka se sećala pada i krivila sebe što je poverovala jednoj medicinskoj sestri koja je jedino umela da proverava da li deca imaju gliste ili da im radi testove na parazite.

Dečak je bio radoznaliji od ostale dece. Voleo je da traži kamenje ispod crvene zemlje i da ga glanca pljuvačkom. Našao je i neke veoma lepe kamenčiće - tamnoplave i sa bakarnocrvenim žilicama kao nebo u suton. Čuvao je kamenčiće u dnu svog dušeka u svojoj kolibi i učio da broji na njima. Drugi dečaci su učili da broje brojeći goveda, ali ovaj dečak izgleda nije voleo stoku - to ga je činilo dodatno čudnim.

Roditelji su se navikli na to da ga nemaju u vidokrugu satima, jer je zbog svoje radoznalosti umeo da odluta daleko za svojim misterioznim poslovima. Ništa loše nije moglo da mu se desi ukoliko ne bi nagazio baš na otrovnicu ili kobru. Ali to se nikad nije desilo i on bi se uvek odjednom pojavio kod goveda ili iza koza vukući neku čudnu stvar koju je pronašao - pero lešinara, osušenog crva čongololo ili zmijsku košuljicu.

I sada je dečak odlutao jednom od utabanih staza koje su vodile kroz prašnjave šikare. Našao je nešto što ga je veoma zainteresovalo - sveže govance od zmije - pa je pratio trag ne bi li nabasao i na samu zmiju. Znao je šta je to jer je sadržalo i smotuljke krzna u sebi, a to je moglo da bude samo od zmije. Bilo je to krzno divljeg zeca, bio je siguran, zbog boje i zato što je znao da je divlji zec poslastica za velike zmije. Ako pronađe zmiju, mogao bi da je usmrti kamenom i da je odere i to bi bila lepa koža za kaiš za njega ili za njegovog oca.

Ali smrkavalo se i morao je da odustane. Nikad ne bi ugledao zmiju u noći bez meseca; napustio je stazu i presekao kroz šikaru nazad do prašnjavog puta koji seče preko suvog rečnog korita prema selu.

Lako je našao put i seo za trenutak na rub zabivši bose prste u topao pesak. Bio je gladan, a znao je da će biti mesa u ovsenoj kaši večeras, jer je video baku kad je spremala jelo. Ona mu je uvek davala više nego što mu pripada - skoro više nego njegovom ocu - i to je ljutilo njegove dve sestre.

”I mi volimo meso. Mi devojčice isto volimo meso.”

Ali to nije uspevalo da pokoleba baku.

Ustao je i krenuo drumom. Sada se već bilo sasvim smrklo i drveće i granje se u bezobličnom crnilu pretvaralo jedno u drugo. Odnekud je dozivala ptica - ptica, noćni lovac - i noćni insekti su zujali. Osetio je ubod u desnoj ruci i pljesnuo se po njoj. Komarac.

Odjednom se na lišću drveta koje je bilo ispred njega pojavilo žuto svetlo. Svetlo je blistalo i postajalo jače i dečak se okrenuo. Iza njega je bio kamion. To nisu mogla da budu kola, jer je pesak bio predubok i premekan za automobile.

Stao je u kraj puta i sačekao. Sada su svetla bila skoro na njemu; to je bio mali kamion, skoro kombi sa farovima čija su svetla skakala

gore-dole po džombama na putu. Svetla su sad bila uperena pravo u njega i on je podigao ruku da prekrije oči.

"Dobro večer, mladiću", čuo se uobičajeni pozdrav iz kabine kamiona.

On se nasmešio i otpozdravio. Mogao je da raspozna dva čoveka u kabini - mlađeg za volanom i starijeg do njega. Znao je da su stranci iako nije mogao da im vidi lica. Bilo je nečeg čudnog u načinu na koji je čovek progovorio na secvana jeziku. Tako domaći ne govore. Čudan glas koji je postajao viši na kraju izgovorene reči.

"Loviš divlje životinje? Hoćeš da uhvatiš leoparda po ovom mraku?"

Odmahnuo je glavom. "Ne. Samo idem svojoj kući."

"Zato što bi pre leopard mogao da ulovi tebe nego ti njega."

Nasmejao se. "U pravu ste, Rra! Ne bih voleo da večeras sretnem leoparda."

"Onda ćemo te mi povesti do kuće. Je li daleko?"

"Ne. Nije daleko. Odmah tu je. Ovim putem."

Vozač je otvorio vrata i ne gaseći motor izašao da propusti dečaka da uskoči između dva sedišta. Onda se vratio unutra, zatvorio vrata i ubacio menjač u brzinu. Dečak je podigao noge -neka životinja bila je na podu i on je dotakao mekanu vlažnu njušku - pas možda ili koza.

Bacio je pogled na čoveka sa svoje leve strane, koji je bio stariji. Bilo je nepristojno piljiti i bilo je teško videti išta u mraku. Ali je ipak primetio da nešto nije bilo u redu sa čovekovim ustima, a ugledao mu je i oči. Okrenuo se. Dečak nikada ne treba tako da se zagleda u starije osobe. Ali zašto su ovi ljudi bili ovde? Šta su tu radili?

"Evo ga. Selo mog tate. Vidite - tamo, ona svetla."

"Vidimo."

"Mogu odavde i pešice. Ako zaustavite, mogu da otpešačim. Ima staza."

"Nećemo stati. Moraš nešto da nam učiniš. Treba nešto da nam pomogneš."

"Trebalo bi da se vratim. Čekaju me kod kuće."

"Uvek neko nekog čeka. Uvek."

Odjednom je osetio strah i okrenuo se da pogleda vozača. Mlađi čovek mu se osmehnuo.

”Ne brini. Samo mirno sedi. Večeras ideš na jedno drugo mesto.”

”Gde me to vodite, Rra? Zašto me odvodite?”

Stariji čovek se nagnuo i dotakao dečaka po ramenu.

”Niko te neće povrediti. Ici ćeš kući neki drugi put. Oni će znati da nećeš biti ozleđen. Mi smo fini ljudi, znaš. Fini smo. Ispričaću ti jednu priču dok se vozimo. To će te usrećiti i bićeš miran.”

Bili neki mladići govedari koji su čuvali stoku svom bogatom ujaku. A taj je bio baš bogat! Imao je više goveda od bilo koga iz toga dela Bocvane i njegova goveda su bila ovako velika i još veća.

Onda su jednog dana mladići ugledali tele na kraju krda. To tele je bilo čudnog šareno, kao nijedno drugo tele koje su ikad videli. I, gle, oni su se obradovali ovom teletu što je došlo.

Još po nečemu ovo tele je bilo neobično. Ovo tele je umelo da peva kravlje pesme kad god bi mu mladići prišli blizu. Nisu mogli baš da čuju reči, ali je to bilo nešto iz kravljeg života.

Mladići su voleli ovo tele i kako su ga tako mnogo voleli nisu ni приметili da su neka od ostalih goveda zalutala. Videli su šta se dogodilo tek kad su dve krave nestale zauvek.

Izašao je njihov ujak. Evo njega gde dolazi onako visok, visok čovek sa štapom. Viče na mladiće i počinje da udara ono tele štapom, govoreći da strana telad nikad ne mogu doneti nikakvu sreću.

Tako je tele uginulo, ali pre nego što će uginuti šapnulo je nešto mladićima i oni su bili u stanju da ga razumeju ovoga puta. To je bilo nešto sasvim posebno i kad su mladići rekli ujaku šta im je tele šapnulo, on je pao na kolena i zakukao.

Tele je bilo njegov brat, znaš, koga je bio pojeo lav mnogo godina ranije i sad se vratio. Tako je ovaj čovek sad ubio svog brata i nikada više nije bio srećan. Bio je tužan. Vrlo tužan.

Dečak je posmatrao lice čoveka dok mu je pričao ovu priču. Ako je do sada bio nesvestan šta se dešava, sada je shvatio. Video je šta će da mu se desi.

"Drž` ga! Hvataj ga za ruke! Nateraće me da skrenem s puta, ako ga ne uhvatiš!"

"Pokušavam. Ali se opire kao đavo."

"Samo ga drži. Zaustaviću kamion."

MMA MAKUCI SE BAVI POŠTOM

Uspeh prvog slučaja ohrabrio je Mma Ramocve. Onda je pouzećem naručila i primila priručnik za privatne detektive i proučavala ga poglavlje po poglavlje, hvatajući beleške. Smatrala je da nije napravila nijednu grešku u prvom slučaju. Pronašla je kako se do informacija dolazi prostim nabranjanjem, izvlačeći ih iz sličnih izvora. To nije oduzimalo mnogo vremena. Ukoliko je neko metodičan, teško da će moći da pogreši.

Zatim je imala predosećaj sa krokodilom i pratila ga je. I u ovom slučaju priručnik je to odobrio kao prihvatljivu metodu u praksi. "Ne zanemaruje predosećaj", savetovalo se. "Predosećaj je druga forma znanja." Ta fraza se dopala Mma Ramocve i ona ju je pomenula Mma Makuci. Sekretarica je pažljivo saslušala, zatim je otkucala rečenicu na pisaćoj mašini i predala je Mma Ramocve. Mma Makuci je bila prijatno društvo i umela je vrlo lepo da kuca. Otkucala je izveštaj koji joj je izdiktirala Mma Ramocve u vezi sa slučajem Malaci i još je otkucala račun koji je trebalo poslati Mma Malaci. Ali, osim toga nije imala ništa posebno da radi i Mma Ramocve se pitala da li je ovoj vrsti posla uopšte potrebna sekretarica.

Opet, potrebna je. Koja to privatna detektivska agencija nema sekretaricu? Svi bi joj se smejali da je nema, i klijenti bi se - ako ih uopšte još bude, što je pod sumnjom - razbežali.

Mma Malaci je takođe bila zadužena da otvara poštu. Prva tri dana, naravno, nije bilo nikakve pošte. Četvrtog dana stigao je katalog i poreski nalog za nekretnine, a petog dana je stiglo pismo namenjeno navedenom primaocu.

Onda je početkom druge nedelje otvorila kovertu zamrljanu otiscima prstiju i pročitala je naglas pismo upućeno Mmi Ramocve.

Draga Mma Ramocve,

Pročitao sam o vama u novinama, i kako ste otvorili tu veliku novu agenciju dole u gradu. Veoma sam ponosan da mi u Bocvani imamo

sada takvu osobu kao što ste vi u našoj zemlji.

Ja sam učitelj u maloj školi u selu Kacana, trideset milja od Gaborona, što je u blizini mesta u kome sam rođen. Pre mnogo godina pohađao sam Učiteljski koledž i položio sam ispite sa dvostrukom odlikom. Moja žena i ja imamo dve kćeri i sina od jedanaest godina. Taj dečak zbog koga vam pišem nedavno je nestao i nije viđen već dva meseca.

Išli smo u policiju. Oni su se dali u veliku potragu i ispitivali su svuda. Niko nije znao ništa o našem sinu. Ja sam uzeo neplaćeno odsustvo od škole i pretražio okolinu sela. Nedaleko su neka brda i tamo ima kamenjara i pećina. Obišao sam svaku od njih, pregledao svaku pukotinu. Nigde nije bilo ni traga ni glasa od mog sina.

On je bio dečak koji voli da luta jer ga je mnogo zanimala priroda. Stalno je skupljao kamenje i takve stvari. Znao je mnogo o šikari i nikada ne bi iz gluposti upao u nevolju. U ovom kraju odavno nema leoparda, a mi smo suviše udaljeni od Kalaharija da bi lavovi došli do nas.

Ja sam svuda išao, dozivao, dozivao, ali mi se moj sin nikada nije odazvao. Tražio sam ga u svakom bunaru kod svakog seljaka i u svim susednim selima i molio ih da i sami provere. Ali nije bilo znaka od njega.

Kako može dečak tako da nestane sa lica zemlje? Da nisam hrišćanin, ja bih kazao da ga je neki zao duh odneo negde gore sa sobom. Ali znam da se takve stvari istinski ne događaju.

Ja nisam bogat čovek. Ne mogu sebi da priuštim usluge privatnog detektiva, ali vas molim, Mma, u ime Isusa Hrista, da mi makar malo pomognete. Kada vršite svoja istraživanja o nekim drugim slučajevima i kada razgovarate sa ljudima koji mogu da znaju šta se zbiva, molim vas da ih pitate da li su išta čuli o dečaku po imenu Tobiso, od jedanaest godina i četiri meseca, koji je sin učitelja iz sela Kacana. Samo ih, molim vas, pitajte, i ako bilo šta čujete, molim vas, pošaljite belešku na dolepotpisanog, mene, učitelja.

U ime Boga, Ernest Molai Pakotati, dipl. učitelj

Mma Makuci je prestala da čita i pogledala preko sobe u Mmu Ramocve. Niko nije progovarao za trenutak. Onda je Mma Ramocve razbila tišinu.

"Znate li išta o tome?" upitala je. "Jeste li išta čuli o dečaku koji je nestao?"

Mma Makuci se namrštila. "Mislim da jesam. Mislim da je bilo nešto u novinama o potrazi za dečakom. Mislim da su oni mislili da je iz nekog razloga pobjegao od kuće."

Mma Ramocve se digla na noge i uzela pismo od sekretarice. Držala ga je kao što bi neko držao dokaz u sudu - pažljivo, da se ne poremeti dokazni materijal. Činilo joj se kao da je pismo - sam taj list papira tako lagan - otežao od bola.

"Ovde nema nekog posla za mene, pretpostavljam", rekla je tiho. "Naravno da mogu da načuljim uši. Mogu to da napišem jadnom tati, ali šta bih drugo još mogla? On poznaje ljude oko Kacane. On zna te ljude. Ja bih malo mogla za njega da učinim."

Mma Makuci je izgleda laknulo. "Tako je", rekla je. "Mi ne možemo da pomognemo tom jadnom čoveku."

Pismo je diktirala Mma Ramocve i Mma Makuci ga je pažljivo otkucala na pisaćoj mašini. Onda je stavljeno u kovertu, zalepljena je marka i ostavljeno je na novom crvenom poslužavniku koji je Mma Ramocve kupila u knjižnom centru Bocvana. To je bilo drugo pismo koje će biti poslato iz Prve damske detektivske agencije. Prvo je bilo račun od dvesta pedeset pula - račun preko koga je Mma Malaci otkucala: "Vaš pokojni muž - rešavanje misterije njegove smrti."

Te večeri u kući u Zebrinoj ulici Mma Ramocve je spremila sebi za večeru paprikaš od bundeve. Volela je da boravi u kujni, da riba lonce i razmišlja o događajima dana, pijuckajući biljni čaj iz velike šolje koju je držala na ivici sudopere. Nekoliko stvari se dogodilo tokom dana, osim što je stiglo to pismo. Došao je neki čovek da se raspita kako da naplati dug i ona je nevoljno pristala da mu pomogne da povрати novac. Nije bila sigurna da to spada u poslove kojim treba da se bavi privatni detektiv - nije bilo ništa o tome u priručniku - ali on je bio uporan i bilo joj je teško da ga odbije. Onda je posetila neka žena koja je bila zabrinuta za svog muža.

"Dolazi kući i miriše na parfem", rekla je. "Još se i smeje. Zašto bi se čovek vraćao kući mirišući na parfem i smejući se?"

"Možda se viđa sa drugom ženom", usudila se da kaže Mma Ramocve.

Žena je zaprepašćeno pogledala.

"Mislite da bi on to učinio? Moj muž?"

Porazgovarale su o situaciji i složile se da bi žena trebalo da pritisne muža u vezi s tim.

"Moguće da postoji i drugo objašnjenje", razuveravala je Mma Ramocve.

"Kao na primer?"

"Paa..."

"Mnogi muškarci se danas parfimišu", ponudila je rešenje Mma Makuci. "Misle da će tako bolje da mirišu. Znete kako muškarci zaudaraju."

Klijentkinja se okrenula u stolici i zagledala se u Mmu Makuci.

"Moj muž ne zaudara", rekla je. "On je veoma čist čovek."

Mma Ramocve je opomenula pogledom Mmu Makuci. Moraće da joj kaže da se ne meša kad su klijenti tu.

Ali šta god da se dogodilo tog dana, misli su joj se vraćale na učiteljevo pismo i na nestalog dečaka. Kako samo mora da se sekirao jadni čovek, kao i majka uostalom. Nije ništa rekao o majci, ali mora biti da je i ona tu, ili naravno baka. Kakve li su im se misli rojile kako je koji sat prolazio bez ikakvog znaka o dečaku, a za sve to vreme on je mogao biti u opasnosti, zaglavljen u napuštenom starom rudniku, možda; suviše namučan da bi viknuo spasiteljima koji su kopali iznad njega. Ili je možda kidnapovan - možda ga je neko skleptao preko noći. Kakvo bi surovo srce tako nešto moglo da uradi nevinom dečaku? Kako bi iko mogao da odoli dečakovim molbama da ga vrati kući? Zadrhtala je od užasa pri pomisli da se takve stvari mogu dogoditi ovde, u Bocvani.

Počela je da se pita da li je na kraju krajeva ovaj posao uopšte za nju. Bilo je udobno misliti da možeš ljudima da pomogneš da savladaju teškoće, ali s druge strane, te teškoće su mogle da slome srce. Slučaj Malaci je bio neobičan. Očekivala je da Mma Malaci bude potresena kad joj je podnela dokaze da joj je muža pojeo krokodil, ali izgleda da se ona nije suviše potresla. Šta je rekla? Ali ja imam šta da radim. Kako neobična i bezosećajna izjava za nekog ko je upravo izgubio muža. Zar joj nije značio više od toga?

Mma Ramocve je zastala sa varjačom napola iznad šerpe sa paprikašem. Kad je ljudima tako svejedno, Mma Kristi je očekivala od čitaoca da počne da sumnja. Šta bi Mma Kristi pomislila kad bi videla ravnodušnu reakciju Mme Malaci? Pomislila bi: Ova žena je ubila svog muža! Zato je tako ravnodušna na vest o njegovoj smrti. Sve vreme je znala da je mrtav.

Ali šta ćemo onda sa krokodilom i krštenjem i ostalim grešnicima? Ne, ona mora da je nevinna. Možda je priželjkivala njegovu smrt i onda je na njene molitve odgovorio krokodil. Da li bi to nekog u očima božijim činilo ubicom kad se ipak desi? Bog bi znao, naravno, da ste priželjkivali nečiju smrt jer nema tajni koje se mogu sakriti od Boga. To svako zna.

Tu je stala. Bilo je vreme da se jelo od bundeve sipa u tanjir i pojede. U krajnjoj analizi to je ono što rešava sve probleme u životu. Možete da mislite i mislite i da nikud ne stignete, ali na kraju morate da pojedete bundevu. To vas spusti na zemlju. To vam daje i razlog da nastavite. Bundeve.

RAZGOVOR SA DŽ. L. B. MATEKONIJE

Poslovne knjige nisu dobro izgledale. Na kraju prvog meseca postojanja, Prva damska detektivska agencija bila je ubedljivo na gubitku. Imala je tri platežna klijenta i dvoje koji su došli samo po savet, primili ga i odbili da plate. Mma Malaci je platila svoj račun od dvesta pedeset pula; Srećna Bapetsi je platila dvesta pula za raskrinkavanje njenog lažnog tate; i lokalni trgovac je platio sto pula da otkrije ko koristi njegov telefon za nedozvoljene međugradske razgovore sa Frensistaunom. Kad se sve to sabere, to je petsto pedeset pula; ali plata Mma Makuci iznosila je petsto osamdeset pula mesečno. To je značilo trideset pula čistog gubitka, bez uračunavanja drugih troškova kao što su cena benzina za mali kombi i struje za kancelariju.

Naravno, potrebno je neko vreme da posao krene - Mma Ramocve je to razumela - ali koliko se daleko može ići u gubicima? Imala je određenu sumu novca preostalu od očevog nasleđstva, ali ni od toga nije moglo večno da se živi. Trebalo je da poslušava svog oca; hteo je da ona kupi mesaru i to bi bilo mnogo bezbednije. Kako se ono kaže? Sigurna investicija je najbolja investicija. Ali gde je tu uzbuđenje?

Pomislila je na Dž. L. B. Matekonija, vlasnika automehaničarske radnje Brzi motori Tlokvenga. To je bio posao koji je donosio zaradu. Nije bilo manjka mušterija jer su svi znali kako je on dobar automehaničar. U tome je bila razlika između njih, mislila je; on je znao šta radi, a ona nije.

Mma Ramocve je poznavala Dž. L. B. Matekonija već godinama. On je bio iz Močudija i njegov ujak je bio prijatelj njenog oca. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je imao četrdeset pet godina - deset godina je bio stariji od Mme Ramocve, ali je sebe smatrao savremenikom i često je, kada bi pravio opaske o svetu, umeo da kaže: "Za ljude naših godina..."

Bio je prijatan čovek i često se pitala zašto se nije oženio. Nije bio lep, ali je imao pitomo, smirujuće lice. On bi bio ona vrsta muža kog bi svaka žena volela da ima u kući. On bi popravljao stvari po kući i ne bi izlazio noću, čak bi možda ponešto i pomogao oko kućnih poslova - što bi malo kom muškarcu palo na pamet da učini.

Ali on je ostao neženja i živeo je sam u prostranoj kući blizu starog aerodroma. Ponekad bi ga videla kako sedi na svojoj verandi kad bi tuda prolazila kolima - gospodin Dž. L. B. Matekoni sam samcat; sedeo bi tako na stolici i gledao u drveće koje raste u njegovoj bašti. O čemu takav čovek razmišlja? Da li sedi tu i misli kako bi bilo lepo da ima ženu i decu da trče po bašti, ili sedi i misli o garaži i kolima koja je popravio? To je bilo nemoguće reći.

Volela je da ga poseti u njegovoj garaži i da priča s njim u zamašćenoj kancelariji ispunjenoj gomilama priznanica i naloga za rezervne delove. Volela je da gleda u kalendar na zidu sa jednostavnim fotografijama kakve se muškarcima dopadaju. Volela je da pije čaj iz jedne od njegovih šolja sa otiscima muzgavih prstiju dok bi dvojica njegovih pomoćnika podizala kola na dizalicu, odšrafljivala i lupala ispod.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je uživao u tim seansama. Razgovarali bi o Močudiju, ili politici, ili bi samo razmenjivali dnevne novosti. On bi joj pričao o tome ko ima problema sa svojim kolima i šta je u pitanju, zatim ko je kupio benzin tog dana i gde su rekli da će da idu.

Ali tog dana su razgovarali o finansijama i o problemima u vođenju isplativog posla.

"Plate za osoblje su najkrupnija stavka", rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. "Vidiš onu dvojicu mladih ljudi ispod auta? Ne možeš ni da zamisliš koliko me koštaju. Njihove plate, takse, osiguranja u slučaju da im ta kola padnu na glavu. Sve se to sabira. I na kraju dana preostane samo jedna ili dve pule za mene. Nikad mnogo više."

"Ali bar nisi na gubitku", rekla je Mma Ramocve. "Ja sam u minusu trideset pula prvog meseca rada. I sigurna sam da će biti još gore."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je uzdahnuo. "Osoblje košta", rekao je. "Ta tvoja sekretarica - ona sa velikim naočarima. Na nju će novac

da ti odlazi.”

Mma Ramocve je klimnula glavom. ”Znam”, rekla je. ”Ali moraš da imaš sekretaricu ako imaš kancelariju. Da nemam sekretaricu, morala bih po ceo dan da sedim tamo. Ne bih mogla ni kod tebe da dođem da razgovaramo. Ne bih mogla da odem u kupovinu.”

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je posegnuo za svojom šoljom. ”Onda bi morala da imaš bolju klijentelu”, rekao je. ”Trebalo ti nekoliko krupnih slučajeva. Treba neko bogat da te angažuje za neki slučaj.”

”Neko bogat?”

”Da. Neko kao... gospodin Patel na primer.”

”Što bi njemu bio potreban privatni detektiv?”

”Imaju i bogati ljudi svojih problema”, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. ”Nikad ne znaš kojih.”

Onda su začutili posmatrajući dva mlada mehaničara kako skidaju točak sa kola koja su popravljali.

”Glupi momci”, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. ”Ne treba to da rade.”

”Nešto sam mislila”, reka je Mma Ramocve. ”Neki dan mi je stiglo jedno pismo. Veoma me je rastužilo pa sam se pitala da li uopšte treba da budem detektiv.”

Prepričala mu je sadržaj pisma o izgubljenom dečaku i objasnila kako se osećala nesposobnom da pomogne njegovom ocu.

”Ne mogu ništa za njega da učinim”, reka je. ”Nisam čudotvorac. Ali mi ga je strašno žao. Mislio je da mu je sin možda pao u šikaru ili da ga je dograbila neka životinja. Kako otac tako nešto može da podnese?”

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je frknuo. ”Video sam to u novinama”, rekao je. ”Čitao sam o toj potrazi. I znao sam od početka da je bila beznadežna.”

”Zašto?”

Za trenutak je gospodin Dž. L. B. Matekoni ućutao. Mma Ramocve ga je pogledala, prešla pogledom pored njega ka prozoru do trnovog drveća napolju. Tanko sivkasto zeleno lišće kao sićušne travke savijalo se pod toplotom; a nad njim prazno nebo, toliko blede skoro belo; i miris prašine.

”Zato što je taj dečak mrtav”, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni prateći zamišljeni trag prstom po vazduhu. ”Nikakva životinja ga nije odnela. Bar ne neka obična. Možda santavana ili thokoloci. O, da.”

Mma Ramocve je ćutala. Zamislila je oca - oca tog mrtvog dečaka i za trenutak se setila tog mučnog popodneva u Močudiju, u bolnici, kad joj je došla medicinska sestra popravljajući uniformu, i videla je da ona plače. Takav gubitak deteta je nešto što može da okonča ceo nečiji svet. Može da se dogodi da čovek više nikada ne bude kakav je pre toga bio. Zvezde se povuku sa neba. Mesec nestane. Ptice zamuknu.

”Zašto kažeš da je mrtav?” upitala je. ”Možda je izgubljen i onda će...”

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je odmahnuo glavom. ”Ne”, rekao je. ”Tog dečaka su oteli za vradžbine. Sada je sigurno mrtav.”

Spustila je svoju praznu šolju na sto. Napolju u dvorištu radnje otpao je točak glasno zvečeći.

Pogledala je u svog prijatelja. To je bila tema o kojoj se nije razgovaralo. To je bila tema koja bi uterala strah i u najhrabrija srca. To je bio veliki tabu.

” Odakle ti ta ideja?”

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se nasmejao. ”Hajde sad, Mma Ramocve. Znaš ti isto tako dobro kao i ja šta se dešava. Mi baš ne volimo o tome da pričamo, je li tako? Zato što je to ono čega se mi Afrikanci najviše stidimo. Znamo da se to dešava ali se pravimo da se ne dešava. Dobro mi znamo šta se zbiva sa decom koja nestaju. Znamo.”

Ona je digla pogled prema njemu. On je naravno govorio istinu, jer je bio istinoljubiv i dobar čovek. I verovatno je bio u pravu - bez obzira na to koliko bi čovek voleo da smišlja druga, bezazlena objašnjenja o tome šta se desilo sa nestalim dečakom, najverovatnije se upravo dogodilo to što je rekao gospodin Dž. L. B. Matekoni. Dečaka su oteli vračevi i ubili ga da od njega prave napitke. Baš tu, usred Bocvane, na kraju dvadesetog veka, ispod te ponosne zastave, usred svega što Bocvanu čini modernom zemljom, ta se stvar dogodila, to srce tame se zaorilo kao zvuk bubnja. Mali

dečak je bio ubijen jer je negde neki silnik naručio od vrača da mu napravi napitak za osnaživanje.

Spustila je pogled.

”Da, možda si u pravu”, rekla je. ”Taj jadni dečak...”

”Naravno da sam u pravu”, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. ”I zašto misliš da je taj jadni čovek morao da ti napiše to pismo? Zato što policija neće ništa da uradi da istraži kako i gde se to dogodilo. Zato što se plaše. Svi do jednog. Jednostavno se plaše, kao što se i ja plašim, kao što se plaše i ova dva mladića ispod auta. Plašimo se, Mma Ramocve. Za svoje sopstvene živote. Svako od nas, pa čak možda i ti.”

Mma Ramocve je otišla te večeri u deset na spavanje, pola sata kasnije nego obično. Volela je ponekad da leži u krevetu, sa upaljenom lampom za čitanje i da prelistava časopis. Sada je bila umorna i časopis joj je stalno ispadao iz ruku pobeđujući njen napor da ostane budna.

Ugasila je svetio i pomolila se, šapućući iako u kući nije bilo nikog ko bi je mogao čuti. Bila je to uvek ista molitva za pokoj duše njenog oca Obeda, za Bocvanu i za kišu koja će učiniti da usevi rastu i da se stoka napasa, onda za njenu malu bebu koja je sada bezbedna u naručju Hristovom.

Negde pred jutro trgla se prestrašena; srce joj je lupalo a usta su joj bila suva. Sela je i dohvatila prekdač za svetio, ali kad ga je pritisla ništa se nije dogodilo. Odgurnula je prekrivač - nije bilo potrebe za ćebetom po toplom vremenu - i skliznula s kreveta.

Ni svetio u hodniku nije radilo, kao ni u kuhinji u kojoj je pod bio išaran mesecevim senkama. Pogledala je kroz prozor u noć. Nigde nije bilo svetla; svuda je nestala struja.

Otvorila je zadnja vrata i bosa zakoračila u baštu. Ceo grad je bio u mraku, sa drvećem koje je bacalo beskonačne tamne guste senke.

”Mma Ramocve!”

Ostala je da stoji sleđena od straha. Neko je bio u bašti i gledao je. Neko je šapnuo njeno ime.

Otvorila je usta, ali nije bilo zvuka. Ionako bi bilo opasno govoriti. Zato se povukla, polako, korak po korak do kuhinjskih vrata. Kad je najzad ušla, zalupila je vrata za sobom i uhvatila se za ključ. Kad ga

je okrenula u bravi i zaključala, došla je struja i kuhinja se ispunila svetlom. Frižider se zatresao i počeo da bruji; sat na šporetu je počeo da trepće i da pokazuje: 3:04; 3:04.

MOMAK

U zemlji su postojale tri izuzetne kuće i Mma Ramocve se osećala u izvesnoj meri zadovoljnom jer je bila pozvana u dve od tih kuća. Najpoznatija je bila kuća Mokolodi, polukružna građevina u obliku zamka, usred šikare u južnom delu Gaborona. Ova kuća, koja je imala kapiju sa portirnicom na kojoj su bile ptice-nosorozi od gvožđa, bila je možda najgrandioznija građevina u zemlji i bila je u svakom slučaju impresivnija od Pakadi kuće na severu koja je po mišljenju Mma Ramocve bila preblizu septičkoj jami. Doduše, to je imalo svojih prednosti, jer su se kod septičke jame skupljale najraznovrsnije ptice, tako da se sa verande kuće Pakadi moglo posmatrati kako flamingosi sleću u tamnozelenu vodu. Ali to je bilo neizvodljivo kad je vetar duvao u suprotnom pravcu, što se često dešavalo.

Moglo se samo nagađati kako je otmeno izgledala treća kuća, jer je vrlo malo ljudi bilo pozvano da u nju uđe i ceo Gaboron je morao da se osloni na ono što se videlo od kuće spolja - što nije bilo naročito mnogo s obzirom na to da je kuća bila opasana visokim belim zidom - ili na ono što su prepričali malobrojni koji su iz posebnih razloga bili pozvani unutra. Ti su izveštaji bili ujednačeni u pohvali savršenog izobilja onoga što se unutra nalazilo.

"Kao Bakingemska palata", rekla je jedna žena koja je bila pozvana da aranžira cveće za neku porodičnu priliku. "Samo bolje. Čini mi se da engleska kraljica živi malo skromnije od ovih ljudi ovde."

Ljudi o kojima je bila reč bili su porodica gospodina Palivara Sandigala Patela, vlasnika osam radnji - pet u Gaboronu i tri u Fransistaunu - hotela u Orapi i velikih prodavnica odeće u Lobaceu. On je bez svake sumnje bio jedan od najbogatijih ljudi u zemlji, ako ne i najbogatiji, ali se to malo cenilo u Bocvani, jer ništa od novca nije dato na goveda, a novac koji nije investiran u stoku, kao što svako zna, nije vredeo ni koliko crno ispod nokta.

Gospodin Palivar Patel došao je u Bocvanu 1967, sa dvadeset pet godina. Nije imao mnogo u džepu tada, ali njegov otac, trgovac u zabačenom delu zemlje Zulu, poslao mu je unapred novac da kupi svoju prvu radnju u afričkom tržišnom centru. To je bio veliki uspeh; gospodin Patel je od pometenih trgovaca pokupovao robu za budzašto i onda je rasprodao sa minimalnim profitom. Trgovina je počela da cveta i radnja za radnjom je nicala, svaka sa istom komercijalnom filozofijom. Do svog pedesetog rođendana prestao je da širi svoje carstvo i posvetio se unapređivanju i obrazovanju svoje porodice.

Imao je četvoro dece - sina Valasa, ćerke bliznakinje Sandri i Pali, i najmlađu ćerku po imenu Nandira. Valas je bio poslat u skup internat u Zimbabveu da bi se zadovoljila potreba gospodina Patela da mu sin postane džentlmen. Tu je naučio da igra kriket i da bude surov. Potom je primljen na stomatološki fakultet, pošto je gospodin Patel priložio poveću donaciju i onda se vratio u Durban, gde je otpočeo praksu u kozmetičkom zubarstvu. U datom trenutku skratio je svoje ime - "radi lakšeg izgovora" - i postao je gospodin Valas Pat, diplomirani stomatolog (provincija Natal).

Gospodin Patel se bunio zbog te promene. "Zašto si sada g. Valas Pat, dipl. stomatolog (provincija Natal), ako mogu da pitam? Zašto? Sramota te je ili šta? Misliš da sam ja samo g. Palivar Patel, dipl. pravnik (provincija Ništarija), ili tako nešto?"

Sin je pokušao da smiri oca.

"Kraća imena su lepša, oče. Pat, Patel - to je isto. Zašto da stoji još jedan slog više na kraju? Moderno je da se bude kratak. Moramo da pratimo modu. Sve je danas moderno, pa i imena."

Nije bilo takvih pretenzija kod bliznakinja. Obe su bile poslate nazad u Natal da upoznaju muževe, što su učinile onako kako je to otac od njih i očekivao. Oba zeta su potom uvedena u porodični posao i dokazala su da umeju da barataju brojkama i da razumeju neprikosnoven značaj profita.

Bila je tu i šesnaestogodišnja Nandira, učenica u Maru-a-Pula školi u Gaboronu, najboljoj i najskupljoj školi u zemlji. Bila je bistra učenica, stalno je dobijala dobre ocene i očekivalo se da se dobro uda kad za to dođe vreme - verovatno za dvadeseti rođendan, jer je

gospodin Patel smatrao da je to odgovarajuće doba da se devojka uda.

Cela porodica, uključujući i zetove, dede i babe i nekoliko daljnjih rođaka živeli su u kući Patel u blizini starog Odbrambenog kluba u Bocvani. Tu je bilo nekoliko kuća u starom kolonijalnom stilu sa ogromnim verandama i mrežama na vratima, ali ih je gospodin Patel srušio i podigao na njihovom mestu svoju kuću od ruševina. To je zapravo bilo nekoliko povezanih kuća koje su predstavljale nadovezane paviljone.

”Mi Indijci volimo da stanujemo u paviljonima”, objasnio je gospodin Patel arhitekti. ”Stalo nam je da pratimo šta se dešava u porodici, znate.”

Arhitekta kome su ostavljene određene ruke, ostvario je svaku svoju arhitektonsku zavrzlamu koju su mu tokom godina uskratili zahtevniji i manje bogati naručioc. Na njegovu iznenađenje, gospodin Patel je sve prihvatio i na kraju je građevina bila sasvim po njegovom ukusu. Unutrašnjost je bila ispunjena nečim što bi se moglo nazvati Delhi rokoko nameštaj, sa mnogo ukrasa u drvetu i zavesama i sa skupim slikama hindu svetaca po zidovima i jelenskim glavama poredanim po celoj jednoj sobi.

Kad su se bliznakinje udavale na venčanju u Durbanu na kom je bilo preko hiljadu petsto zvanica, svako je imao svoju sobu u kući posebno proširenoj za tu priliku. Svaki zet je takođe dobio po mercedes sa sopstvenim inicijalima na šoferskim vratima. To je zahtevalo da se i Patelova garaža proširi jer je sad trebalo smestiti četiri mercedesa - auto gospodina Patela, auto gospođe Patel koji je vozio šofer i dva koja su pripadala zetovima.

Jedan stariji rođak mu je na venčanju u Durbanu kazao: ”Slušaj čoveče, mi Indijci bismo morali da budemo pažljiviji. Ne bi trebalo tako da se razmećeš novcem uokolo. Afrikanci to baš ne vole, znaš, i kad im se ukaže prilika, ima sve da nam otmu. Vidi šta se desilo u Ugandi. Slušaj malo šta usijane glave govore u Zimbabveu. Zamisli šta bi nam Zulu uradili da im se samo delić šanse ukaže. Treba da budemo diskretni.”

Gospodin Patel je zavrteo glavom. ”Nema takvih u Bocvani. Ovde nema opasnosti, kažem ti. Oni su stabilni ljudi. Treba da ih vidiš; sa

svim njihovim dijamantima. Dijamanti donose stabilnost, veruj mi.”

Ali rođak ga izgleda nije slušao. ”Takva je Afrika, znaš”, nastavio je. ”Jednog dana sve je kako treba, a onda se probudiš sledećeg jutra i otkriješ da ti je prerezan grkljan. Samo se pripazi.”

Gospodin Patel je do izvesne mere prihvatio upozorenje i podigao zidove oko kuće još više da ljudi ne bi mogli kroz prozore da vide luksuz. A to što se voze naokolo u svojim velikim automobilima, pa, bože moj, takvih ima koliko hoćeš po gradu i niko neće na njih obraćati posebnu pažnju.

Mma Ramocve je bila očarana kad joj je telefonirao gospodin Patel i upitao je da li bi ikako mogla da ga poseti u njegovoj kući, neke od sledećih večeri. Dogovorili su se za isto veče i ona je otišla kući da se presvuče u nešto zvaničnije pre nego što se pojavi na kapiji kuće Patel. Telefonirala je gospodinu Dž. L. B. Matekoniju pre odlaska.

”Rekao si da bi trebalo da nađem bogatog klijenta”, rekla je. ”I evo, našla sam jednog. Gospodina Patela.”

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je zaustavio dah. ”On je stvarno vrlo bogat”, rekao je. ”Ima četiri mercedesa. Četiri. Tri su sasvim u redu, a jedan ima probleme sa menjačem. Imao je problem i sa kuplungom, jedan od najgorih koje sam video, tako da sam danima pokušavao da mu pronađem novi deo...”

U kuću Patel se ne može ući tako što će se samo gurnuti kapija; niti je moguće stati kolima ispred i samo trubnuti da ti otvore kao što svi rade pred drugim kućama. Pred kućom Patel mora da se pritisne zvono koje je na zidu i onda se čuje jedan vrlo piskutav ton sa interfona iznad glave.

”Da. Rezidencija Patel ovde. Šta želite?”

”Mma Ramocve”, reka je. ”Privatna...”

Krkljav zvuk je onda izašao iz interfona.

”Privatna? Privatna šta?”

Baš je htela da odgovori, kad se čuo još jedan prodoran zvuk i kapija je počela da se otvara. Mma Ramocve je ostavila svoj mali kombi iza ćoška, da ne kvari utisak i tako je ušetala unutra. Našla se u dvorištu koje je zasvođenim mrežama bilo preobraćeno u bujnu vegetaciju. U dnu dvorišta bio je ulaz u samu kuću sa velikim vratima

koja su bila ukrašena belim stubovima obraslim u bilje. Gospodin Patel se pojavio na vratima i mahnuo joj svojim štapom.

Ona je naravno već ranije videla gospodina Patela i znala je da ima veštačku nogu, ali ga nikad nije videla izbliza i nije očekivala da je tako nizak. Mma Ramocve nije bila visoka - bila je pre obdarena oblinama nego visinom - ali gospodin Patel je ipak morao da pogleda na gore prema njoj kad su se rukovali i kad je gestom pokazao da uđe.

"Da li ste već bili u mojoj kući?" upitao je, naravno, znajući da nije bila. "Da li ste bili na nekoj od mojih zabava?"

I to je bila takođe laž i ona je to znala. Gospodin Patel nikad nije pravio zabave i pitala se šta će mu to da se pretvara da ih je pravio.

"Ne", reka je jednostavno. "Nikada me niste pozvali."

"Oh, bože", cokuo je. "Baš sam pogrešio."

Proveo ju je kroz ulazni hol, veliku prostoriju sa crno-belim mermernim podom. Ta prostorija je bila puna mesinga - skupog izglancanog mesinga - i najupečatljiviji utisak je bilo sjaktenje.

"Otići ćemo u moj kabinet", rekao je. "To je moja privatna soba u koju ne puštam nikad nikog od porodice. Oni znaju da ne smeju tamo da me uznemiravaju i kad bi kuća gorela."

Kabinet je bila još jedna prostrana soba kojom je dominirao ogroman sto na kome su bila tri telefona, penkalo i mastionica. Mma Ramocve je pogledala u mastionicu koja se sastojala od nekoliko staklenih delova za pera, a pridržavale su ih minijaturne slonovske kljove optočene slonovačom.

"Sedite, molim vas", rekao je gospodin Patel pokazujući na belu kožnu fotelju. "Meni treba malo više vremena dok sednem jer nemam nogu. Eto vidite. Stalno sam u potrazi za boljom nogom. Ova je talijanska i skupo me je koštala, ali mislim da bi se mogle naći bolje noge. Možda u Americi."

Mma Ramocve je utonula u fotelju i pogledala svog domaćina.

"Odmah ću preći na stvar", rekao je gospodin Patel. "Nema smisla okolišati i uvijati, zar ne? Naravno da nema."

Zastao je čekajući da se Mma Ramocve složi. Ona je lako klimnula glavom.

”Ja sam porodičan čovek, Mma Ramocve”, rekao je. ”Imam srećnu porodicu koja sva živi u ovoj kući, sem mog sina, koji radi kao zubar u Durbanu. Možda ste čuli za njega. Ljudi ga sad zovu Pat.”

”Znam za njega”, reka je Mma Ramocve. ”Ljudi o njemu imaju visoko mišljenje, čak i ovde.”

Gospodin Patel je sinuo. ”E, pa dobro, drago mi je da to čujem. Ali i sva ostala moja deca su mi veoma važna. Ja među decom ne pravim razliku. Sva su mi ista. Sva su jednaka.”

”Tako je najbolje”, rekla je Mma Ramocve. ”Kad ste jednom naklonjeni, to onda dovede do mnogih ogorčenja.”

”Vala baš je tako”, rekao je gospodin Patel. ”Deca primete kad roditelji jednom detetu daju dva slatkiša, a drugom jedan. Umeju oni da računaju kao i mi.”

Mma Ramocve je opet potvrdno klimnula pitajući se kuda vodi ovaj razgovor.

”E, sada”, rekao je gospodin Patel, ”moje velike devojke, bliznakinje, odlično su udate za dobre momke i žive pod ovim krovom. To je sve izvanredno. I tako preostaje samo još jedno dete, moja mala Nandira. Ona ima šesnaest godina i ide u Maru-a-Pula školu. Dobra je u školi, ali...”

Zastao je gledajući u Mmu Ramocve zaškiljivši. ”Vi znate kakvi su tinejdžeri, zar ne? Znate kako stvari stoje sa tinejdžerima u ovim modernim vremenima?”

Mma Ramocve je slegla ramenima. ”Obično zadaju velike muke svojim roditeljima. Znam roditelje koji su se siti isplakali nad svojim tinejdžerima.”

Gospodin Patel je odjednom podigao svoj štap i udario se po veštačkoj nozi da naglasi značaj rečenog. Zvuk je bio nenadano šupalj i zvečav.

”To je ono što me brine”, rekao je usplahireno. ”Upravo se to dešava. I ja to neću dopustiti. Ne u mojoj porodici.”

”Šta”, upitala je Mma Ramocve. ”Tinejdžere?”

”Momke”, rekao je gospodin Patel gorko. ”Moja Nandira viđa u tajnosti nekog momka. Ona to poriče, ali ja znam da je tu neki momak. I to neće biti dopušteno, šta god da ovi moderni ljudi govore o gradu. To neće biti dopušteno u ovoj porodici - u ovoj kući.”

Dok je gospodin Patel govorio, vrata njegovog kabineta, koja su bila zatvorena, sada su se otvorila i u sobu je ušla žena. Ona je bila mestanka i pozdravila je Mmu Ramocve učtivo na jeziku secvana pre nego što joj je ponudila poslužavnik sa čašama najrazličitijih voćnih sokova. Mma Ramocve je odabrala čašu guava đusa i zahvalila služavki. Gospodin Patel se poslužio oranž đusom i potom nestrpljivo odmahnuo svojim štapom služavki da izađe iz sobe, čekajući da ona ode, da bi nastavio da govori.

”Ja sam sa njom razgovarao o tome”, rekao je. ”i jasno sam joj stavio do znanja. Rekao sam joj da me se ne tiče šta druga deca rade - neka njihovi roditelji o tome vode računa. Ali sam joj jasno stavio do znanja da ona neće ići okolo po gradu sa momcima, niti se sa njima viđati posle škole. Bez pogovora.”

Lupnuo je lako štapom po svojoj veštačkoj nozi i pogledao Mmu Ramocve sa iščekivanjem.

Mma Ramocve je pročistila grlo. ”Hoćete da ja nešto učinim u vezi sa tim?” reka je tiho. ”Jeste li me zato večeras zvali da dođem?”

Gospodin Patel je klimnuo glavom. ”Upravo zato. Hoću da izvidite ko je taj dečak, a onda ću ja sa njim da porazgovaram.”

Mma Ramocve se zagledala u gospodina Patela. Pitala se da li on ima i neznatnu ideju kako se mladi u današnje vreme ponašaju, posebno u školi kakva je Maru-a-Pula, koju pohađaju sva ta deca iz inostranstva, pa čak i deca iz američke ambasade i sličnih mesta? Ona je načula o tome kako indijski očevi pokušavaju da ugovaraju ženidbe, ali se zapravo nikad nije susrela sa takvim ponašanjem. I, evo, gospodin Patel podrazumeva da će se ona složiti sa njim; da će imati isto mišljenje.

”Zar ne bi bilo bolje da razgovarate sa njom?” upitala je mekano. ”Ako je pitate ko je momak, možda će vam kazati.”

Gospodin Patel se mašio štapa i lupio po svojoj limenoj nozi.

”Ni slučajno”, rekao je oštro i glas mu je postao prodoran. ”Ni slučajno. Već tri nedelje pitam, možda četiri. I ona ništa ne odgovara. Drsko ćuti.”

Mma Ramocve je sedela i gledala u svoja stopala svesna kako je gospodin Patel posmatra sa očekivanjem. Već je bila odlučila da u njenom profesionalnom životu princip bude da nikog ne odbija,

ukoliko se od nje ne traži da učini nešto protivzakonito. To je pravilo izgleda delovalo; dosad je zaključila da su se njene ideje o moralno ispravnim i neispravnim molbama za pomoć promenile kad je postala upućenija u sve činioce koji su upleteni. Možda će isto biti i sa gospodinom Patelom; ali ako i ne bude, ima li dovoljno razloga da ga odbije? Ko je ona da osudi jednog zabrinutog indijskog oca kad zapravo tako malo zna o tome kakve ti ljudi živote vode? Imala je, naravno, prirodne simpatije za devojčicu; kakva je užasna sudbina imati ovakvog oca koji namerava da je drži u zlatnom kavezu. Njen tata njoj nikada ne bi stao na put bilo kojim povodom; on je njoj verovao i ona od njega za uzvrat nikad ništa nije zatajila - osim možda istine o Noteu.

Podigla je pogled. Gospodin Patel je gledao svojim tamnim očima lupkajući skoro neprimetno o pod vrhom svog štapa.

"Učiniću to za vas", rekla je. "Iako moram da kažem da mi se nikako ne sviđa. Ne sviđa mi se ideja da se motri na dete."

"Ali na decu se mora motriti!" počeo je da se raspravlja gospodin Patel. "Kad roditelji ne bi motrili na svoju decu, šta bi se desilo? Odgovorite mi na to!"

"Dođe vreme kad oni moraju da vode sopstvene živote", rekla je Mma Ramocve. "Mi moramo da ih pustimo."

"Gluposti!" uzviknuo je gospodin Patci. "Moderne gluposti. Mene je otac tukao kad sam imao dvadeset dve godine! Da, istukao me je što sam napravio grešku u radnji. I bio sam zaslužio. A ne kao ove moderne budalaštine."

Mma Ramocve je ustala na noge.

"Ja sam savremena gospođa", rekla je. "Pa tako možda imamo različite ideje. Ali to nema nikakve veze. Pristala sam na ono što ste od mene tražili. I sada sve što treba da uradite jeste da mi date fotografiju mlade dame, da mogu da znam koga treba da pratim."

Gospodin Patel je s naporom ustao ispravljajući rukama limenu nogu.

"Nema potrebe za fotografijom", rekao je. "Mogu nju lično da vam pošaljem, pa je pogledajte."

Mma Ramocve je podigla ruku da ga spreči. "Ali onda će me ona upoznati", rekla je. "Moram da ostanem neprimećena."

"Ah!" rekao je gospodin Patel. "Odlična ideja. Vi detektivi ste pametni ljudi."

"Žene", rekla je Mma Ramocve.

Gospodin Patel je pogledao postrance i nije ništa rekao. Nije imao vremena za te moderne ideje.

Kad je napustila kuću, Mma Ramocve je pomislila: On ima četvoro dece; ti nemaš nijedno. On nije baš neki dobar otac, jer suviše voli svoju decu - toliko da hoće da ih poseduje. Moraš da pustiš to. Moraš da pustiš.

I pomislila je na onaj trenutak kada je, bez Noteove podrške, jer je on našao neki izgovor, položila to majušno telo njihovog prevremeno rođenog deteta, tako krhko, tako lagano, u zemlju, i kada je pogledala u nebo i htela da kaže nešto Bogu, ali nije mogla jer joj je jecaj zastao u grlu i ni reči, ništa nije moglo da izađe.

Mmi Ramocve je izgledalo da će ovo biti prilično lak slučaj. Pratiti nekog može da bude teško jer morate svakog trenutka da znate šta radi ta osoba. To može da znači duga čekanja ispred kuća i kancelarija, samo čekanje da se ta osoba pojavi. Nandira će, naravno, uglavnom biti u školi i to je značilo da će Mma Ramocve moći da obavlja i druge poslove do tri popodne dok se ne završe školski časovi. Tada će morati da počne da je prati i vidi kuda se ona kreće.

Onda je Mmi Ramocve palo na pamet da pratiti dete može da bude problematično. Jedno je pratiti nekog ko vozi kola - sve što treba činiti jeste voziti za njim u svom malom kombiju. Ali ako onaj koga pratite vozi bicikl - kao što mnoga deca rade na putu od škole do kuće - onda će izgledati u najmanju ruku čudno kad za biciklom putem počne da se šunja mali beli kombi. Ako bi devojčica išla peške, onda bi, naravno, Mma Ramocve mogla takođe da pešači na razumnom rastojanju. Čak bi mogla od komšije da pozajmi jednog od onih užasnih žutih pasa i da se pravi da ga vodi u šetnju.

Sutradan pošto je obavila razgovor sa gospodinom Patelom, Mma Ramocve je nešto pre poslednjeg školskog zvona parkirala svoj mali beli kombi na školskom parkingu. Deca su počela da izlaze u grupicama i ubrzo posle tri i dvadeset Nandira je izašla na školska vrata noseći u jednoj ruci školsku torbu a u drugoj knjigu. Bila je

sama i Mma Ramocve je mogla dobro da je zagleda iz svog kombija. Bila je lepuškasta devojčica, zapravo devojka; jedna od onih šesnaestogodišnjakinja koja bi mogla da prođe kao da ima devetnaest ili čak dvadeset godina.

Pošla je niz stazu i onda je na kratko zastala da porazgovara sa devojčicom koja je ispod drveta čekala da po nju dođu roditelji. Časkale su nekoliko minuta i onda se Nandira uputila prema školskoj kapiji.

Mma Ramocve je sačekala koji tren i onda je izašla iz kombija. Sada kad je Nandira krenula ulicom, Mma Ramocve je mogla polako da je prati. Bilo je tu još nekoliko ljudi i nije bilo razloga da izgleda sumnjivo. Sasvim je prijatno bilo ići peške u kasno zimsko popodne; mesec ili dva kasnije bilo bi suviše vruće, i tada to ne bi bilo na mestu.

Pratila je devojku niz ulicu, pa iza ćoška. Postalo je očigledno da se Nandira nije uputila pravo prema kući, jer je kuća Patel bila u suprotnom pravcu od onog kojim je krenula. A nije išla ni prema centru, što je značilo da je pošla kod nekoga kući. Mma Ramocve je osetila talas zadovoljstva. Sve što će verovatno biti potrebno da uradi biće da pronađe kuću i onda će biti dečija igra da sazna ime vlasnika, kao i momka. Možda će još večeras moći da ode kod gospodina Patela i da mu otkrije dečakov identitet. To bi ga impresioniralo i to bi bila vrlo laka zarada.

Nandira je skrenula iza sledećeg ćoška. Mma Ramocve je malo zastala pre nego što će zaći za ćošak. Čovek može lako da pretera u samouverenosti samo zato što prati bezazleno dete i ona je morala da se podseti pravila potrage. Priručnik na koji se oslanjala, "Pravilnik privatne istrage" od Klovisa Andersena, podvlači da se ne sme prilepiti za subjekat. "Mora se držati dugačko rastojanje", pisao je gospodin Andersen, "čak i po cenu da se subjekat s vremena na vreme izgubi. Uvek mu se može naknadno ući u trag. I bolje je na nekoliko trenutaka izgubiti ga iz vida nego da dođe do ljutitog suočenja."

Mma Ramocve je donela odluku da je došao trenutak da zađe za ćošak. I učinila je to očekujući da vidi Nandira nekoliko stotina jardi niz put, ali kad je pogledala, ulica je bila prazna -gubljenje iz vida,

kako ga je nazvao Klovis Andersen, odradilo je svoje. Okrenula se oko sebe i pogledala u dragom pravcu. Videla su se jedna kola kako izlaze na ulicu sa kućne staze malo dalje i ništa više.

Mma Ramocve se zbunila. Ovo je bila mirna ulica i nije bilo više od po tri kuće sa svake strane - bar u pravcu u kome je pošla Nandira. Ali sve ove kuće su imale kapije i staze i imajući na umu da je bila van opažaja samo nešto više od jednog minuta, Nandira nije imala kad da nestane u nekoj od tih kuća. Mma Ramocve bi je videla na stazi ili kako ulazi na glavna vrata.

Ako je ušla u neku od ovih kuća, mislila je Mma Ramocve, onda to mora da je jedna od prve dve, jer svakako ne bi stigla do onih kuća koje su dalje niz ulicu. Dakle, situacija možda nije tako loša kao što izgleda; sve što treba da uradi je da proveri prvu kuću s desne i prvu s leve strane.

Stajala je mirno na trenutak i onda je odlučila. Odjurila je najbrže što može natrag do svog kombija i dovezla se njime ponovo dovde. Parkirala se pred kućom sa desne strane i došla stazom do vrata.

Kada je pokucala na vrata, pas je zalajao iznutra. Mma Ramocve je ponovo pokucala i onda se čulo kako neko utišava psa. "Prestani, Bison, tišina. Znam, čujem!" Onda su se vrata otvorila i jedna žena ju je pogledala. Mma Ramocve bi se zakela da nije Mocvana. Bila je Zapadnoafrikanka, verovatno iz Gane, prema odeći i boji lica. Mma Ramocve je najviše volela Afrikance iz Gane; oni su imali božanstven smisao za humor i skoro bez presedana su bili ljudi dobrog raspoloženja.

"Dobar dan, Mma", reka je Mma Ramocve. "Izvinite što vas uznemiravam, da nije Sifo tu?"

Žena se namrštila.

"Sifo? Nema ovde nikog ko se zove Sifo."

Mma Ramocve je zavrtela glavom.

"Bila sam sigurna da je ovo ta kuća. Ja sam nastavnica iz osnovne škole, znate, i treba da prenesem poruku jednom iz grupe od četiri dečaka. Mislila sam da je ovo njegova kuća."

Žena se nasmešila. "Ja imam dve ćerke", rekla je. "Ali nemam sina. Mogli biste možda da mi nabavite jednog, šta mislite?"

"Jao", reka je Mma Ramocve kao da se nasekirala. "Da nije onda u kući preko puta?"

Žena je odmahнула glavom. "Tu je porodica iz Ugande", rekla je. "Oni imaju sina, ali on ima šest ili sedam godina, čini mi se."

Mma Ramocve se izvinila i sišla stazom do ulice. Izgubila je Nandiru na prvom koraku istog popodneva i pitala se da joj nije devojka namerno šmugnula. Da li postoji mogućnost da je shvatila da je neko prati? To nije izgledalo verovatno, iz čega je sledilo da nije imala sreće i da je zato izgubila trag. Sutra će biti smotrenija. Prenebregnuće uputstva Klovisa Andersena i pratiće je iz veće blizine.

Okolo osam uveče telefonom je pozvao gospodin Patel.

"Imate li nešto da mi kažete?" upitao je. "Imate li bilo kakvu informaciju?"

Mma Ramocve mu je reka da nažalost nije u mogućnosti da ga obavesti kuda je Nandira otišla posle škole, ali da se nada da će imati više uspeha sledećeg dana.

"Nije to dobro", rekao je gospodin Patel. "Nije dobro. Ali bar imam ja nešto vama da saopštim. Došla je kući tri sata pošto su se završili časovi - tri puna sata kasnije - i reka mi da je bila kod drugarice. Pitao sam: kod koje drugarice, i na to je jednostavno reka da je ja ne znam. Nju. Onda je moja žena našla cedulju na stolu koju je naša Nandira, mora biti, ispustila. Pisalo je: "Vidimo se sutra, Džek." I onda ko je taj Džek? Ko je ta osoba? Je li to žensko ime, pitam je vas?"

"Ne", reka je Mma Ramocve. "To zvuči kao muško ime."

"Eto vidite!" rekao je gospodin Patel. "I ja mislim da je muško. Tog moramo da pronađemo. Džek kako? Gde živi? Te stvari, sve to ćete morati da mi nađete."

Mma Ramocve je skuvala sebi biljni čaj i otišla ranije na spavanje. Dan je bio nezadovoljavajuć na više načina i kreštanje gospodina Patela preko telefona samo je zapečatilo utisak. Zato je legla u krevet, stavila biljni čaj na natkasnu i uzela da čita novine dok oči nisu počele da se sklapaju i dok nije utonula u san.

Sledećeg popodneva je malo kasnila u dolasku na školski parking. Počela je da se pita neće li opet izgubiti Nandiru kad ju je ugledala

kako izlazi iz škole zajedno sa drugaricom. Mma Ramocve ih je posmatrala kako idu niz stazu i onda stoje na školskoj kapiji. Izgledale su zadubljene u razgovor onako kako to samo tinejdžeri umeju i Mma Ramocve je bila uverena kako bi, kad bi samo mogla da čuje šta pričaju, znala odgovore na više od jednog pitanja. Devojke su razgovarale o momcima na taj lak, konspirativan način, i bila je sigurna da je to tema razgovora između Nandira i njene drugarice.

Odjednom se plavi auto dovezao ispred dve devojke. Mma Ramocve se ukočila gledajući kako se vozač naginje preko suvozačkog sedišta i otvara vrata. Nandira je sela napred, a njena drugarica pozadi. Mma Ramocve je pokrenula svoj mali beli kombi i izvezla se sa parkinga u trenutku kad se plavi auto odmakao od škole. Pratila ga je na bezbednoj distanci spremna da smanji razmak ako se pojavi najmanja mogućnost da ih izgubi. Nije htela da ponovi jučerašnju grešku i da joj Nandira nestane ispred nosa.

Plavi auto nije žurio i Mma Ramocve nije morala da se napreže da bi ga pratila. Provezli su se pored hotela "Sunce" i uputili ka kružnoj petlji Stadion. Tu su skrenuli prema centru, prošli pored bolnice i anglikanske katedrale i došli do tržnog centra. Da nisu pošli u kupovinu, pomislila je Mma Ramocve. Jednostavno idu u kupovinu, a možda i ne? Viđala je ona tinejdžere kako se skupljaju kod knjižnog centra Bocvana. To su oni zvali gluvarenje, koliko zna. Tu bi stajali, ćaskali, šalili se i radili sve drugo, samo nisu ništa kupovali. Možda je Nandira poslala sa tim Džekom da gluvare.

Plavi auto se lagano uputio prema parkiralištu blizu hotela "Prezident". Mma Ramocve se parkirala nekoliko automobila dalje i posmatrala kako dve devojke izlaze iz kola u pratnji jedne starije žene, verovatno majke druge devojke. Ona je nešto rekla svojoj ćerki, koja je klimnula glavom, i onda se udaljila od devojaka odlazeći u pravcu radnje sa belom tehnikom.

Nandira i njena drugarica su otpešaćile stepenicama hotela "Prezident" i otišle prema pošti. Mma Ramocve ih je pratila zastajući i neobavezno razgledajući afričke bluze koje je prodavala žena za tezgom na skveru.

”Oćeš da kupiš jednu od ovih, Mma”, reka je žena. ”Vrlo dobre bluze. Ne gube boju. Vidi, ova na meni, prala sam je deset, dvadeset puta i nije se isprala. Gledaj.”

Mma Ramocve je pogledala ženinu bluzu - boje svakako nisu bile isprane. Bacila je pogled krajičkom oka na dve devojke. Gledale su izlog sa cipelama, nimalo ne žureći, gde god da su išle.

”Sigurno nemate moj broj”, rekla je Mma Ramocve. ”Meni treba veoma velika bluza.”

Prodavačica je pogledala u svoje zalihe i onda je opet pogledala u Mmu Ramocve.

”U pravu si”, rekla je. ”Ti si mnogo krupna za ove bluze. Prekrupna si za njih.”

Mma Ramocve se nasmejala. ”Ali bluze su vrlo lepe, Mma, i nadam se da ćete ih sve prodati nekim finim sitnim osobama.”

Krenula je dalje. Devojke su prestale da razgledaju izlog sa cipelama i sad su se uputile prema knjižnom centru. Mma Ramocve je imala pravo; nameravaju da gluvare.

Bilo je vrlo malo ljudi u knjižnom centru Bocvana. Tri ili četiri muškarca su listala časopise u delu sa periodikom i dve-tri osobe su razgledale knjige. Prodavci su stajali naslonjeni oko kase, ćaskajući besposleno, čak su i muve delovale letargično.

Mma Ramocve je primetila da se dve devojke nalaze na udaljenom kraju knjižare i da razgledaju deo sa knjigama na jeziku secvana. Šta li rade tamo? Nandira je verovatno učila secvana u školi, ali teško da bi kupovala bilo koju od knjiga za školu ili biblijske komentare koji su preovlašivali u tom delu. Ne, mora biti da nekog tu čekaju.

Mma Ramocve je namerno otišla do dela sa afričkim knjigama i uzela jednu knjigu. Bila je to knjiga o zmijama Južne Afrike sa dobrim ilustracijama. Zagledala se u sliku kratke smeđe zmije i upitala se da li je videla nekad sličnu. Pre mnogo godina, još kad su bili deca, jednog njenog rođaka je ujela takva zmija i nije mu bilo ništa. Je li ovo ta zmija? Pogledala je u tekst ispod slike i pročitala ga. To je baš mogla da bude ta zmija jer je bila opisana kao neagresivna i neotrovna. Ali napala je njenog rođaka; ili je možda rođak dirao zmiju? Dečaci hoće da napadaju zmije. Bacaju kamenje na njih i izgleda da ne mogu da ih ostave na miru. Ali nije bila

sigurna je li Putoke baš to radio; to je bilo tako davno i nije mogla da se seti.

Pogledala je prema devojkama. Stajale su tamo i dalje čavrljajući, a jedna se smejala. Sigurno pričaju nešto o dečacima, pomislila je Mma Ramocve. Pa neka se smeju; vrlo brzo će uvideti da ta tema uopšte nije smešna. Za nekoliko godina to će biti tema za plakanje a ne za smejanje, pomislila je Mma Ramocve tmurno.

Vratila se svom istraživanju južnoafričkih zmija. A, evo jedne opake zmije. Gle kakva je. Vidi joj samo glavu! Oh! Pa te zle oči! Mma Ramocve se stresla i pročitala: "Gornja slika prikazuje odraslu crnu mambu muškog pola, dužine 1,87 metara. Kao što prikazuje mapa, ova zmija se može naći u ovom regionu, ali je najviše ima na prostranim livadama. Ona se razlikuje od zelene mambe u raspodeli, staništima i jačini otrova. Ovo je jedna od najopasnijih zmija koje se mogu naći u Africi i samo je prevazilazi Gabun Viper, retka šumska zmija koja se može naći u određenim delovima istočne oblasti Zimbabvea.

Obično se preteruje u pričama o broju napada crne mambe i storije kao što je ona u kojoj crna mamba napada konjanika na konju u galopu najverovatnije je izmišljena. Mamba može da bude strahovito brza na vrlo malim razdaljinama, ali ne može da se trka sa konjem. A ni priče o trenutnoj smrti od ujeda ne moraju da budu istinite, mada se dejstvo otrova može ubrzati ako se žrtva uspaniči, što se obično i dogodi kad čovek shvati da ga je ujela mamba.

U jednom pouzdano zabeleženom slučaju, čoveka od dvadeset šest godina, dobrog fizičkog zdravlja, mamba je ujela za članak desne noge tako što je slučajno nagazio na zmiju u šikari. Tu nije bilo seruma da mu se odmah ubrizga, ali je žrtva verovatno uspela da izbací deo otrova zasekavši duboko oko ujeda (danas se smatra da ta metoda nije od pomoći). Potom je hodajući prešao neke četiri milje kroz šikaru da bi stigao u bolnicu po pomoć dva sata kasnije. Protivotrov mu je ubrizgan i on je preživio bez posledica; da ga je ujela nadimajuća otrovnica, to bi svakako ostavilo takvo nekrotičko oštećenje da bi možda i izgubio nogu..."

Mma Ramocve je zastala. Nogu. Onda bi mu bila potrebna veštačka noga. Gospodin Patel. Nandira. Bacila je oštar pogled.

Knjiga o zmijama je toliko zanela da nije dovoljno pazila na devojke i sada - gde li su se dele? - nema ih. Nestale su.

Brzo je vratila Zmije Južne Afrike na policu i požurila na skver. Sada je bilo više ljudi koji su pošli u popodnevnu kupovinu da izbegnu vrućinu. Osvrnula se oko sebe. U blizini je bilo nekoliko tinejdžera, ali to su bili dcčaci. Ne, tu je i jedna devojčica. Ali, da li je to Nandira? Nije. Pogledala je na drugu stranu. Tamo je čovek parkirao svoj bicikl pored drveta i zapazila je da bicikl ima nalepnicu za automobile. Zašto?

Krenula je prema hotelu "Prezident". Možda su devojke pošle prema kolima da se nadu sa majkom, u tom slučaju će sve biti u redu. Ali kad je stigla na parking, videla je plavi auto kako izlazi i samo je majka bila u njemu. Znači da su devojke još tu negde na skveru.

Mma Ramocve se vratila na stepenice hotela "Prezident" i pogledala po skveru. Pregledala je sistematično - kao što je Klovis Andersen preporučio - svaku grupu ljudi, pažljivo ispitujući svakog kupca ispred svakog izloga. Nije bilo ni traga ni glasa od devojaka. Primitila je prodavačicu sa bluzama. Držala je u ruci neki paketić iz kog je izgleda vadila Mopani crviće.

"Mopani crvići?" upitala je Mma Ramocve.

Prodavačica se okrenula i pogledala je.

"Da." Ponudila je paketić Mmi Ramocve koja se poslužila jednim od tri osušena crvića i stavila ga u usta. To je bio delikates kome jednostavno nije mogla da odoli.

"Vi mora da vidite sve što se ovde dešava, Mma", reka je gutajući crvića. "Pošto stalno tu stojite."

Žena se nasmejala. "Sve vidim. Svakog."

"Da li ste videli dve devojke kako su izašle iz knjižnog centra?" upitala je Mma Ramocve. "Jedna Indijka i jedna Afrikanka. Indijka otprilike ovoliko visoka?"

Prodavačica je izvadila još jednog crvića i ubacila ga u usta.

"Videla sam ih", rekla je. "Otišle su prekoputa do bioskopa. Onda su krenule negde drugde. Nisam zapamtila kuda su otišle."

Mma Ramocve se nasmejala. "Trebalo je da budete detektivka", rekla je.

"Ko što si ti", odgovorila je prodavačica jednostavno.

Mma Ramocve se iznenadila. Bila je dobro poznata, ali nije baš očekivala da ulična prodavačica zna za nju. Izvadila je iz tašne novčanicu od deset pula i stavila je prodavačici u ruku.

"Hvala vam", reka je. "Ovo vam je od mog honorara. I nadam se da ćete mi još nekad pomoći."

Žena je izgleda bila očarana.

"Ja mogu sve da ti kažem", rekla je. "Ja sam svevideće oko ovog skvera. Jutros, na primer, hoćeš da znaš ko je s kim razgovarao, evo ovde? Je li znaš? Iznenadila bi se kad bih ti kazala."

"Neki drugi put", reka je Mma Ramocve. "Bićemo u vezi."

Nije bilo svrhe da traži Nandiru, ali je imalo smisla da se usmeri na informacije koje je stekla. Zato je Mma Ramocve otišla do bioskopa i raspitala se kada će biti večerašnja projekcija, jer je zaključila da će dve devojke ići u bioskop. Potom je otišla do svog malog belog kombija i odvezla se kući da pripremi ranu večeru da bi mogla da ode u bioskop. Videla je naslov filma; nije to bilo nešto što bi volela da odgleda do kraja, ali ima već najmanje godinu dana kako nije otišla u bioskop, tako da je otkrila da se raduje tom izlasku.

Gospodin Patel joj je telefonirao pre nego što je izašla.

"Moja ćerka je rekla da mora da ide kod drugarice zbog nekog domaćeg zadatka", rekao je osorno. "Opet me laže."

"Da", reka je Mma Ramocve. "Bojim se da je to tačno. Ali ja znam kuda će i ja ću biti tamo, ne brinite."

"Ide da se vidi sa tim Džekom?" prodrao se gospodin Patel. "S njim će da se sastane?"

"Verovatno", reka je Mma Ramocve. "Ali nema smisla da se uzrujavate. Izvestiću vas sutra."

"Najranije što možete, molim vas", rekao je gospodin Patel. "Ja sam budan uvek u šest, tačno u šest."

Kad je Mma Ramocve stigla, u bioskopu je bilo nekoliko ljudi. Izabrala je mesto u pretposlednjem redu. To joj je davalo dobar pogled na vrata kroz koja su svi koji ulaze morali da prođu, pa čak i ako Nandira i Džek dođu pošto se ugasi svetlo, Mma Ramocve će ipak moći da ih ugleda.

Mma Ramocve je prepoznala neke od gledalaca. Njen mesar je stigao neposredno posle nje, i on i njegova žena su joj prijateljski mahnuli. Onda je tu bio jedan od nastavnika iz škole i žena koja drži časove aerobika u hotelu "Prezident". Napokon, tu je bio i katolički sveštenik koji je došao sam i mljackao jedući kolače u prvom redu.

Nandira je stigla pet minuta pre nego što će prvi deo programa početi. Bila je sama i zastala je malo na vratima gledajući oko sebe. Mma Ramocve je osetila da se njen pogled zadržao na njoj i brzo je spustila pogled kao da nešto traži na podu. Trenutak ili dva kasnije digla je pogled i videla da devojka i dalje gleda u nju. Mma Ramocve je ponovo pogledala u pod i ugledala pocepanu kartu koju se sagla da dohvati.

Nandira je namerno prešla preko cele sale, došla i stala kod sedišta pored Mma Ramocve.

"Dobro večer, Mma", rekla je učtivo. "Da li je ovo mesto zauzeto?"

Mma Ramocve se kao iznenadila.

"Nema nikog", reka je. "Sasvim je slobodno."

Nandira je sela.

"Jedva čekam ovaj film", reka je veselo. "Već dugo želim da ga vidim."

"Dobro", rekla je Mma Ramocve. "Lepo je videti film koji ste oduvek želeli da vidite."

Nastupila je tišina. Devojka je gledala u nju i Mma Ramocve je postalo vrlo neprijatno. Šta bi Klovis Andersen uradio u ovakvoj situaciji? Bila je sigurna da postoje neke instrukcije za ovakve stvari, samo što ona sad ne može da ih se seti. To je ono kad se subjekat prilepi za tebe umesto obrnuto.

"Videla sam vas danas popodne", rekla je Nandira. "Videla sam vas u Maru-a-Pula."

"A, da", rekla je Mma Ramocve. "Čekala sam nekog."

"Onda sam vas videla u knjižari", nastavila je Nandira. "Tražili ste neku knjigu."

"Tačno", rekla je Mma Ramocve. "Htela sam da kupim knjigu."

"A onda ste pitali Mmu Bapice za mene", rekla je Nandira mirno. "Ona je prodavačica. Rekla mi je da ste se raspitivali za mene."

Mma Ramocve je zapamtila da ubuduće bude oprezna sa prodavačicom Bapice.

"Dakle, zašto me pratite?" upitala je Nandira okrenuvši se i gledajući pravo u Mmu Ramocve.

Mma Ramocve je počela brzo da misli. Nije bilo svrhe da poriče, a može da gleda da izvuče najviše što se može iz ove teške situacije. Tako da je rekla Nandiri o tome kako je njen otac veoma zabrinut i kako ju je zato angažovao.

"On je hteo da sazna da li se viđate sa momcima", rekla je. "To ga brine."

Nandira je izgledala zadovoljno.

"E pa, ako se brine, onda će sam biti kriv ako nastavim da izlazim s momcima."

"Da li izlazite sa momcima?" upitala je Mma Ramocve. "Da li izlazite s više momaka?"

Nandira je oklevala. Onda je tiho dodala: "Ne. Zapravo ne."

"A šta je sa tim Džekom?" zapitala je Mma Ramocve. "Ko je on?"

Za trenutak je izgledalo kao da Nandira neće da odgovori. Evo još jedne odrasle osobe koja pokušava da prodre u njen privatni život, ali opet bilo je nečeg kod Mma Ramocve u šta je mogla da ima poverenja. Možda će moći da bude korisna, možda...

"Džek ne postoji", reka je mirno. "Ja sam ga izmislila."

"Zašto?"

Nandira je slegla ramenima. "Želela sam da oni - moja porodica - misle da imam dečka", rekla je. "Htela sam da misle da postoji neko koga sam sama izabrala, a ne neko za koga oni misle da je za mene." Zastala je. "Je l` razumete to?"

Mma Ramocve je promisllila za trenutak. Saosećala je sa ovom sirotom prezaštićenom devojkom i mogla je da zamisli kako bi neko pod takvim okolnostima hteo da se pretvara da ima dečka.

"Da", rekla je spustivši ruku na Nandirino rame. "Razumem."

Nandira se uzvrpoljila petljajući nešto oko kaiša na ručnom satu.

"Hoćete li mu reći?" upitala je.

"Zar imam neki izbor?" pitala je Mma Ramocve. "Teško da mogu da kažem da sam te videla s dečkom koji se zove Džek, kad on u

stvari ne postoji.”

Nandira je uzdahnula. ”Pa, izgleda da sam to sama tražila. Bila je to glupa igra.” Zastala je. ”Ali kad jednom shvati da tu nema ničeg, da li mislite da ću imati malo više slobode? Mislite da će mi dopustiti da malo živim svoj život, a da ne moram da mu kažem kako provodim svaki sekund?”

”Mogu da pokušam da ga ubedim”, reka je Mma Ramocve. ”Ne znam da li će me poslušati. Ali mogu da probam.”

”Molim vas, učinite to”, rekla je Nandira. ”Pokušajte.”

Odgledale su zajedno film i obe su uživale. Onda je Mma Ramocve u prijateljskoj tišini odvezla Nandiru u svom malom belom kombiju i ostavila je na kapiji pred visokim belim zidom. Devojka je sačekala da beli kombi krene i onda se okrenula i pritisla dugme.

”Rezidencija Patel. Šta vam treba?”

”Sloboda”, promrmljala je i onda, malo glasnije: „Ja sam, tata. Došla sam kući.”

Mma Ramocve je telefonirala gospodinu Patelu sledećeg jutra kao što je obećala. Objasnila je da bi bilo bolje da se vide nego da mu govori preko telefona.

”Imate rđave vesti za mene”, rekao je, podižući ton. ”Reći ćete mi nešto vrlo, vrlo rđavo. O, Bože! Šta li je to?”

Mma Ramocve ga je razuverila da su vesti loše, ali ga je ipak zatekla zabrinutog kad se pojavila u njegovom kabinetu pola sata kasnije.

”Vrlo sam zabrinut”, rekao je. ”Vi ne razumete očinsku brigu. Drugačije je majci. Otac se posebno brine.”

Mma Ramocve se nasmešila da ga razuveri.

”Vesti su dobre”, reka je. ”Momak ne postoji.”

”A šta je sa ceduljom?” rekao je. ”Šta je sa tim Džekom? Je li to sve izmišljeno?”

”Jeste”, rekla je Mma Ramocve jednostavno. ”Jeste, izmišljeno je.”

Gospodin Patel se zbunio. Podigao je štap i lupnuo nekoliko puta njime po svojoj veštačkoj nozi. Onda je zaustio da nešto kaže, ali nije ništa rekao.

"Vidite", rekla je Mma Ramocve, "Nandira je izmislila za sebe društveni život. Izmislila je da ima dečka samo zato da bi zadobila malo više slobode u svom životu. Najbolje što možete jeste da to jednostavno ignorišete. Dajte joj malo više prostora za njen lični život. Nemojte stalno da je pitate šta radi sa svojim slobodnim vremenom. Ne postoji nikakav momak i verovatno ga uskoro neće ni biti."

Gospodin Patel je ispustio svoj štap na pod. Onda je zatvorio oči kao da se duboko zamislio.

"Zašto bih tako postupio?" rekao je malo kasnije. "Zašto bih popustio pred tim novatorskim idejama?"

Mma Ramocve je čekala sa spremnim odgovorom. "Zato što će se, ako ne popustite, izmišljeni momci pretvoriti u stvarne. Eto zašto."

Mma Ramocve ga je gledala kako se bori sa njenim savetom. Onda je bez upozorenja ustao, zaljuljavši se dok nije povratio ravnotežu i suočio se sa njom.

"Vi ste vrlo pametna žena", rekao je. "I ja ću da poslušam vaš savet. Pustiću je da živi svoj život i siguran sam da će onda kroz dve-tri godine dopustiti da joj ja aranži... da joj pomognem da nađe mladoženju kakav odgovara."

"To lako može da se desi", rekla je Mma Ramocve uzdahnuvši od olakšanja.

"Da", rekao je gospodin Patel. "I za to ću imati vama da zahvalim!"

Mma Ramocve je često mislila na Nandiru kad bi prošla pored kuće Patel i njenih visokih, belih zidova. Očekivala je da je sretna s vremena na vreme, sada kad je Nandira znala kako ona izgleda, ali to se nije desilo, bar ne do sledeće godine, kada ju je, dok je pila svoju jutarnju kafu na terasi hotela "Prezident", neko otpozadi potapšao po ramenu. Okrenula se na svojoj stolici i ugledala Nandiru sa mladićem. Momak je imao oko osamnaest godina, pomislila je, i bio je otvorenog, prijatnog izgleda.

"Mma Ramocve", rekla je Nandira prijateljski. "Mislila sam da ste vi."

Mma Ramocve se rukovala sa Nandirom. Momak joj se nasmešio.

"Ovo je moj prijatelj", rekla je Nandira. "Ne verujem da ste ga upoznali."

Momak je pristupio i pružio ruku.
"Džek", rekao je.

MMA RAMOCVE RAZMIŠLJAO ZEMLJI DOK SE MALIM BELIMKOMBIJEM VOZI U FRENISTAUN

Mma Ramocve je pre svitanja krenula u svom malom belom kombiju pospanim ulicama Gaborona, prošla brda Kalahari, Istraživačku stanicu za navodnjavanje i izašla na drum koji vodi na sever. Iz šikare je iskrsnuo čovek i pokušao da je zaustavi mašući; ali ona nije bila voljna da staje po mraku jer se nikad ne zna ko traži prevoz u sitne sate. On je opet nestao u senkama i videla je u retrovizoru kako je spustio ruku razočarano. Samo što je prošla okretnicu za Močudi izašlo je sunce i podiglo se nad širokom ravnicom koja se prostirala u pravcu Limpopoa. Odjednom je zlatno-crvena lopta kliznula i odskočila smešeći se na Afriku, napredujući i ploveći bez napora slobodno po horizontu; raznoseći poslednje ostatke jutarnje magle.

Trnovo drveće je bilo vidljivo u oštrom jutarnjem svetlu sa pticama u granju i sa onima koje su nadletale - pupavci, papagaji i neke ptice kojima nije znala ime. Tu i tamo krave su stajale iza ograda koje su se prostirale milju za miljom. Podizale bi glave i zurile ili bi lagano napredovale brsteći busenje suve trave koja je čvrsto prijanjala za ispucalu zemlju.

Ovo je bila isušena zemlja. Malo podalje zapadno odatle bila je pustinja Kalahari čije se oker zaleđe prostiralo nezamislivo daleko do pevajuće praznine Namiba. Kad bi okrenula svoj mali beli kombi na jednu od staza koja se odvaja od glavnog puta, mogla bi da vozi trideset ili četrdeset milja pre nego što bi točkovi počeli da joj tonu u pesak i pre nego što bi se beznadežno nasukala. Vegetacija bi polako postajala oskudna i sličnija pustinjskoj. Trnovo drveće bi iščilelo i videli bi se komadi ispucale zemlje kroz koju bi prodirao sveprisutni pesak i počinjao bi da obuhvata i nazubljuje površinu. Pojavile bi se mrlje golotinje i oštrog sivog stenja i ne bi bilo ni znaka od ljudskih aktivnosti. Bocvana je značila život sa ovim ogromnim

suvim, smeđim i grubim prostranstvom, i to je ljude učinilo opreznim i pažljivim u njihovom okruženju.

Ako bi ko išao tamo u Kalahari, mogao je noću da čuje lavove. Jer još je bilo lavova u tim divljim predelima i oni su objavljivali svoje prisustvo režeći i zavijajući u mraku. Mma Ramocve je bila jednom u pustinji kao mlada devojka kad je sa prijateljem otišla do stočne postaje. To je bilo duboko u Kalahariju toliko koliko stoka sme da ide i osetila je potpunu samoću tog mesta bez prisustva ljudi. Bila je to destilovana Bocvana, sama suština njene zemlje.

Ovo je bila kišna sezona i zemlja je bila zelena. Kiša može tako brzo da preobrati zemlju, i učinila je to; i sad je zemlja bila prekrivena busenima slatke nove trave, krasuljcima namakaland, čokotima dinja čama i alejama sa stabljikama crvenog i žutog cveća.

Upalili su vatru uveče ispred prostih koliba koje su služile kao zakloni kod stočnih postaja, ali je odsjaj vatre bio tako neugledan pod ogromnim praznim noćnim nebom sa svojim neiscrpnim konstelacijama. Pribila se uz prijatelja koji joj je rekao da ne treba da se plaši, jer se lavovi drže dalje od vatre, kao i natprirodna bića poput *Tokološa* i njima sličnih.

Probudila se u svitanje i vatra je jenjavala. Mogla je u odsjaju žeravice da vidi između granja od kojeg su bili napravljeni zidovi kolibe. Negde iz daljine čulo se arlaukanje lavova, ali nije se plašila i izašla je iz kolibe da stane pod nebo i da udahne čisti suvi vazduh u pluća. I pomislila je: ja sam samo jedna sićušna osoba u Africi, ali ovde postoji mesto za mene, kao i za svakog, da sedne na ovu zemlju, da je dodirne i da je nazove svojom. Čekala je da joj dođe još neka misao, ali nije, pa se povukla nazad u kolibu pod toplu ćebad na svom dušeku.

Sada, vozeći svoj mali beli kombi miljama daleko, pomislila je da će se možda jednog dana vratiti u pustinju Kalahari, u te prazne prostore divlje trave koja slama i slama srce.

AUTO I GRIŽA SAVESTI

Bilo je to tri dana posle uspešno završenog slučaja Patel. Mma Ramocve je naplatila račun od dve hiljade pula, plus troškovi, i bila je isplaćena preko žiro-računa. To ju je začudilo. Nije mogla da veruje da će dobiti toliko novca bez protesta i ta spremnost i očigledna veselost gospodina Patela sa kojom je isplatio krajnji iznos honorara proizveli su osećanje griže savesti.

Zanimljivo je kako neki ljudi imaju razvijeno osećanje krivice, mislila je, a neki drugi nemaju. Pojedinci bi se beskrajno mučili oko neke slučajne grešćice koju su napravili, dok se drugi ne bi nimalo potresli što su nekog izdali ili se beščasno poneli. Mma Pekvan je spadala u prvu kategoriju, mislila je Mma Ramocve. Note Mokoti je spadao u drugu.

Mma Pekvan je izgledala vrlo zabrinuto kad se pojavila u kancelariji Prve damske detektivske agencije. Mma Ramocve joj je dala šolju jakog biljnog čaja, što je uvek činila sa uznemirenim klijentima i onda ju je sačekala sve dok nije bila spremna da progovori. Bila je uznemirena zbog nekog muškarca, pomislila je; tu su bili svi znaci. Šta bi to moglo da bude? Sigurno se neko prema njoj ružno poneo, ali šta se zapravo desilo?

"Bojim se da je moj muž uradio užasnu stvar", najzad je rekla Mma Pekvan. "Stid me je zbog njega."

Mma Ramocve je nežno klimnula glavom. Loše muško ponašanje, znači.

"Muškarci su u stanju da učine strašne stvari", rekla je. "Sve su žene u brizi zbog svojih muževa. Niste u tome usamljeni."

Mma Pekvan je uzdahnula. "Ali moj muž je uradio užasnu stvar", rekla je. "Užasnu, užasnu stvar."

Mma Ramocve se ukočila. Ako je Rra Pekvan nekog ubio, moraće jasno da joj stavi do znanja da će biti neophodno da se zove policija. Nikad ne bi pomagala nekom da prikrije ubistvo.

"Koja je to užasna stvar?" upitala je.

Mma Pekvan je spustila glas. "Ima ukradeni automobil."

Mmi Ramocve je laknulo. Ukradenih kola je bilo mnogo, skoro da mogu ostati neprimećena i mora biti da mnoge žene voze gradom automobile svojih muževa koji su nekom ukradeni. Mma Ramocve, naravno, sama nikad to ne bi radila, a izgleda da to nije u stanju ni Mma Pekvan.

"Da li vam je rekao?" upitala je. "Jeste li sigurni da su kola ukradena?"

Mma Pekvan je zatresla glavom. "Rekao je da mu ih je neki čovek dao. Rekao je da taj čovek ima dva mercedesa, a treba mu samo jedan."

Mma Ramocve se nasmejala. "Zar muškarci zaista misle da mogu tako lako da nas nasamare?" rekla je. "Zar misle da smo blesave?"

"Čini mi se da misle", reka je Mma Pekvan.

Mma Ramocve je uzela svoju olovku i iscrtala nekoliko linija po hartiji za upijanje. Gledajući u skrobotine primetila je da se Mma Pekvan dovezla kolima.

Pogledala je u nju. "Hoćete da vam kažem šta da radite?" upitala je. "Je li to ono što hoćete?"

Mma Pekvan je pogledala zamišljeno. "Ne", odgovorila je. "Neću to. Ja sam odlučila šta ću da uradim."

"A to je?"

"Hoću da vratim kola natrag. Hoću da ih vratim vlasniku."

Mma Ramocve se ispravila u stolici. "Znači hoćete da odete u policiju? Hoćete da prijavite svog muža?"

"Ne. Ne želim to. Samo hoću da se auto vrati vlasniku bez znanja policije. Hoću da Gospod vidi da je auto vraćen tamo gde pripada."

Mma Ramocve se zagledala u svoju klijentkinju. Morala je da prizna da je to sasvim razumna želja. Ako bi se auto vratio vlasniku, Mma Pekvan ne bi više imala grizu savesti, a i dalje bi imala muža. Kad se zrelo razmisli, Mmi Ramocve je to izgledalo kao vrlo dobar način da se izađe iz veoma teške situacije.

"Ali zašto ste došli kod mene?" pitala je Mma Ramocve. "Kako ja mogu da vam pomognem?"

Mma Pekvan je bez oklevanja odgovorila.

"Hoću da vi istražite čiji je ovaj auto", rekla je. "Onda hoću da ga ukradete od mog muža i da ga vratite pravom vlasniku. To je sve što mi treba od vas."

Kasnije te večeri, dok se vozila kući u svom malom belom kombiju, Mma Ramocve je razmišljala kako nikako nije trebalo da pristane da pomogne Mmi Pekvan; ali pristala je i tako se obavezala. Opet, to neće biti lako izvodljivo - naravno ukoliko ne bi otišla u policiju, što očigledno ne može da uradi. Mogućno da je Rra Pekvan zaslužio da ga uhvate, ali njena klijentkinja je molila da se to ne dogodi, a ona duguje lojalnost pre svega svojoj klijentkinji, tako da mora da pronađe neki drugi način.

Te večeri, pošto je večerala bundevu sa piletinom, Mma Ramocve je telefonirala Dž. L. B. Matekoniju.

"Odakle se pojavljuju ukradeni mercedesi?" upitala je Mma Ramocve.

"Dolaze preko granice", rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. "Ukradu ih u Južnoj Africi, prenesu ovde, prefarbaju, skinu originalni serijski broj sa motora i onda ih prodaju jeftino ili ih šalju u Zimbabve. Uzgred, znam ko se time bavi. Svi to znamo."

"To mi ne treba da znam", reka je Mma Ramocve. "Ono što mi treba je da saznam kako je posle svega toga moguće identifikovati takav auto."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je zastao. "Moraš da znaš gde da pogledaš", rekao je. "Obično postoji još na jednom mestu serijski broj - na šasiji - ili ispod osovine. Možeš da ga pronađeš, ako znaš šta radiš."

"Ti obično znaš šta radiš", rekla je Mma Ramocve. "Možeš li da mi pomogneš?"

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je uzdahnuo. Nije voleo ukradenu kola. Više je voleo da nema ništa s tim, ali ovo je bio zahtev od Mme Ramocve, tako da je na to pitanje postojao samo jedan odgovor.

"Kaži mi gde i kada", rekao je.

Sledeće večeri su ušli u dvorište Mme Pekvan koja im je obećala da će se pobrinuti da u dogovoreno vreme psi budu u kući i da muž bude zamajan specijalnom večerom koju će mu ona napraviti. Tako

ništa neće stajati na putu gospodinu Dž. L. B. Matekoniju da se ušunja ispod mercedesa parkiranog u dvorištu i da sa baterijskom lampom pogleda pod auto. Mma Ramocve je ponudila da se i ona podvuče pod auto, ali gospodin Dž. L. B. Matekoni je posumnjao da će ona to moći i odbio je ponudu. Deset minuta kasnije imao je u rukama serijski broj ispisan na parčetu papira i njih dvoje su se iskrali iz dvorišta Pekvanovih idući prema malom belom kombiju parkiranom niže niz ulicu.

”Jesi li siguran da je to sve što mi treba?” pitala je Mma Ramocve. ”Hoće li znati na osnovu toga?”

”Hoće”, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. ”Znaće.”

Dovezla ga je do njegove kapije i on joj je odmahnuo u mraku. Znala je da će moći da mu uzvрати uskoro.

Tog vikenda Mma Ramocve se dovezla svojim malim belim kombijem do granice sa Mafikengom i otišla pravo u železnički bife. Kupila je jedne novine *Zvezdu Johanezburga*, i sela kod prozora da čita. Sve su vesti bile loše, zaključila je, odložila novine i počela da posmatra kupce.

”Mma Ramocve!”

Podigla je pogled. Pred njom je stajao isti stari Bili Pilani, sada naravno stariji, ali inače isti. Mogla je da ga vidi u Državnoj školi Močudi kako sedi u klupi i drema.

Častila ga je šoljom kafe i velikom krofnom i objasnila mu šta joj treba.

”Hoću da saznaš ko je vlasnik ovih kola”, rekla je pružajući mu papir na kome je rukom Dž. L. B. Matekonija bio ispisan serijski broj. ”A kad to pronađeš, hoću da kažeš vlasniku ili osiguravajućem društvu ili kome god, da mogu da dođu u Gaboron i tamo će ih kola čekati na dogovorenom mestu. Sve što treba da urade jeste da ponesu sa sobom južnoafričke tablice sa originalnim brojem. Potom mogu da odvezu kola kući.”

Bili Pilani je gledao iznenađeno.

”Sve to ni za šta?” upitao je. ”Bez ikakvog plaćanja?”

”Bez plaćanja”, rekla je Mma Ramocve. ”Tu se radi o vraćanju vlasništva pravom vlasniku. To je sve. U to valjda i ti, Bili, veruješ?”

”Svakako”, brzo je rekao Bili Pilani. ”Naravno.”

"I još nešto, Bili, hoću da zaboraviš da si policajac dok se ovo ne završi. Neće biti nikakvog hapšenja za tebe u tome."

"Ni nekog malog hapšenja?" upitao je Bili razočarano. "Čak ni toga?"

Bili Pilani se javio telefonom sledećeg dana.

"Imam detalje sa naše liste ukradenih automobila", rekao je. "Razgovarao sam sa osiguravajućim društvom, koje je već isplatilo osiguranje. Tako da bi oni bili vrlo srećni da povrate kola. Mogu da pošalju jednog od svojih ljudi preko granice po kola."

"Dobro", reka je Mma Ramocve. "Treba da budu sa tablicama u afričkom tržišnom centru u Gaboronu u sedam ujutru idućeg utorka."

Sve je bilo dogovoreno i u utorak u pet ujutru Mma Ramocve se ušunjala u dvorište Pekvanovih i našla, kao što je i očekivala, ključeve od mercedesa kako leže pod prozorom od spavaće sobe, gde ih je Mma Pekvan istresla prethodne noći. Uveravala ju je da njen muž ima tvrd san i da se nikada ne budi pre nego što se na Radio Bocvani oglasi zvono za krave u šest.

On nije čuo kad su se kola pokrenula i izvezla na ulicu, i stvarno je tek oko osam ujutru primetio da je njegov mercedes ukraden.

"Zovi policiju", viknula je Mma Pekvan. "Brzo zovi policiju!"

Primetila je da je njen muž okevao.

"Možda kasnije", rekao je. "U međuvremenu ću ih sam potražiti."

Pogledala ga je pravo u oči i za trenutak videla da sklanja pogled. Kriv je, pomislila je. Bila sam u pravu sve vreme. Naravno da ne može da ode u policiju i kaže im da je ukraden njegov ukradeni auto.

Videla se sa Mma Ramocve kasnije tog dana i zahvalila joj je.

"Učinili ste da se mnogo bolje osećam", rekla je. "Sad ću moći mirno da spavam, ne osećajući grizu savesti zbog mog muža."

"Veoma mi je drago", reka je Mma Ramocve. "A možda je i on naučio lekciju. Vrlo zanimljivu lekciju."

"Koju lekciju?" upitala je Mma Pekvan.

"Da grom uvek dva puta udara u isto mesto", rekla je Mma Ramocve. "Koliko god to ljudi poricali."

KUĆA MMA RAMOCVEU ZEBRINOJ ULICI

Kuća je izgrađena 1968. kad su grad polako formirale radnje i državne zgrade. Bila je na uglu, što nije bilo uvek zgodno, jer bi ljudi ponekad stajali na uglu pod trnovim drvećem koje je tu raslo i pijuckali u njenu baštu ili bacali đubre preko njene ograde. U početku, kad bi ih videla da to rade, vikala bi kroz prozor ili bi ih gađala pokopcem od kante za đubre, ali izgleda da oni nisu imali stida, ti ljudi, i samo bi se smejali. Na kraju je odustala i samo bi momak koji je svaki treći dan sređivao baštu pokupio otpatke i sklonio ih. To je bio jedini problem sa tom kućom. Što se ostalog tiče, Mma Ramocve je bila žestoko ponosna na nju i svakodnevno bi mislila kako je imala sreće što je mogla da je kupi tik pre nego što će joj cena toliko skočiti da je pošteni ljudi ne bi mogli platiti.

Dvorište je bilo prostrano, skoro dve trećine jednog jutra zemlje i bilo je bogato drvećem i žbunjem. Nije to bilo neko posebno drveće - ali je pravilo hladovinu i nikad nije venulo u odsustvu kiša. Tu su bile i ljubičaste puzavice koje su sa entuzijazmom odgajili prethodni vlasnici i koje su osvojile skoro celo dvorište pre nego što je Mma Ramocve došla. Morala je da ih poseče da bi napravila mesta za svoje papaje i bundeve.

Ispred kuće je bila veranda, njeno omiljeno mesto, gde je volela da sedi ujutru kad izlazi sunce, ili uveče pre nego što nagrnu komarci. Proširila je verandu dodajući perde sa mrežom koju su pridržavala grubo izdeljana kolja. To je prilično propuštalo sunčeve zrake i dopuštalo da se gaje biljke pod zelenim svetlom koje je tu nastajalo. Gajila je slonove uši i paprat koje je zalivala svaki dan i koje su bile bujno parče zelenila u odnosu na mrku zemlju.

Iza verande je bila dnevna soba, najveća u kući sa ogromnim prozorom koji je gledao na ono što je nekad bio proplanak. Tu je bio kamin, prevelik za sobu, ali to je za Mmu Ramocve bilo pitanje ponosa. Na postolje kamina stavila je svoj posebni kineski servis,

čajnik kraljica Elizabeta II i komemorativnu plaketu sa slikom Ser Serece Khama, predsednika naroda Kgosija Bangvato, državnika. On joj se smešio sa plakete i to je bilo kao da je blagosilja kao nekog sebi poznatog. Kao i kraljica uostalom, jer je i ona volela Bocvanu i razumela ju je.

Ali najistaknutije mesto zauzimala je fotografija tate upravo pred njegov šezdeseti rođendan. Imao je odelo koje je kupio kad je bio u poseti rođaku u Bulavajou, i smešio se, iako je, znala je to, tada već imao bolove. Mma Ramocve je bila realistična, živela je u sadašnjosti, ali je sebi dopuštala jednu nostalgičnu misao, tu je sebi popuštala, da zamišlja kako tata ulazi na vrata, smeši joj se, pozdravlja je i kaže joj: "Moja Dragocena! Sve si dobro uradila! Ponosan sam na tebe!" I zamišljala je kako ga vozi okolo po Gaboronu u svom malom belom kombiju i pokazuje mu kako je sve napredovalo i smeši se što je on tako ponosan. Ali nije smela suviše često sebi da dozvoli takve maštarije jer bi se to završavalo sa suzama, zbog svega što je prošlo i zbog sve ljubavi koju je u sebi nosila.

Kuhinja je bila vesela, sa cementnim podom premazanim crvenom podnom farbom koji je služavka Mme Ramocve, Rouz, koja je bila kod nje pet godina, glancala do blistavog sjaja. Rouz je imala četvoro dece od različitih očeva, koja su sva živela sa njenom majkom u Tlokvengu. Ona je radila za Mmu Ramocve i štrikala za štrikaću zadrugu i sa to malo para je podizala decu. Sada je najstariji sin postao drvoseča i davao je majci pare, što je bilo od pomoći, ali su malima stalno bile potrebne cipele i nove pantalone, a jedno je imalo probleme sa disanjem i trebao mu je inhalator. Ali Rouz je uvek pevala i tako je Mma Ramocve znala da je stigla ujutru, jer bi se delovi pesme probijali do nje iz kuhinje.

ZAŠTO SE NE UDAŠ ZA MENE?

Sreća? Mma Ramocve je već bila dovoljno srećna. Sa svojom detektivskom agencijom i svojom kućom u Zebrinoj ulici imala je više nego mnogi i bila je toga svesna. Takođe je bila svesna kako su se stvari promenile. Kad je bila udata za Notea Mokotija imala je svest o dubokoj, prevlađujućoj nesreći koja ju je posvuda pratila kao crno pseto. To je sada iščilelo.

Da je poslušala svog oca, da je poslušala rođakinog muža, nikad se ne bi udala za Notea i nikada ne bi doživela godine nesreće. Ali to se dogodilo jer je bila tvrdoglava kao što je svako sa dvadeset godina kada je prosto slep kod očiju, koliko god da misli da sve vidi. Svet je pun takvih dvadesetogodišnjaka, mislila je, i svi su obnevideli.

Obed Ramocve nikad nije Notea uzimao za ozbiljno a to joj je i rekao. Ali ona je na to odgovorila plakanjem, rekavši da je on jedini čovek koga ona može naći i da će je on učiniti srećnom.

"Neće", rekao je Obed. "Taj će te čovek tući. Iskorišćavaće te na razne načine. On misli samo na sebe i na ono što njemu treba. Ja to mogu da vidim, jer sam boravio u rudnicima, a tamo vidiš svakakve ljude. Video sam već ljude slične njemu."

Ona je zatresla glavom i izletela iz sobe, a on je dozivao slabašnim, bolnim krikom. Sada je mogla da čuje taj krik koji joj je zasecao srce. Povredila je onoga ko ju je najviše voleo, dobrog, poverljivog čoveka koji je samo želeo da je zaštiti. Kad bi se samo mogli popraviti postupci iz prošlosti; kad bi se moglo vratiti tamo, izbeći greške i napraviti drugačiji izbor...

"Kad bismo se mogli vratiti", rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni, sipajući čaj u solju Mmi Ramocve. "Često sam o tome mislio. Kad bismo se mogli vratiti nazad znajući ono što sada znamo..." Zavrteo je glavom zamišljeno. "Moj bože! Kako bih drugačije ja svoj život proživeo!"

Mma Ramocve je srknula svoj čaj. Sedela je u kancelariji Brzih motora Tlokvenga, ispod kalendara koji je gospodin Dž. L. B. Matekoni dobio od nabavljača rezervnih delova, i provodila dan sa svojim prijateljem, što je činila ponekad kad je u njenoj kancelariji bilo mirno. To je bilo neizbežno; ponekad ljudi prosto neće da se suoče sa činjenicama. Niko nije bio nestao, niko nije varao ženu, niko nije ništa proneverio. U takva vremena privatni detektiv može jednostavno na vrata da okači znak "zatvoreno" i da ode da sadi tikve. Ne da je ona imala nameru da sadi tikve; za nju je bilo dovoljno dobro da mirno popije čaj i da ode u kupovinu do tržnog centra i da tako provede popodne. Još je mogla da ode do knjižare i da vidi da li je stigao neki zanimljiv časopis. Volela je časopise. Volela je njihov miris i sjajne slike. Volela je časopise za uređenje stana koji su pokazivali kako žive ljudi u dalekim zemljama. Toliko toga su imali u kućama i bilo je tako divnih stvari: slika, bogatih zavesa, somotskih jastučića koji bi bili božanstveni za to da punija osoba na njima sedi, neobičnog svetla po čudnim uglovima...

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se vratio na svoju temu.

"Ja sam u svom životu načinio stotine grešaka", rekao je, uranjajući u sećanje. "Stotine i stotine."

Ona ga je pogledala. Mislila je da je u njegovom životu sve bilo prilično dobro. Odslužio je svoje šegrtovanje kao mehaničar, uštedeo novac i potom kupio sopstvenu garažu. Sazidao je kuću, oženio se (žena mu je nažalost umrla), i postao lokalni predsednik Demokratske stranke Bocvane. Poznao je nekoliko ministara (vrlo površno) i bio je pozvan na jednu godišnju baštensku zabavu u Skupštinu. Sve je izgledalo ružičasto.

"Ja ne vidim kakve si ti to greške pravio", rekla je. "Za razliku od mene."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni pogledao je iznenađeno.

"Ne mogu da zamislim da ti napraviš ijednu grešku", rekao je. "Ti si suviše pametna za tako nešto. Ti bi prvo razmotrila sve mogućnosti i onda bi izabrala pravu. Svaki put."

Mma Ramocve je huknula.

"Udala sam se za Notea", rekla je jednostavno.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni izgledao je zamišljeno.

”Da”, rekao je. ”To je bila krupna greška.”

Ućutali su se za trenutak. Onda je on ustao. Bio je visok čovek i morao je da pazi da ne lupi glavu kad se naglo ispravi. Sada je, uz kalendar iza sebe i lepak za muve koji je visio s plafona, pročistio grlo i progovorio.

”Ja bih voleo da se ti udaš za mene”, rekao je. ”To ne bi bila greška.”

Mma Ramocve je sakrila zaprepašćenje. Nije mu ničim dala povoda, nije ispustila šolju sa čajem, niti je otvorila usta, nije ni zucnula. Umesto svega se nasmešila i zagledala se u svog prijatelja.

”Ti si drag i dobar čovek”, rekla je. ”Ti si kao moj tata... pomalo. Ali ja ne mogu ponovo da se udajem. Nikada više. Srećna sam ovako. Imam agenciju i kuću. Moj život je ispunjen.”

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je seo. Izgledao je obeshrabreno i Mma Ramocve se nagla prema njemu da ga dodirne. On se instinktivno izmakao kao što bi se opečen sklonio od vatre.

”Mnogo mi je žao”, rekla je. ”Volela bih da znaš, ako bih se ikada udala, što se neće desiti, ja bih izabrala čoveka kao što si ti. U stvari tebe bih i izabrala. Sigurna sam u to.”

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je uzeo njenu šolju i dosuo joj čaja. Sada je bio tih - ne od ljutnje ili razočaranja - nego zato što mu je trebalo toliko snage za izjavu ljubavi da mu nisu preostale nikakve reči za neko vreme.

ZGODAN ČOVEK

Alis Busang je bila napeta zbog konsultacije sa Mma Ramocve, ali joj je laknulo od punačke udobno smeštene figure za kancelarijskim stolom. To je bilo više kao da razgovaraš sa doktorom ili sveštenikom, pomislila je; u takvom razgovoru ništa što bi čovek rekao nije šokantno.

"Sumnjam na svog muža", reka je. "Mislim da petlja sa drugim ženama."

Mma Ramocve je klimnula glavom. Po njenom iskustvu svi muškarci petljaju sa ženama. Jedini koji to ne rade su ministri za veru i direktori škole.

"Da li ste ga videli na delu?" upitala je.

Alis Busang je odmahнула glavom. "Stalno ga posmatram, ali ga nikad nisam uhvatila sa drugom ženom. Mislim da je suviše lukav."

Mma Ramocve je to zapisala na parče papira.

"Odlazi u barove, zar ne?"

"Da."

"Tamo ih oni sreću. Susreću te žene koje vise po barovima čekajući tuđe muževe. Ovaj grad je pun takvih žena."

Pogledala je Alis i između njih se odmah uspostavilo uzajamno razumevanje. Sve žene u Bocvani bile su žrtve zanemarivanja muževa. Bukvalno nije bilo muža u današnje vreme koji bi se oženio i sedeo mirno u kući i pazio na decu; takvi muškarci su izgleda pripadali prošlosti.

"Da li želite da ga pratim", rekla je. "Hoćete li da otkrijem da li juri druge žene?"

Alis Busang je potvrdila. "Da", reka je. "Želim dokaz. Samo za sebe. Želim dokaz da bih znala za koga sam se udala."

Mma Ramocve je bila prezauzeta da bi započela slučaj Busang pre sledeće nedelje. Te srede se smestila u svom malom belom

kombiju ispred zgrade za sortiranje dijamanata u kojoj je Kremlin Busang radio. Alis Busang joj je dala njegovu fotografiju i sada je bacala pogled na nju držeći je u krilu; bio je to zgodan čovek sa širokim ramenima i istim tolikim osmehom. Bio je na prvi pogled ženskaroš i pitala se zašto se Alis Busang za njega udala ako je želela da ima vernog muža. Iz nade, naravno; iz naivne nade da neće biti kao drugi muškarci. E pa, bilo je dovoljno samo ga pogledati pa da bude jasno da neće tako biti.

Pratila je u svom belom kombiju njegov stari plavi auto kroz saobraćajnu gužvu sve do bara "Gogo za zgodne muškarce" koji se nalazio kod autobuske stanice. Kad je ušao u bar, zadržala se nakratko u kombiju kako bi dodala malo ruža na usne i rumenila na obraze, da bi samo koji trenutak kasnije ušla i započela svoj ozbiljan posao.

U baru "Gogo za zgodne muškarce" nije bilo gužve; bile su tu samo još jedna ili dve žene, za koje je odmah ocenila da su rđave. Piljile su u nju, ali ona na njih nije obraćala pažnju već je sela za bar, dve stolice dalje od Kremлина Busanga.

Naručila je pivo i pogledala oko sebe kao da prvi put vidi barsko okruženje.

"Nisi ranije bila ovde, sestro", rekao je Kremlin Busang. "Ovaj bar je dobar."

Susreli su im se pogledi. "Ja svraćam u bar samo u posebnim prilikama", rekla je. "Kao što je ova danas."

Kremlin Busang se nasmešio. "Rođendan ti je?"

"Da", rekla je. "Dozvoli da te častim pićem da proslavimo."

Naručila mu je pivo i on se premestio na stolicu do njene. Primetila je da je lepo izgledao, baš kao što je otkrivala fotografija i imao je birano odelo na sebi. Popili su svoja pića i onda mu je ona naručila još jedno. Počeo je da joj priča o svom poslu.

"Ja razvrstavam dijamante", rekao je. "To je težak posao, znaš. Treba da imaš oštro oko."

"Ja volim dijamante", rekla je. "Mnogo volim dijamante."

"Mi imamo mnogo sreće da posedujemo tako mnogo dijamanata u zemlji", rekao je. "Neizrecivo! Kakvi su to dijamanti!"

Pomakla je svoju nogu i lako dodirnula njegovu. On je to primetio i videla je da je bacio pogled na dole, ali nije odmakao nogu.

"Da li si oženjen?" upitala ga je tiho.

Nije oklevao. "Ne. Nikad se nisam ženio. U sadašnje vreme bolje je biti samac. Sloboda, znaš kako je."

Složila se. "I ja volim da budem slobodna", reka je. "Tako možeš da odlučiš kako ćeš da provodiš vreme."

"Upravo tako", rekao je. "Baš tako."

Iskapila je svoju čašu.

"Moram da idem", rekla je i zatim, posle kratke pauze: "Možda bi želeo da svratiš do mene na jedno piće. Imam pivo kod kuće."

Nasmešio se. "Želim. To je dobra ideja. I tako nemam šta da radim."

Pratio ju je do kuće svojim kolima i zajedno su ušli i pustili neku muziku. Donela mu je pivo i on je otpio pola u jednom gutljaju. Onda je obgrlio rukom oko struka i rekao da voli dobre punačke žene. Sva ta zbrka oko mršavosti je budalaština i to je sasvim pogrešno za Afriku.

"Deblje žene kao što si ti - to je ono što muškarcima zaista treba", rekao je.

Ona se zakikotala. Bio je šarmantan, morala je da prizna, ali ovo je bio posao i mora da se ponaša profesionalno. Ne sme da zaboravi da joj treba dokaz i da će to biti teže da se dobavi.

"Hodi, sedi pored mene", reka je. "Mora da si umoran kad si ceo dan stajao i razvrstavao dijamante."

Imala je spremna izvinjenja i on ih je bez pobune prihvatio. Morala je rano da ide na posao i zato nije mogao da ostane. Ali šteta će biti da se ovako dobro večer završi, a da ne ostane nikakva uspomena.

"Htela bih da nas fotografišem, da bih sačuvala fotografiju samo za sebe. Da mogu da pogledam i da se setim ove večeri."

On joj se nasmešio i štipnuo je nežno za obraz.

"Dobra ideja."

Tako je namestila fotoaparat sa odloženim okidanjem i skočila nazad na sofu da mu se pridruži. Opet ju je štipnuo, zagrlio i strasno poljubio kad se upalio blic.

"Možemo da objavimo sliku u novinama, ako želiš", rekao je. "Gospodin Zgodni i njegova prijateljica, gospođica Debeljuca."

Ona se nasmejala. "Ti si baš ženskaroš, Kremlina. Baš si pravi ženskaroš. Zнала sam čim sam te ugledala."

"Pa mora neko da pripazi na dame", rekao je.

Alis Busang se vratila tog petka u kancelariju i zatekla Mmu Ramocve kako je čeka.

"Bojim se da ću morati da vam kažem da vam je muž neveran", reka je. "Imam dokaz."

Alis je sklopila oči. Očekivala je to, ali nije želela. Ubila bih ga, pomislila je; ali ne, ipak ga volim; Mrzim ga. Ne, volim ga.

Mma Ramocve je pružila fotografiju. "Evo vam vašeg dokaza", reka je.

Alis Busang je piljila u fotografiju. Nije valjda! Da, to je ona! To je detektivka lično.

"Vi...", razdrala se. "Vi ste bili sa mojim mužem?"

"On je bio sa mnom", reka je Mma Ramocve. "Želeli ste dokaz, zar ne? Nabavila sam vam dokaz kakvom se ni iz daleka niste mogli nadati."

Alis Busang je ispustila fotografiju.

"Ali vi... vi ste bili sa mojim mužem. Vi..."

Mma Ramocve se namrstila. "Tražili ste da ga ulovim, zar niste?"

Alis Busang su se skupile obrve. "Ti, kučko!" vrisnula je. "Ti, debela kučko! Otela si mi mog Kremlina! Kradljivice muževa! Lopovušo!"

Mma Ramocve je poraženo gledala u svoju klijentkinju. Ovo će biti slučaj, pomislila je, u kom će moći da se oprostí od honorara.

OTKRIĆE GOSPODINA DŽ. L. B. MATEKONIJA

Alis Busang je ispraćena iz agencije još uvek izvikujući uvrede na račun Mma Ramocve.

"Ti debela fufo! Ti zamišljaš da si detektivka! Ti si samo gladna muškaraca kao sve one barmenuše! Ljudi, ne dajte da vas prevari! Ova žena nije detektivka. Ovo je Prva agencija za krađu muževa, eto šta je ovo!"

Kad su se ljudi razišli Mma Ramocve i Mma Makuci su se pogledale. Šta preostaje čoveku nego da se smeje? Žena je sve vreme znala šta njen muž radi, ali je insistirala na dokazu. A kad je dobila dokaz, okrivila je donosioca poruke.

"Pazi na kancelariju dok ja trknem do garaže", rekla je Mma Ramocve. "Ne mogu da odolim da ne kažem gospodinu Dž. L. B. Matekoniju o ovome."

On je bio u zastakljenom kockastom delu kancelarije i lemio je nešto sa zaštitnom kapom.

"Ovih dana pesak svuda prodire", rekao je. "Vidi ovo."

Izvadio je parče kremena iz metalne cevi i trijumfalno ga pokazao svojoj gošći.

"Ova mala stvarčica zaustavlja ogromni kamion na putu", rekao je. "Ovo malecko parče peska."

"Zarad jednog eksera i cipela će propasti", rekla je Mma Ramocve prisećajući se dalekog popodneva u državnoj školi Močudi kada im je učiteljica citirala tu uzrečicu. "Zarad jedne cipele..." Stala je. Nije mogla nikako da se seti.

"I konju će potkovića propasti", pomogao je gospodin Dž. L. B. Matekoni.

"To sam htela da kažem."

Skinuo je svoju zaštitnu kapu i otišao da pristavi vodu za čaj. Bilo je toplo popodne i oboma će im prijati šolja čaja.

Ispričala mu je o Alis Busang i njenoj reakciji na dokaz o Kremlinovim aktivnostima.

"Trebalo je da ga vidiš", rekla je. "Pravi ženskaroš. Gel u kosi. Tamne naočare. Moderne cipele. Nije imao pojma kako smešno izgleda. Ja mnogo više volim muškarce sa običnim cipelama i poštenim pantalonama."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je bacio jedan zabrinuti pogled na svoju obuću - drljave stare kožne čizme prekrivene uljem kao i pantalone. Da li su poštene?

"Nisam čak mogla ni da joj naplatim", nastavila je Mma Ramocve. "Ne posle toga."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je klimnuo glavom. Izgledao je zaokupljen nečim. Nije vratio na glavu svoju zaštitnu kapu nego je zurio kroz prozor.

"Sekiraš se zbog nečeg?" Pitala se da li ga je odbijanje njegove prosidbe pogodilo više nego što je ona zamišljala. On nije bio od onih koji će da zvocaju, ali da li je prezire? Nije htela da ga izgubi kao prijatelja - on joj je bio najbolji prijatelj u gradu, na neki način, i život bi bez njegovog utešnog prisustva bio vidno siromašniji. Zašto ljubav - i seks - toliko komplikuju život? Bilo bi mnogo jednostavnije kad o tome ne bismo morali da brinemo. Seks u njenom životu nije više igrao ulogu, što je bilo veliko olakšanje. Nije morala da brine kako izgleda i šta ljudi misle o njoj. Strašno je biti muškarac kad ti je seks neprekidno na pameti, što je slučaj sa muškarcima. Pročitala je u jednom časopisu da muškarac misli na seks u proseku šezdeset puta na dan! Nije poverovala u taj podatak, ali to su studije otkrile. Prosečan muškarac ima razne misli dok obavlja svoj dnevni posao; i dok radi nešto sasvim drugo, on se pokazuje i nasrće! Da li doktori imaju takve misli dok mere puls pacijentima? Da li advokati misle na ono dok sede za svojim stolom i rešavaju slučaj? Da li piloti misle na to dok voze avione? To je prosto neverovatno.

Da li i gospodin Dž. L. B. Matekoni sa svojim nevinim izrazom i otvorenim licem misli na to dok gleda kroz širit od zaštitne kape ili vadi baterije iz motora? Pogledala ga je; ko bi to mogao znati? Da li muškarac misleći na seks počne da gleda ispod oka ili otvori usta i isplazi jezik, ili... Ne. To je nemoguće.

"O čemu misliš, gospodine Dž. L. B. Matekoni?" Izletelo joj je pitanje i odmah se pokajala. Jer je to bilo kao da ga je izazivala da prizna da misli na seks.

On je ustao i zatvorio vrata koja su bila malo odškrinuta. Nije bilo nikog ko bi ih čuo. Druga dva mehaničara su bila na gornjem kraju garaže gde su pili svoj popodnevi čaj i mislili na seks, palo je na pamet Mmi Ramocve.

"Da nisi došla da me vidiš, došao bih ja kod tebe", rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. "Nešto sam otkrio, znaš."

Osetila je olakšanje; znači da nije bio neraspoložen što ga je odbila. Pogledala ga je sa iščekivanjem.

"Desila se jedna nezgoda", rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. "Nije bila strašna. Niko nije stradao. Malo su se protresli, ali niko nije povređen. To se desilo na staroj raskrsnici. Kamion koji je dolazio sa kružnog puta nije se zaustavio. I sudario se sa kolima koja su dolazila iz grada. Kola su sletela u jarak i prilično se ulupala. Kamionu se razmrskao far i samo malo hladnjak. To je sve."

"I?"

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je seo i zagledao se u svoje šake.

"Mene su pozvali da izvučem kola iz jarka. Došao sam sa svojom spasilačkom dizalicom i izvukli smo kola napolje. Onda smo ih dopremili ovamo i ostavili ih da leže naopako. Pokazaću ti ih kasnije."

Malo je zastao pre nego što će nastaviti. Priča je delovala kao prilično jednostavna, ali mu je izgleda trebalo mnogo snage da je ispriča.

"Pogledao sam kola. Bilo je tu posla sa limarijom i lako sam mogao da pozovem mog limara da to odnese u svoju radnju i da popravi. Ali prethodno sam morao jednu, dve stvari sam da uradim. Za početak sam morao da pregledam elektriku. Ova nova skupa kola imaju toliko žica da ako ih jednom čukneš tu ili tamo može sve da se pokvari. Vrata ne bi mogla da se zatvore ako se prespoje žice. Ili bi sistem alarma protiv krađe sve zablokirao. To je vrlo zapetljano, što su ova moja dva momka što piju čaj u radnom vremenu tek malopre uočila.

Kako god bilo, ja sam morao da pregledam osigurače pod komandnom tablom i dok sam to radio, nehotice sam otvorio pretinac za rukavice. Pogledao sam unutra - ne znam zašto - kao da me je nešto nateralo. I našao sam nešto. Vrećicu.”

Mozak Mme Ramocve je požurio da predvidi. Mora da je natrčao na ukradene dijamante - bila je uverena.

”Dijamanti?”

”Ne”, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. ”Gore od toga.”

Pogledala je u vrećicu koju je izvadio iz sefa i položio na sto. Bila je sačinjena od životinjske kože - kao duvankesa - i bila je slična torbicama koje su Basarva ukrašavali delićima školjki i koje su im služile za trave i maziva za koplja.

”Otvoriću je”, rekao je. ”Ali ne želim da je dodirneš.”

Gledala ga je kako razvezuje kanape kojim je vrećica bila zatvorena. Imao je zgađen izraz na licu, kao da se bavi nečim što ima gadan miris.

A i bio je neki suv ustajao miris kad je iz vrećice izvadio neke tri stvari. Sada je razumela. Nije trebalo ništa više da joj kaže. Sada je razumela zašto mu je bilo toliko neprijatno i zašto je izgledao tako rastrzan. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je otkrio muti. Pronašao je vradžbinu.

Nije ništa rekla kad su se stvari našle ispred nje na stolu. Šta bi čovek i mogao da kaže o tim žalosnim ostacima, o kostima, o parčetu kože, o maloj drvenoj bočici koja je bila začepljena i o njenom užasnom sadržaju?

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je olovkom pokazao na kost jer mu je bilo gadno da dodiruje te stvari.

„Je l' vidiš”, jednostavno je rekao. ”To sam našao.”

Mma Ramocve je ustala sa svoje stolice i pošla ka vratima. Počelo je da joj zavija u stomaku kao kad se čoveku smuči od nekog mirisa, od mrtvog magarca u jarku, od nepodnošljivog smrada lešine.

Muka je prošla i ona se okrenula.

”Uzeću tu kost i proveriću”, rekla je. ”Možda grešimo. Možda je životinjska. Od antilope. Od zeca.”

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je odmahnuo glavom. "Neće biti", rekao je. "Znam šta će ti reći."

"Ali ipak", reka je Mma Ramocve. "Stavi je u kovertu i ja ću je odneti."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je zaustio da nešto kaže, ali je odustao. Hteo je da je upozori, da joj kaže kako je opasno poigravati se uokolo sa tim stvarima, ali to bi značilo da veruje u moć vradžbina, u šta on nije verovao. Ili jeste?

Stavila je kovertu u džep i nasmešila se.

"Meni sada ne može ništa da se desi", rekla je. "Ja sam zaštićena."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je pokušao da se nasmeje njenoj šali, ali je video da ne može. Koristiti te reči značilo je izazivati sudbinu i on se nadao da ona neće morati da se pokaje što ih je izrekla.

"Jedno bih volela da znam", rekla je Mma Ramocve napuštajući kancelariju. "Ko je vlasnik tih kola?"

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je bacio pogled na svoja dva mehničara. Obojica su bili van čujnog domašaja, ali je on svejedno spustio glas kad joj je to rekao.

"Čarli Goco", rekao je. "On. Taj lično."

Mma Ramocve je razrogačila oči.

"Goco? Onaj glavonja?"

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je klimnuo potvrdno. Svako je znao ko je Čarli Goco. On je bio jedan od najmoćnijih ljudi u zemlji. Na njega je bila usmerena pažnja... pa otprilike svih koji se u nešto računaju. Nijedna vrata u zemlji mu nisu bila zatvorena, niko se ne bi usudio da odbije da mu učini uslugu. Ako ti Čarli Goco traži da mu nešto učiniš, ti to učiniš. Ako ne bi tako postupio, mogao bi kasnije da uvidiš kako ti je život postao teži. To bi se uvek obavljalo suptilno - odjednom bi ti dozvola za rad neočekivano kasnila; ili bi baš na tvom putu za posao stalno iskršavali radari za prebrzu vožnju; ili bi tvoji zaposleni iznenada postali uznemireni i zaposlili se kod nekog drugog. Nikada to nije bilo nešto u šta bi mogao da upreš prstom - nije se to tako radilo u Bocvani, ali bi posledice bile vrlo stvarne.

"O, bože", rekla je Mma Ramocve.

"Upravo tako", rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. "O, bože."

ODSEČENI PRSTI I ZMIJE

U početku, što za Gaboron u stvari znači pre tridesetak godina, bilo je vrlo malo fabrika. Zapravo ih još nije ni bilo kada je princeza Marina, one vetrovite noći 1966. kada je Protektorat Bečunaland prestao da postoji, gledala kako je masa dovukla sindikalca Džeka na stadion. Tada je Mma Ramocve bila osmogodišnja devojcica, učenica u državnoj školi Močudi i samo je otprilike razumela da se nešto posebno događa, nešto što su ljudi zvali slobodom koja je stigla. Ali nije se uopšte drugačije osećala sutradan i pitala se šta li znači ta sloboda. Sada to, naravno, zna, i njeno srce se ispuni ponosom kad pomisli na to šta su sve postigli za samo tridesetak godina. Veliki deo zemlje u povelju sa kojom Britanci nisu ni znali šta bi, a razvila se u nadaleko najnapredniju državu u Africi. I ljudi su mogli sa ponosom da uzvikuju: Pula! Pula!³ Kiše! Kiše!

Gaboron se razvio, menjajući se do neprepoznatljivosti. Kada je tamo prvi put otišla još kao mala devojcica bilo je nešto malo više od nekoliko prstenova kuća oko tržnog centra i nekoliko državnih kancelarija - mnogo većih nego u Močudiju, naravno, i neuporedivo impresivnijih, sa državnim zgradama i kućom Serece Khame. Ali je ipak bio prilično mali, ukoliko se pogledaju slike Johanezburga, pa čak i Bulavajoa. I nije bilo fabrika. Nijedne.

Onda su se malo-pomalo stvari promenile. Neko je izgradio radionicu za izradu nameštaja koja je pravila solidne stolice za trpezarije. Onda je neko drugi odlučio da otvori malu fabriku za proizvodnju blokova za gradnju kuća. Drugi su se pridružili, i uskoro su ljudi počeli ceo jedan deo zemlje na putu Lobace da zovu industrijski grad. To je izazvalo grdno komešanje i svi su bili ponosni; dakle, to je ono što donosi sloboda, mislili su ljudi. Postojali su Zakonodavna skupština i Načelstvo, naravno, gde su ljudi mogli da kažu šta god su hteli - i to su i činili - ali su tu bile i tri male fabrike i zaposlenja koja su išla s njima. Sada je već nikla i fabrika kamiona u

ulici Fransistaun, koja je proizvodila deset kamiona mesečno koji su slati svuda, čak gore do Konga; i sve je to počelo ni iz čega!

Mma Ramocve je poznavala jednog ili dva direktora fabrika kao i jednog vlasnika. Vlasnik fabrike koji je bio Mocvana i došao je u grad iz Južnoafričke Republike da uživa u slobodi koju nije imao na drugoj strani, započeo je svoj posao sa zavrtnjima uloživši mali kapital, nekoliko korišćenih mašina koje je nabavio na rasprodaji od bankrota u Bulavajou, i radnu snagu koju su činili njegov zet, on sam i mentalno zaostali dečko koga je našao kako sedi ispod drveta, a koji se pokazao kao sasvim sposoban da sortira zavrtnje. Posao je počeo da cveta, pre svega zbog jednostavnosti ideje koja je stajala iza njega. Sve što je fabrika proizvodila bila je jedna vrsta zavrtnja, od onih koji su potrebni za učvršćivanje galvanizovanih limenih krovova kojima se zastiru krovne grede. To je bio prost proces koji je zahtevao samo jednu vrstu mašine - od onih mašina koje se nikad ne kvare i ne treba ih popravljati.

Fabrika Hektora Lepodizea naglo je rasla i do vremena kada ga je Mma Ramocve upoznala on je već zapošljavao trideset ljudi i proizvodio zavrtnje koji su bili ušrafljeni po svim krovovima severno do Malavaje. U početku su svi zaposleni bili njegovi rođaci, osim mentalno zaostalog dečaka, koji je kasnije napredovao do raznosača čaja. Kako je posao rastao, rođaci više nisu bili dovoljni i Hektor je počeo da zapošljava nepoznate ljude. Ali je zadržao svoj raniji paternalistički odnos prema zaposlenima, i uvek je imao vremena za sahrane, kao i da odredi punu platu za one koji su bili stvarno bolesni - i za uzvrat njegovi radnici su mu bili vatreno odani. Ipak, sa trideset zaposlenih, od kojih su samo dvanaestoro bili rođaci, bilo je neizbežno da se nađe i neko ko će zloupotrebiti njegovu dobrotu, i tu se Mma Ramocve uključuje.

"Ne bih mogao da stavim ruku u vatru za to", rekao je Hektor dok je sa Mmom Ramocve pio kam na terasi hotela "Prezident", "ali nikad nisam verovao tom čoveku. Nema šest meseci kako je došao kod mene i sad da se ovo desi."

"Gde je pre radio?" upitala je Mma Ramocve. "Šta ti prethodni poslodavci kažu za njega?"

Hektor je slegnuo ramenima. "Imao je papire da je bio zaposlen u fabrici preko granice. Pisao sam im, ali mi nisu odgovorili. Neki nas još uvek ne uzimaju za ozbiljno, znate. Tretiraju nas kao da smo jedni od njihovih zaostalih Bantustanaca. Znate kakvi su."

Mma Ramocve se složila. Zna. Nisu oni svi bili loši, naravno. Ali su mnogi bili odvrtni, što je na neki način samo bolje isticalo one dobre. To je bilo vrlo žalosno.

"Tako je on došao kod mene pre šest meseci", nastavio je Hektor. "Bio je vrlo dobar za mašinom, pa sam ga premestio za novu mašinu koju sam dobavio od onog Holanđanina. Dobro je radio i podigao sam mu platu za pedeset pula mesečno. Onda me je iznenada napustio i to je bilo to."

"Je li imao neki razlog?" pitala je Mma Ramocve.

Hektor je odmahnuo glavom. "Ne da ja znam. Podigao je svoju platu u petak i više se nije pojavio. To je bilo pre dva meseca. A onda sam za njega sledeći put čuo od advokata iz Malapije. Napisao mi je pismo da njegov klijent, gospodin Solomon Moreci, pokreće tužbu protiv mene i traži odštetu od četiri hiljade pula zbog gubitka prsta na radnom mestu u mojoj fabrici."

Mma Ramocve je dosula još po jednu solju kafe oboma dok je pokušavala da razume taj razvoj događaja. "A da li je bilo te nezgode?"

"Mi imamo knjigu gde beležimo nezgode na poslu", rekao je Hektor. "Ako se bilo ko povredi, moraju da se unesu detalji u tu knjigu. Ja sam proverio datum koji je advokat pomenuo i video sam da je nešto bilo. Moreci je uneo da je povredio prst na desnoj ruci. Napisao je da je stavio zavoj i izgledalo je da je u redu. Raspitao sam se uokolo i neko mi je rekao da je on pomenuo da napušta svoju mašinu na neko vreme da bi previo prst koji je posekao. Mislili su da to nije neka velika posekotina i niko se više nije mnogo bavio time."

"Onda je otišao?"

"Da", rekao je Hektor. "Ovo se desilo koji dan pre nego što je otišao."

Mma Ramocve je pogledala u svog prijatelja. On je bio čestit čovek, znala je to, i dobar poslodavac. Ako bi se bilo ko povredio,

sigurna je da bi on za nekog takvog učinio sve što može.

Hektor je otpio gutljaj kafe. "Ne verujem tom čoveku", rekao je. "Mislim da mu nikad i nisam verovao. Jednostavno, ne verujem da je izgubio prst u mojoj fabrici. Možda je negde drugde izgubio prst, ali to nema nikakve veze sa mnom."

Mma Ramocve se nasmejala. "Hoćeš da za tebe pronađem taj prst? Jesi li me zato zvao u hotel `Prezident`?"

Hektor se nasmejao. "Da. Takođe sam te zvao jer uživam da sedim ovde s tobom i voleo bih da te zamolim da se udaš za mene. Ali znam da će odgovor uvek biti isti."

Mma Ramocve se nagla i potapšala svog prijatelja po ramenu.

"Udaja je sasvim u redu", rekla je. "Ali nije lako biti detektivka broj jedan u zemlji. Ne bih mogla da sedim u kući i da kuvam - znaš to."

Hektor je odmahnuo glavom. "Uvek sam ti obećavao kuvaricu. Dve kuvarice, ako treba. Mogla bi i dalje da budeš detektivka."

Mma Ramocve je odmahнула glavom. "Ne", rekla je. "Možeš da me prosiš koliko hoćeš, Hektore Lepodize, ali bojim se da je odgovor još uvek ne. Ti se meni sviđaš kao prijatelj, a muž mi ne treba. Sa muževima sam zauvek završila."

Mma Ramocve je proučila kancelarijska dokumenta iz Hektorove fabrike. Nalazila su se u jednoj pretoploj neudobnoj prostoriji, nezaštićenoj od fabričke buke i sa jedva toliko prostora da stanu dva kancelarijska stola i dve stolice, koliko ih je i bilo. Papiri su ležali natrpani po stolovima; recepti, računi, tehnički katalozi.

"Samo da imam ženu", rekao je Hektor. "Onda ova kancelarija ne bi bila u ovakvom neredu. Bilo bi mesta da se sedne i vaza sa cvećem bi bila na stolu. Žena bi sve preobratala."

Mma Ramocve se nasmejala na njegovu primedbu, ali nije ništa rekla. Uzela je izandalu knjigu koju je stavio pred nju i počela da lista. To je bila knjiga sa beleškama o povredama na radu i tu je bila detaljno opisana Morecijeva povreda, skoro nepismeno, krupnim slovima:

MORECI POSEKO PRST. PRST BROJ DVA OD PAKA. MAŠINA GA POVREDILA. DESNA RUKA. ZAVOJ STAVIO ISTI. POTPIS: SLOMON MORECI. SVEDOK: ISUS HRIST.

Ponovo je pročitala ovaj zapis, pa zatim advokatovu tužbu. Datumi su se poklapali: "Moj klijent kaže da se nezgoda desila 10. maja prošle godine. Otišao je u bolnicu "Princeza Marina" sledećeg dana. Rana je previjena, ali je nastupio osteomielitis. ` Sledeće nedelje je izvršena operacija i povređeni prst je amputiran do donjeg falangnog zgloba (vidi priložen bolnički izveštaj). Moj klijent tvrdi da se nesreća dogodila u potpunosti usled vaše nebrige da se ograde radni delovi mašina u vašoj fabrici i uputio me je da podignem tužbu protiv vas na ime njegove povrede. Evidentno je da bi bilo od obostrane koristi da se ovaj predmet odmah poravna i po istom je savetovano mom klijentu da bi suma od četiri hiljade pula bila prihvatljiva kao sudska nadoknada za nanesenu štetu."

Mma Ramocve je pročitala i zaglavlje tužbe koje je, koliko je ona mogla da vidi, bilo napisano besmislenim žargonom kojim pravnici uče da se koriste od studija. Ti ljudi su nemogući; nekoliko godina studiranja na univerzitetu Bocvane i već misle da su eksperti za sve. Šta oni znaju o životu? Sve što znaju je da kao papagaji ponavljaju naučene fraze i da uporno navaljuju dok ih neko nekad ne isplati. Većinu slučajeva dobijaju sitničarenjem i smatraju da je to veština. Malo njih bi preživelo u njenoj profesiji koja zahteva taktičnost i pronicljivost.

Pogledala je kopiju bolničkog izveštaja. Bio je kratak i tu je bilo doslovce ono isto što je parafrazirao advokat. Datum je bio tačan; zaglavlje je delovalo autentično; a bio je i doktorov potpis u dnu. Ime doktora joj je bilo poznato.

Mma Ramocve je digla glavu i videla kako je Hektor gleda sa iščekivanjem.

"Izgleda ispravno", rekla je. "Posekao se i prst se inficirao. Šta kažu tvoji ljudi iz osiguranja?"

Hektor je uzdahnuo. "Kažu da treba da platim. Kažu da će me pokriti i da će to izaći jeftinije na duži rok. Jer kad jednom počneš da plaćaš advokate da te brane, može lako da se desi da troškovi prerastu odštetu. Kažu da bi se oni nagodili na sumu i do deset hiljada pula, ali da to nikom ne govorim. Ne bi voleli da ljudi misle da mogu lako sa njima."

"Zar ne misliš da treba da ih poslušáš?" upitala je Mma Ramocve. Izgledalo joj je da nema svrhe poricati da se nezgoda desila. Ovaj čovek je očigledno izgubio prst i zaslužuje neku nadoknadu; zašto bi Hektor pravio toliku frku kad čak ne mora sam ni da plati?

Hektor je pogodio šta je mislila. "Neću", rekao je. "Jednostavno, odbijam. Odbijam. Zašto bih dao pare nekom za koga mislim da pokušava da me prevari? Ako mu ovog puta platim, on će otići kod nekog drugog. Radije ću dati tih četiri hiljade pula nekom ko ih zaslužuje."

Pokazao je vrata koja povezuju kancelariju sa fabričkim delom.

"Imam jednu ženu ovde", rekao je, "sa desetero dece. Da, desetero. Ona je takođe dobra radnica. Zamisli šta bi ona mogla da uradi sa četiri hiljade pula."

"Ali ona nije ostala bez prsta", prekinula ga je Mma Ramocve. "Možda mu treba taj novac ako ne može više tako dobro da radi."

"Ih! Ih! Ma to je prevarant. Nisam mogao da ga otpustim jer nisam mogao ništa da mu zamerim. Ali sam znao da je rđav. Još nekima se nije dopao. Dečko koji pravi čaj, onaj sa rupom u mozgu, on uvek zna. Nije hteo da mu nosi čaj. Rekao je da je taj čovek pas i da ne može da pije čaj. Vidiš, on je znao. Takvi ljudi osete te stvari."

"Ali velika je razlika između sumnje koja zabavlja i sposobnosti da dokažeš nešto", rekla je Mma Ramocve. "Ne bi mogao da dođeš na Vrhovni sud u Lobace i da kažeš da ima nešto što ne valja u tom čoveku. Sudija bi ti se smejao. To sudije rade kad im ljudi govore takve stvari. Samo se nasmeju."

Hektor je ćutao.

"Pristani na nagodbu", rekla je Mma Ramocve tiho. "Uradi ono što ti ljudi iz osiguranja preporučuju. Inače ćeš završiti sa računom mnogo većim od četiri hiljade pula."

Hektor je odmahnuo glavom. "Neću da platim za nešto što nisam uradio", rekao je kroz zube. "Hoću da istražiš šta taj čovek muva. Ali ako za nedelju dana dođeš i kažeš mi da sam pogrešio, platiću, neću ni pisnuti. Je l' može tako?"

Mma Ramocve se složila. Mogla je da razume njegovo oklevanje da plati za nešto za šta je smatrao da nije dužan, i njen honorar za nedelju dana neće biti visok. On je bio bogat čovek i imao je pravo

da troši svoj novac na to da isteruje svoje principe; i ukoliko Moreci laže, onda će se prevara u procesu otkriti. Tako je pristala i odvezla se u svom malom kombiju pitajući se kako će da dokaže da izgubljeni prst nema nikakve veze sa Hektorovom fabrikom. Kad je parkirala kola ispred kancelarije i ušla u hladovinu čekaonice, shvatila je da nema pojma kako da pristupi ovom slučaju. Sve je govorilo da je to izgubljen slučaj.

Te noći, dok je ležala u spavaćoj sobi u Zebrinoj ulici, Mma Ramocve nije mogla da zaspi. Ustala je, natukla roze papuče koje stalno nosi otkad je nagazila na škorpiju tumarajući noću bosa po kući, i otišla u kujnu da spravi biljni čaj.

Kuća izgleda toliko drugačije noću. Sve je, naravno, na svom mestu, ali nameštaj deluje nekako uglastije i slike na zidu spljoštenije. Setila se kako je neko rekao da noću svi postajemo nepoznati ljudi, čak i sami sebi, i sinulo joj je kako je to istina. Svi prisni predmeti njenog dnevnog života izgledali su kao da pripadaju nekom drugom, nekom ko se doduše zove Mma Ramocve, ali ko nije baš sasvim osoba koja hoda u roze papučama. Čak je i tatina fotografija u tamnoplavom odelu izgledala drugačije. To je bio neko ko se zove Tata Ramocve, naravno, ali to nije bio tata koga ona poznaje, tata koji je sve žrtvovao za nju i čija je poslednja želja bila da ona srećno nađe sebi posao. Kako bi samo bio ponosan da je sada vidi, vlasnicu Prve damske detektivske agencije, poznate svakom od ugleda u gradu, čak i stalnim sekretarima i ministrima u vladi. I kako bi se osećao važnim da ju je video jutros kad se skoro sudarila sa visokim komesarom Malavaje kad je izlazila iz hotela "Prezident", a visok komesar joj rekao: "Dobro jutro, Mma Ramocve, zamalo da me oborite, ali nema te osobe za koju bih radije poželeo da me sruši nego što ste vi, tako mi svega!" Da se poznaje sa visokim komesarom; da je takve persone pozdravljaju po imenu! Nije da je ona bila zadivljena njima, naravno, čak ni visokim komesarima; ali tata bi bio i žalila je što nije doživeo da vidi kako su njegovi planovi za nju urodili plodom.

Napravila je čaj i sela da ga popije u svojoj najudobnijoj stolici. Noć je bila topla i psi su lajali po gradu uzbunjujući jedni druge u mraku. Pomislila je kako se taj zvuk skoro i ne primećuje. Oni su neprekidno

bili tu, ti psi koji su lajući štitili svoja dvorišta od svih vrsta senki i vetrova. Glupava stvorenja!

Setila se Hektora. On je bio tvrdoglav čovek - bio je po tome poznat - ali ga je ona zbog toga poštovala. Zašto da plati? Šta je ono bio rekao: Ako mu ja sad platim, otići će kod još nekog. Zamislila se za trenutak i onda je spustila šolju sa čajem.

Odjednom joj je pala na pamet jedna ideja, kao što su joj izgleda sve dobre ideje dolazile. Možda je upravo Hektor taj još neko. Možda je ovaj već tražio odštetu od nekog. Možda Hektor nije prvi!

San je lakše došao posle toga i ona se sledećeg jutra probudila uverena da će nekoliko ispitivanja, pa možda i put do Malapije, biti sve što treba da se raskrinka Morecijevo lažno potraživanje. Brzo je doručkovala i odvezla se direktno u kancelariju. Približavao se kraj zime, što je značilo da je temperatura vazduha sasvim potaman, nebo je bilo bistro, svetloplavo i bez oblaka. U vazduhu se nazirao miris sagorelog drveta, miris kome ju je vuklo srce, jer je podsećalo na jutra u Močudiju pored vatre. Vratit će se jednom tamo, mislila je, kad ode u penziju. Kupit će kuću, ili će je sagraditi, i zvaće neku od rođaka da živi s njom. Uzgajaće bundeve, a mogu i malu radnju da kupe u selu; i svakog jutra moći će da sedi pred kućom, da udiše miris spaljenog drveta i da se unapred raduje razgovoru sa prijateljima. Kako je samo sažaljevala beke koji ništa od toga nisu u stanju da rade nego stalno trče unaokolo sekirajući se oko stvari koje će se ionako desiti. Kakva korist onda od sveg tog novca ako ne umeš nikad mirno da posediš ili da jednostavno posmatraš goveda kako pasu? Nikakva, po njenom mišljenju; nikakva, a opet oni to ne znaju. Ponekad sretniš belca koji razume, koji shvata kako stvari zapravo stoje; ali takvih je malo i nisu zajedno, a ostali belci ih često tretiraju kao sumnjive.

Kad je stigla, žena koja čisti kancelariju već je bila tu. Pitala ju je kako su njeni i žena joj je ispričala najnovije događaje. Imala je jednog sina koji je bio čuvar zatvora i drugog koji je bio šef nabavke u hotelu "Sunce". Obojica su bili dobro na svoj način i Mma Ramocve se uvek interesovala za njihova postignuća. Ali jutros je skratila razgovor sa čistačicom - najljubaznije što je mogla - i navalila na posao.

Uprava prometa dala joj je potrebne informacije. Postojalo je deset osiguravajućih društava koja su poslovala u Gaboronu; četiri su bila mala osiguravajuća društva i verovatno specijalizovana; za ostalih šest je čula a za četiri od njih je radila. Izlistala ih je, zapisala telefone i krenula s poslom.

Prvo je zvala osiguravajuće društvo "Orao Bocvane". Oni su bili radi da pomognu, ali nisu imali nikakve podatke. Kao ni kompanije "Zajednički život Južne Afrike" i "Južna zvezda". Ali kod sledeće, "Kalahari nesreće i obeštećenja", u kojoj su tražili sat vremena da pretraže svoje delovodnike, našla je ono što je tražila.

"Našli smo jedan zahtev pod tim imenom", rekla je žena sa druge strane žice. "Pre dve godine imali smo potraživanje iz garaže u gradu. Jedan od njihovih pumpadžija se žalio da je povredio prst dok je vraćao crevo na držač. Izgubio je prst i tražena je odšteta od vlasničkog osiguranja."

Mmi Ramocve je srce poskočilo. "Četiri hiljade pula?" upitala je.

"Otprilike", rekla je službenica. "Nagodili smo se na tri hiljade osamsto."

"Desna ruka?" navaljivala je i dalje Mma Ramocve. "Drugi prst računajući od paka?"

Službenica je prošuškala po papirima.

"Da", reka je. "Tu je i bolnički izveštaj. Kaže nešto... ne znam kako se to čita... osteomi..."

"Elitis", smesta je izgovorila Mma Ramocve. "Bila je potrebna amputacija prsta do falangnog zgloba?"

"Da", reka je službenica. "Upravo tako."

Još jedan ili dva podatka su joj bila potrebna i Mma Ramocve je zahvalila službenici i spustila slušalicu. Sedela je mirno nekoliko trenutaka savlađujući zadovoljstvo što je tako brzo otkrila prevaru. Ali bilo je tu još nekoliko ćorsokaka koji su morali da se raščvore i zbog toga će morati da otputuje u Malapije. Volela bi da upozna Morecija, ako bude u prilici, i unapred se radovala razgovoru sa njegovim advokatom. To zadovoljstvo će manje-više opravdati dvosatnu vožnju groznim putem Fransistaun.

Advokat je bio sasvim voljan da se vidi sa njom tog popodneva. Pretpostavljao je da je nju angažovao Hektor zbog poravnjanja i

zamišljao je da će lako da je navede da se nagode pod njegovim uslovima. Mogli bi zapravo da pokušaju da dobiju i više od četiri hiljade; mogao bi da kaže da sada postoje nove fabrike koje za odštetu na radu daju više, pa je neophodno podići cenu.

Upotrebiće reč kvantum, što je latinska reč, koliko mu se čini, a može čak i da se pozove na najnoviju odluku apelacionog suda ili na apelacionu deobu u Bloemfontejnu. To bi zastrašilo svakog, a kamoli ženu! I da, siguran je da će gospodin Moreci moći da prisustvuje. On je zauzet čovek, naravno; ne, u stvari nije, pošto ne može da radi, jadni čovek, zbog te povrede, ali postaraće se da bude tu.

Mma Ramocve je coknula kad je spustila slušalicu. Advokat će dovući svog klijenta iz nekog bara, zamišljala je, u kom je on preuranjeno slavio nagradu od četiri hiljade pula. Bogami, imaće neprijatno da se iznenadi, i ona, Mma Ramocve biće zastupnik boginje sudbine Nemezis.

Ostavila je kancelariju na brigu sekretarici i otputovala za Malapije u svom malom belom kombiju. Dan je bivao sve topliji i sada u podne bilo je stvarno vruće. Za nekoliko meseci biće nemoguće to izdržati usred dana i ona će mrzeti ako bude morala da vozi bilo kuda po vrućini. Vozila je sa otvorenim prozorom i vetar je hladio kombi. Prošla je Istraživačku stanicu za navodnjavanje i put koji vodi za Močudi. Zatim je prošla brda istočno od Močudija i spustila se u prostranu dolinu koja je ležala pred njom. Nije bilo ničeg naokolo - samo nepregledna šikara koja se protezala do Kalaharija s jedne strane i livada Limpopoa sa druge. Prazna šikara sa samo nekoliko goveda tu i tamo i ponekom vetrenjačom koja je dovodila tanki mlaz vode za žedne zveri; ništa, ništa, to je bilo ono čime je njena zemlja bila bogata - prazninom.

Bila je na pola sata od Malapije kad joj se na putu preprečila zmija. Kad je prvi put ugledala, zmija je već sa pola tela bila na drumu - zelena crta na crnom asfaltu; i onda je već prešla preko nje i zmija je bila ispod kombija. Ona je huknula i usporila gledajući u retrovizoru iza sebe. Gde je zmija? Da li je uspela da pređe drum? Ne, nije; videla ju je kako se podvlači pod kombi i sigurna je da je čula nešto, kao tup zvuk. Odvezla se do proširenja pokraj puta, zaustavila i ponovo pogledala u retrovizor. Ni traga ni glasa od zmiije. Pogledala je u volan i lako potupkala prstima po njemu. Možda je bila prebrza

da bi je videla; te zmiije umeju da se kreću zapanjujućom brzinom. Ali ona je skoro istog časa pogledala i zmiija je bila prevelika da bi tek tako nestala. Ne, zmiija je bila negde u kombiju, u motoru ili možda ispod njenog sedišta. Čula je da se takve stvari stalno događaju. Ljudi pokupe zmiije kao slepe putnike i saznaju za njih tek kad ih ove ujedu. Čula je o tome kako su ljudi umirali za volanom u vožnji tako što ih je ujela zmiija koja se zaplela u cevi i izburgijala sebi put nekuda kroz kola.

Mma Ramocve je odjednom osetila snažan poriv da izleti iz kombija. Otvorila je prvo nesigurno vrata, a onda ih je naglo zalupila kad je iskočila i stala teško dišući pored vozila. Ispod malog belog kombija je bila zmiija, sad je bila sasvim sigurna; da li ona uopšte može da je istera? I koja je to vrsta zmiije? Bila je zelena koliko se seća, što bar znači da nije mamba. Ljudi su umeli da pričaju o zelenim mambama, ali Mma Ramocve je znala da je takvih vrlo malo i da se sigurno ne nalaze u području Bocvane. Te zmiije su uglavnom boravile u visokom drveću i nisu volele razređenu trnovitu šikaru. Pre će biti da je kobra, mislila je, jer je bila dovoljno dugačka i nije mogla da se seti neke druge tako dugačke zelene zmiije.

Mma Ramocve je stajala potpuno mirno. Možda je zmiija upravo posmatra, spremna da napadne ako se približi; ili se možda ušunjala i baš se smestila pod njeno sedište. Sagla se i pokušala da pogleda pod kombi, ali morala bi da klekne na kolena da bi nešto videla. Ako bi to učinila, a zmiija odluči da se pokrene, ona ne bi mogla dovoljno brzo da se skloni. Ustala je i ponovo pomislila na Hektora. Eto za to služi muž. Da je pristala na udaju još onda davno, ne bi sada sama vozila do Malapije. Muškarac bi bio pored nje, podvukao bi se pod kombi i isterao bi zmiiju napolje.

Put je bio sasvim pust, ali naišla bi s vremena na vreme neka kola ili kamion i sad je ugledala kola kako se približavaju iz pravca Malapije. Auto je usporio kad je ugledao i onda je stao. Za volanom je bio neki čovek i do njega dečak.

”Jeste li u nevolji, Mma?” ljubazno je upitao. ”Pokvarila su vam se kola?”

Mma Ramocve je prešla preko drumu i obratila mu se kroz prozor kola. Objasnila je sve u vezi sa zmiijom i on je isključio motor i izašao

rekavši dečaku da ostane u kolima.

"One se podvuku ispod", rekao je. "To može da bude opasno. Bili ste u pravu što ste se zaustavili."

Prišao je kombiju oprezno. Onda je, naginjući se kroz otvorena vrata kombija, dohvatio polugu kojom se otvara pokopac i oštro ga povukao. Zadovoljan što je to funkcionisalo došao je, polako zaobilazeći, do prednje strane kombija i vrlo oprezno počeo da otvara poklopac. Mma Ramocve mu se pridružila, vireći preko njegovog ramena, spremna da pobegne ako ugleda zmiju.

Čovek se iznenada sledio.

"Nemojte praviti nikakve nagle pokrete", rekao je mekano. "Evo je tu. Vidite."

Mma Ramocve je zavirila u motor. Prvo nije uspela da vidi ništa neobično, ali onda se zmija malo mrdnula i ona je ugledala. Bila je u pravu, to je bila kobra, zamotana oko motora, polako je micala glavom levo-desno kao da nešto traži.

Čovek je još uvek stajao bez pokreta. Onda je dotakao rame Mme Ramocve.

"Krenite vrlo oprezno natrag do vrata", rekao je. "Sedite u kabinu i uključite motor. Jeste li razumeli?"

Mma Ramocve je klimnula glavom. Potom je, krećući se koliko je mogla polako, došla do vozačkog sedišta, spustila se na njega, posegla za ključem od kola i okrenula ga.

Motor se odmah uključio kao što je uobičajeno činio. Mali beli kombi u tom pogledu nikada nije zakazao.

"Pritisnite gas", viknuo je čovek. "Dajte pun gas!"

Mma Ramocve je postupila kako joj je rečeno i gas je zaurlao. Čuo se neki zvuk od napred, još jedan tresak i onda joj je čovek dao znak da isključi motor. Mma Ramocve je to učinila i sad je čekala da čuje da li je bezbedno da izađe napolje.

"Možete da izađete", doviknuo je. "Kobri je došao kraj."

Mma Ramocve je izašla iz kabine i prišla spreda. Kad je pogledala unutra videla je kobru prepolovljenu kako mirno leži.

"Isekla se na ventilator", rekao je čovek zgađeno. "Gadan način da se završi, čak i za kobru. Ali mogla je da se uvuče u kabinu i da vas

ujede, znate. A sad smo tu gde smo. I vi ste još uvek živi.”

Mma Ramocve mu je zahvalila i odvezla se ostavljajući kobru pokraj puta. Bio bi ovo put pun događaja čak i da se više ništa ne dogodi u sledećih pola sata. Ali nije bilo tako.

”A sada”, rekao je gospodin Džejmson Mopocvane, advokat iz Malapije sedeći zavaljen u svojoj neprivlačnoj kancelariji odmah do mesare. ”Moj siroti klijent će malo zakasniti, jer je tek nedavno primio poruku. Ali vi i ja možemo da diskutujemo o svemu oko nagodbe pre nego što on stigne.”

Mma Ramocve se u sebi naslađivala za trenutak. Zavalila se nazad u svoju stolicu i pogledala uokolo po njegovoj skromno nameštenoj sobi.

”Ovih dana posao ne ide baš najbolje”, rekla je, dodajući, ”ovde kod vas.”

Džejmson Mopocvane se nakostrešio.

”Nije loše”, rekao je. ”Pravo govoreći, veoma sam zauzet. Dođem ovde u sedam, znate, a ne mogu da odem pre šest.”

”Svakog dana?” upitala je naivno Mma Ramocve.

Džejmson Mopocvane je presekao pogledom.

”Da”, rekao je. ”Svakog dana uključujući subotu. Ponekad i nedelju.”

”Mora da imate mnogo posla”, rekla je Mma Ramocve.

Advokat je shvatio to kao pomirljivu izjavu i nasmešio se, ali Mma Ramocve je nastavila: ”Da, mnogo posla zahteva da se razvrsta šta je - tu i tamo, samo tu i tamo - istina od mnogih laži koje vam je vaš klijent natrućao.”

Džejmson Mopocvane je spustio olovku i zagledao se u nju. Ko je ova navalentna žena i kakvo pravo ima da tako govori o njegovom klijentu? Ako hoće tako da igra, onda će on biti sasvim spreman i da se ne nagodi. Čak i ako odlazak na sud odloži plaćanje odštete njegovom klijentu, on će imati svoj honorar.

”Moj klijent ne laže”, rekao je polako. ”U svakom slučaju ne više od bilo koga drugog. I nije vaše, ako mogu da kažem, da govorite kako su oni lažovi.”

Mma Ramocve je podigla obrvu.

"A ne?" izazivala ga je. "Pa uzmimo samo vašeg gospodina Morecija za primer. Koliko on ima prstiju?"

Džejmson Mopocvane je pogledao sa prezirom.

"Jeftino je rugati se osakaćenima", podsmehnuo se. "Vi vrlo dobro znate da on ima devet, ili baš ako hoćete da cepate dlaku na četvoro, devet i po prstiju."

"Vrlo interesantno", reka je Mma Ramocve. "Ako je tako, kako je onda već dobio odštetu pre tri godine od osiguravajućeg društva "Kalahari nesreće i obeštećenja" za prst izgubljen na benzinskoj pumpi? Možete li to da mi objasnite?"

Advokat je sedeo ćutke.

"Pre tri godine?" rekao je malaksalo. "Prst?"

"Da", reka je Mma Ramocve. "Tražio je četiri hiljade - kakva podudarnost - i nagodio se na tri hiljade i osamsto. Kompanija mi je dala broj tužbe, ako vam treba da proverite. Nalazim da su oni vrlo predusretljivi kad god je u pitanju neka prevara u vezi sa osiguranjem. Neverovatno su predusretljivi."

Džejmson Mopocvane nije ništa rekao i Mmi Ramocve ga je odjednom bilo žao. Nije mnogo volela advokate, ali i on je pokušavao da zaradi za život kao svako drugi i možda je bila preostra prema njemu. Možda on, siromah, izdržava ostarele roditelje.

"Pokažite mi bolnički izveštaj", rekla je skoro ljubazno. "Samo da nešto vidim."

Advokat se mašio fascikle iz koje je izvadio izveštaj.

"Evo", rekao je. "Sve je izgledalo sasvim ispravno."

Mma Ramocve je pogledala u vrh papira i klimnula glavom.

"Evo ga", rekla je. "Kao što sam pretpostavljala. Pogledajte ovaj datum gore. Bio je izbeljen i preko njega je otkucan nov datum. Našem prijatelju su jedanput odsekli prst i sasvim je moguće da je to bio rezultat nesrećnog slučaja. Ali od tada sve što je trebalo da uradi bilo je da nabavi korektor, promeni datum i da proizvede novi nesrećni slučaj, kao što je ovaj."

Advokat je uzeo list papira i podigao ga naspram svetla. Nije čak ni to morao da uradi; beli korektor se mogao jasno videti na prvi

pogled.

"Čudi me da vi to niste primetili", rekla je Mma Ramocve. "Nije baš potrebna forenzičarska laboratorija da se otkrije šta je uradio."

Baš u trenutku kad je advokatu razotkrila prevaru, ušao je Moreci. Ušetao je u kancelariju i pružio ruku Mmi Ramocve da se rukuju. Pogledala je u ruku i videla patrljak od prsta. Odbila je da mu pruži ruku.

"Sedite", rekao je Džejmson Mopocvane hladno.

Moreci je pogledao iznenađeno, ali je poslušao.

"Dakle, vi ste dama koja je došla da plati..."

Advokat ga je prekinuo.

"Nije došla ništa da plati", rekao je. "Ova dama je došla čak iz Gaborona da pita zašto nastavljate da tražite odštetu za izgubljeni prst."

Mma Ramocve je pažljivo posmatrala Morecija dok mu se advokat obraćao. Čak i da nije bilo dokaza o promenjenom datumu na bolničkom izveštaju, njegov obeshrabren pogled bi je uverio. Ljudi uvek klonu kad su suočeni sa istinom; mali broj njih može to hrabro da otrpi.

"Nastavljam da tražim odštetu...?" rekao je mlitavo.

"Da", rekla je Mma Ramocve. "Vi tvrdite, kako izgleda, da ste do sada izgubili tri prsta. A opet kad ja danas pogledam u vašu ruku, vidim da su vam nekim čudom dva prsta ponovo izrasla! To je predivno! Možda ste pronašli neki novi lek koji omogućuje prstima da izrastu pošto su bili odsečeni?"

"Tri?" rekao je zbunjeno advokat.

Mma Ramocve je pogledala u Morecija.

"Pa, da vidimo", reka je. "Imali smo `Kalahari nesreće i obeštećenja`. Onda smo imali... Možete li da me podsetite? Imam negde zapisano."

Moreci je potražio pogledom podršku od advokata, ali je video samo bes.

"Zvezda osiguranje", rekao je tiho.

"Ah!" reka je Mma Ramocve. "Baš vam hvala."

Advokat je podigao bolnički izveštaj i mahnuo njime pred klijentom.

"I očekivali ste da ćete mene da prevarite sa ovim... sirovim preinačavanjem? Očekivali ste da se izvučete s tim?"

Moreci je čutao, kao i Mma Ramocve. Ona, naravno, nije bila iznenađena; ovi ljudi su bili temeljno nepouzdana čak i kad imaju da napisu "diplomirani pravnik" ispod svog imena.

"U svakom slučaju", rekao je Džejmson Mopocvane, "došao je kraj vašim prevarama. Imaćete da se suočite sa tužbom za falsifikat, znate, i moraćete da nađete drugog advokata da vas brani. Mene nećete dobiti, prijatelju moj."

Moreci je bacio molećiv pogled na Mmu Ramocve koja ga je pogledala pravo u oči.

"Zašto ste to radili?" upitala ga je. "Samo mi recite kako ste mislili da će to da vam prođe?"

Moreci je izvadio maramicu iz džepa i izduvao nos.

"Ja se brinem o svojim roditeljima", rekao je. "Imam i sestru koja boluje od bolesti koja usmrćuje. Znate o kojoj bolesti govorim. A ona ima decu. Moram i njih da izdržavam."

Mma Ramocve mu se zagledala u oči. Oduvek je bila u stanju da vidi da li neko laže ili govori istinu i znala je da Moreci ne laže. Brzo je mislila. Nema svrhe poslati ovog čoveka u zatvor. Šta bi se time postiglo? Samo bi se patnji mnogih - sestrinoj i roditeljskoj - dodala još jedna. Razumela je o čemu je govorio i šta to znači.

"Vrlo dobro", rekla je. "Neću reći policiji ništa od ovoga. A neće ni moj klijent. Ali za uzvrat vi ćete obećati da neće biti više odsečenih prstiju. Da li ste me razumeli?"

Moreci se brzo složio.

"Vi ste dobra hrišćanska dama", rekao je. "Bog će vam platiti u raju."

"Nadam se", reka je Mma Ramocve. "Ali ja mogu da budem i vrlo nezgodna dama ponekad. I ukoliko još koji put pokušate da se glupirate sa ljudima iz osiguranja, uverićete se da mogu da budem vrlo neprijatna."

"Razumem", rekao je Moreci. "Razumem."

"Vidite", rekla je Mma Ramocve, bacajući pogled na napetog advokata, "ima ljudi u ovoj zemlji, nekih muškaraca, koji misle da su

žene mekane i da ih mogu zavrtati na razne načine. E, pa ja nisam takva. Mogu da vam kažem, ako vas zanima, da sam danas popodne dolazeći ovamo ubila jednu kobru i to veliku.”

”Oh?” rekao je Džejmson Mopocvane. ”Kako ste to izveli?”

”Prepolovila sam je”, rekla je Mma Ramocve. ”Na dva dela.”

TREĆI METAKARPAL

To je bilo uznemiravajuće. Prijatno je bilo razrešiti slučaj tako brzo i to na očigledno zadovoljstvo klijenta, ali se nije mogla zanemariti činjenica da je tu na polici stajala jedna mala smeđa koverta, čiji se sadržaj nije mogao prenebregnuti.

Izvadila ju je diskretno, ne želeći da Mma Makuci to vidi. Mislila je da može da joj veruje, ali ovo je bilo od mnogo veće poverljivosti nego bilo koji predmet koji su do sada imale. Ovo je bilo opasno.

Izašla je iz kancelarije rekavši Mmi Makuci da ide u banku. Došlo je nekoliko čekova i trebalo ih je unovčiti. Ali nije otišla u banku, ili bar ne odmah. Umesto toga odvezla se u Bolnicu "Princeza Marina" i potražila put do natpisa PATOLOGIJA.

Medicinska sestra ju je zaustavila.

"Da li ste došli da identifikujete telo, Mma?"

Mma Ramocve je odmahнула glavom. "Došla sam da vidim doktora Gulubanea. Nemam zakazano, ali će me on primiti. Ja sam njegova susedka."

Medicinska sestra je pogledala sumnjičavo, ali joj je rekla da sačeka dok ona nađe doktora. Vratila se nekoliko minuta kasnije i rekla da će je doktor uskoro primiti.

"Ne bi trebalo ove doktore da uznemiravate u bolnici", rekla je s neodobravanjem. "Oni su zauzeti ljudi."

Mma Ramocve je pogledala sestru. Koliko joj je godina? Devetnaest, dvadeset? U vreme njenog oca, devojka od devetnaest ne bi smela tako da se obraća osobi od trideset pet - tako kao da je ona dete koje dosađuje nekom. Ali sada su stvari stajale drugačije. Skorojevići nisu imali nimalo poštovanja prema ljudima koji su od njih stariji i krupniji takođe. Da li je trebalo da joj kaže kako je ona privatna detektivka? Ne, nema svrhe kačiti se sa takvim osobama. Najbolje je ignorisati ih.

Doktor Gulubane je stigao. Imao je na sebi zelenu kecelju - bog zna kakvim užasnim zadatkom se on upravo bavio - i izgledalo je da je vrlo zadovoljan što su ga uznemirili.

"Hajdemo do moje kancelarije", rekao je. "Tamo možemo da razgovaramo."

Mma Ramocve ga je pratila hodnikom do male kancelarije u kojoj je bio ogoljen sto, telefon i nakošen sivi orman. Kancelarija je izgledala kao da pripada nekom manje važnom sluzi i samo se po medicinskim knjigama na polici videla njena prava namena.

"Kao što znate", počela je, "ja sam ovih dana privatna detektivka."

Doktor Gulubane se nasmešio. On je bio neverovatno veseo, pomislila je, s obzirom na to čime se bavi.

"Nećete me naterati da vam išta kažem o svojim pacijentima", rekao je. "Iako su svi mrtvi."

Prihvatila je šalu. "To i ne želim", rekla je. "Sve što bih volela da učinite jeste da identifikujete nešto za mene. Imam to ovde sa sobom." Izvadila je kovertu i istresla njen sadržaj na sto.

Doktor Gulubane je odmah prestao da se smeši i uzeo kost. Stavio je naočare.

"Treći metakarpa", promrmljao je. "Dete. Osam. Devet. Tako nešto."

Mma Ramocve je mogla da čuje sopstveno disanje.

"Ljudska kost?"

"Naravno", rekao je doktor Gulubane. "Kao što sam rekao u pitanju je dete. Kost odrasle osobe bi bila veća. To može da se vidi na prvi pogled. Dete od osam ili devet godina. Mogućno i malo starije."

Doktor je spustio kost na sto i pogledao u Mmu Ramocve.

"Odakle vam?"

Mma Ramocve se stresla. "Neko mi je pokazao. Nećete ni vi mene primorati da vam išta kažem o svojini klijentima."

Doktor Gulubane je napravio zgađen izraz lica.

"Ne treba te stvari tako nosati uokolo", rekao je. "Ljudi nemaju poštovanja."

Mma Ramocve se složila. "Ali, da li možete još nešto da mi kažete? Možete li da mi kažete kad je... kad je dete umrlo?"

Doktor Gulubane je otvorio policu i izvadio lupu sa kojom je uzeo da pregleda kost okrećući je na svom dlanu.

"Ne tako davno", rekao je. "Ima malo tkiva ovde na vrhu. Ono ne izgleda potpuno sasušeno. Možda pre nekoliko meseci, možda i manje. Ne možemo biti sigurni,"

Mma Ramocve se stresla. Jedno je bilo rukovati sa nekom kosti, a drugo sa ljudskim tkivom.

"I još nešto", rekao je doktor Gulubane. "Kako znate da je dete čija je ovo kost mrtvo? Mislio sam da ste vi detektivka - sigurno ste morali misliti: ovo je jedan ekstremitet - ljudi mogu da izgube ekstremitet pa da i dalje budu živi! Da li ste mislili na to, gospođo detektivko? Kladim se da niste!"

Poverila je ove podatke gospodinu Dž. L. B. Matekoniju za vreme večere u svojoj kući. On je rado pristao na njen poziv i ona je spremila obilan paprikaš i kombinaciju pirinča i dinje. Na pola večere rekla mu je da je bila kod doktora Gulubanea. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je prestao da jede.

"Dete?" u njegovom glasu je bilo zaprepašćenje.

"Tako je rekao doktor Gulubane. Nije mogao tačno da odredi godine. Ali je rekao da ima oko osam ili devet."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je uzdrhtao. Bolje bi bilo da nikad nije našao tu vrećicu. Takve stvari se dešavaju - svi oni to znaju - ali niko ne želi da ima posla s tim. To može da donese samo nevolju - pogotovo ako je Čarli Goco umešan.

"Šta ćemo da radimo?" upitala je Mma Ramocve.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je sklopio oči i progutao knedlu.

"Možemo da odemo u policiju", rekao je. "A ako to uradimo, Čarli Goco će saznati da sam ja našao vrećicu. A onda sam ja gotov ili na korak od toga."

Mma Ramocve se složila. Policija se ograničeno interesovala da goni zločince, a neki zločini ih uopšte nisu zanimali. Umešanost najvećeg moćnika u zemlji u vradžbine je svakako spadala u drugu kategoriju.

"Mislim da ne treba da idemo u policiju", reka je Mma Ramocve.

"Onda da jednostavno sve zaboravimo?" Gospodin Dž. L. B. Matekoni je uputio Mmi Ramocve preklinjući pogled.

"Ne. To ne možemo", reka je. "Predugo su ljudi zaboravljali na ovakve stvari, zar ne? Mi to ne možemo."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je spustio pogled. Appetit ga je izgleda potpuno napustio i paprikaš se pretvarao u žele u njegovom tanjiru.

"Prvo što ćemo da uradimo je", reka je, "da namestimo da se Čarliju Gocou razbije šoferšajbna. Onda ćeš ti da mu telefoniraš i da kažeš da su lopovi provalili u njegov auto dok je bio u garaži. Reći ćeš da izgleda da ništa nije nestalo, ali da ćeš ti rado platiti da mu se popravi šoferšajbna. Onda ćeš da sačekaš i da vidiš."

"Šta ću videti?"

"Videćeš da li će da dođe i da ti kaže da mu je nešto nestalo. Ako se to desi, kazaćeš mu da ćeš lično da se angažuješ da se pronađe, šta god da je to. Reći ćeš mu da imaš vezu, damu privatnu detektivku, koja je odlična u povraćanju ukradene imovine. A to sam, naravno, ja."

Gospodinu Dž. L. B. Matekoniju je pala vilica. Ne može se tek tako otići kod Čarlija Gocoa. Treba potegnuti veze da bi se došlo do njega.

"I onda?"

"Onda ću mu ja vratiti vrećicu i to meni prepusti. Ja ću od njega da saznam ime vrača i onda ću... onda ću da vidim šta ću."

Pričala je kao da je to nešto toliko prosto da je on poverovao da će to delovati. To je bila divna stvar sa poverenjem – zarazno je.

Gospodinu Dž. L. B. Matekoniju se povratio apetit. Dovršio je paprikaš, uzeo još jednu porciju i popio veliku solju čaja pre nego što je Mma Ramocve izašla da ga otprati do njegovih kola i da mu poželi laku noć.

Stajala je na izlazu i posmatrala kako nestaju farovi njegovih kola. Mogla je kroz mrak da vidi svetla u kući doktora Gulubanea. Zavesa na njegovoj dnevnoj sobi bile su razmaknute i doktor je stajao na otvorenom prozoru gledajući u noć. Nije mogao da je vidi jer je bila u mraku, a on na svetlu, ali je izgledalo skoro kao da je gleda.

GOMILA LAŽI

Jedan od mladih mehaničara ga je tapnuo po ramenu ostavljajući masne tragove. Taj momak je to stalno radio i silno je time nervirao gospodina Dž. L. B. Matekonija.

"Ako hoćeš da mi skreneš pažnju", rekao mu je ne jedanput, "možeš uvek da me pozoveš. Ja imam ime. Ja sam gospodin Dž. L. B. Matekoni i odazivam se na to ime. Ne moraš da dolaziš i da me pipaš svojim prljavim prstima."

Momak se izvinio, ali ga je ponovo potapkao po ramenu sutradan i gospodin Dž. L. B. Matekoni je shvatio da nije izgublenu bitku.

"Došao je neki čovek da vas vidi, Rra", rekao je mehaničar. "Čeka vas u kancelariji."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je spustio francuski ključ i obrisao ruke krpom. Bio se bavio vrlo delikatnim zahvatom - finim podešavanjem motora za gospođu Grejs Mapondve koja je bila poznata po svojoj sportskoj vožnji. Za gospodina Dž. L. B. Matekonija bilo je pitanje časti da ljudi znaju kako on može da učini da motor gospođe Mapondve prestane da urla; to je na izvestan način bila besplatna reklama. Nažalost, ona je do te mere upropastila svoja kola da mu je bilo sve teže da udahne život u tu mašinu u ubrzanom propadanju.

Posetilac je sedeo u kancelariji u stolici gospodina Dž. L. B. Matekonija. Uzeo je brošuru i razgledao je kad je gospodin Dž. L. B. Matekoni ušao. Zatim ju je spustio nehajno i ustao.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je brzo osmotrio izgled ovog čoveka. Bio je obučen u drap, kako bi se vojnici oblačili, i imao je skup kaiš od zmijske kože. Tu je bio i skupoceni ručni sat sa dvostrukim navijanjem i upadljivom drugom sekundarom. Takve satove nose oni koji imaju osećaj da su sekunde važne, pomislio je gospodin Dž. L. B. Matekoni.

"Šalje me gospodin Goco", rekao je. "Telefonirali ste mu jutros."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je klimnuo glavom. Lako je bilo razbiti šoferšajbnu i rasturiti staklo oko kola. Lako je bilo i telefonirati u kuću gospodina Gocoa i javiti da je neko provalio u auto; ali ovaj deo je bio teži - treba lagati nekog u lice. Za to je Mma Ramocve kriva, mislio je. Ja sam samo automehaničar. Nisam tražio da se upetljavam u te glupe detektivske igranke. Suviše sam slab za to.

I bio je slab - na Mmu Ramocve. Mogla je da mu traži bilo šta i on bi pristao. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je čak fantazirao kako pomaže Mmi Ramocve i nikom nije ispovedio greh u kome je uživao. Bili su zajedno u Kalahariju i Mmu Ramocve je napao lav. On je viknuo da bi skrenuo lavu pažnju i zver se okrenula i riknula. To je njoj pružilo priliku da pobegne, a on je za to vreme rasporio lava lovačkim nožem; neko bi pomislio da je to bezazlena fantazija da nije bilo jedne stvari: Mma Ramocve u toj prilici nije imala nikakvu odeću na sebi.

On bi obožavao da je spašava od lava golu ili ne, ali ovo je bilo nešto sasvim drugo. Čak je morao da napravi lažni izveštaj za policiju, što ga je stvarno prestrašilo, iako se oni nisu potrudili ni da dođu na uviđaj. Sad je verovatno i on postao kriminalac i sve to zato što je bio slab. Trebalo je da kaže ne. Trebalo je da kaže Mmi Ramocve da nije njen posao da vodi krstaške ratove.

"Gospodin Goco je vrlo ljut", rekao je posetilac. "Kola su kod vas deset dana. I sad nam javljate da su obijena. Gde vam je obezbeđenje? To je gospodin Goco pitao: gde vam je obezbeđenje?"

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je osetio kako mu se niz kičmu sliva hladan znoj. Ovo je stvarno bilo užasno.

"Žao mi je, Rra. Treba dosta vremena da se popravi komandna tabla. Onda sam morao da nabavim jedan novi deo. Ova skupa kola, ne možete u njih da ugradite bilo šta ..."

Čovek gospodina Gocoa je pogledao na sat.

"Dobro, dobro. Znam kako su spori mehaničari. Samo mi pokažite kola."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni ga je poveo iz kancelarije. Sada je ovaj čovek izgledao manje preteće; zar je zaista bilo tako lako prestati biti besan?

Stali su pored auta. Već je promenio šoferšajbnu, ali je ostatke prethodne prislonio na obližnji zid. Iz opreznosti je takođe ostavio nekoliko staklića na vozačkom sedištu.

Posetilac je otvorio prednja vrata i zavirio u auto.

"Zamenio sam šoferšajbnu besplatno", rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. "I na račun ću staviti veliki popust."

Drugi čovek nije ništa rekao. Sagao se i otvorio pretinac za rukavice. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je posmatrao čutke.

Čovek je izašao iz kola i obrisao ruke o pantalone; bio se posekao na parčence stakla.

"Nešto je nestalo iz pretinca za rukavice. Da li znate nešto o tome?"

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je tri puta odmahnuo glavom.

Čovek je stavio ruku u usta i posisao krv sa posekotine.

"Gospodin Goco je zaboravio da je imao nešto tu. Tek se setio kad ste javili da je neko provalio u kola. Neće biti zadovoljan kad čuje da mu je to nestalo."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je dodao čoveku parče krpe.

"Žao mi je što ste se posekli. Staklo se svuda razletelo kad pukne šoferšajbna. Svuda."

Čovek je huknuo. "Pustite sad to. Ono što je važno je da je neko ukrao nešto što pripada gospodinu Gocou."

Gospodin Dž. L. B. Matekom je zavrteo glavom.

"Policija je beskorisna. Nisu čak ni došli. Ali ja poznajem nekog ko bi mogao to da istraži."

"A je li? Ko bi to mogao da uradi?"

"Ima sada jedna dama detektiv. Ona ima kancelariju tamo preko puta, u blizini Brda Kgale. Jeste li je videli?"

"Možda jesam, možda nisam."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se nasmešio. "Ona je jedna neverovatna dama! Ona zna sve što se zbiva. Ako je potražite, ona će pronaći ko je ovo uradio. Čak će možda biti u stanju i da vam povрати imovinu. A, uzgred, šta je to?"

"Imovina. Jedna mala stvar koja pripada gospodinu Čarliju Gocou."

"Razumem."

Čovek je skinuo krpu sa posekotine i bacio je na pod.

"Možete li onda da zovete tu damu", promrmljao je. "Pitajte je da vrati tu stvar gospodinu Gocou."

"Hoću", rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. "Razgovaraću sa njom večeras i siguran sam da će ona uspešno to obaviti. U međuvremenu, kola su gotova i gospodin Goco može da ih podigne u svako doba. Očistiću sve stakliće do poslednjeg."

"Bolje bi vam bilo", rekao je posetilac. "Gospodin Goco ne bi voleo da se poseče."

Gospodin Goco ne bi voleo da se poseče! Baš si mi ti neki mali dečko, pomislio je gospodin Dž. L. B. Matekoni. Pravo okrutno dete. Znam ja tvoju vrstu vrlo dobro! Sećam te se - ili takvih kao što si ti - iz dvorišta Državne škole Močudi - kako maltretirate druge dečake, lomite stvari, pravite se da ste čvrsti. Čak i kad vam učitelj izvuče uši, sve biste učinili da pokažete kako ste suviše hrabri da biste plakali.

Pa i ovaj gospodin Čarli Goco sa svojim skupocenim autom, a tako zlokoban - i on je u stvari dečak. Samo jedan dečak.

Bio je odlučan da ne dopusti da se Mma Ramocve izvuče sa tim tek tako. Ona je izgleda podrazumevala da će on učiniti sve što ona od njega traži, a vrlo retko ga je pitala da li on uopšte hoće da učestvuje u tim njenim kombinacijama. A, naravno, i on je bio suviše popustljiv i u svemu se sa njom slagao; u tome je i bio problem - ona je mislila da to može da joj prođe jer joj se on nikada nije suprotstavio. E, pa ovog puta će joj pokazati. Jednom će za svagda da stavi tačku na te detektivske gluposti.

Otišao je iz garaže, još uvek se smejujući, vežbajući u mislima šta će joj sve reći kad stigne do njene kancelarije.

"Mma Ramocve, naterala si me da lažem. Uvukla si me u glupu i opasnu aferu koja nas se jednostavno ne tiče. Ja sam automehaničar. Ja popravljam kola - ne mogu da popravljam živote."

Poslednja rečenica mu se zadržala kao naročito snažna. Tako je - u tome je razlika između njih dvoje. Ona je popravljач života - kao što su mnoge žene - dok je on popravljач mašina. To će joj reći i ona će biti primorana da prihvati njegovu istinu. Ne želi on da uništi njihovo prijateljstvo, ali ne može da nastavi dalje u ovom položaju i sa tim varanjem.

On nikada nije slagao - čak i suočen sa najvećim iskušenjima, a sad se našao umešan u ceo lanac prevara koje uključuju u sebe i policiju i jednog od najmoćnijih ljudi u Bocvani!

Sreli su se na vratima Prve damske detektivske agencije. Ona je istresala sadržaj cediljke od čaja u dvorište kad se on dovezao u svom kombiju iz garaže.

"I", rekla je. "Je li sve proteklo po planu?"

"Mma Ramocve, ja stvarno mislim..."

"Da li je lično došao ili je poslao nekog od svojih ljudi?"

"Jednog od svojih ljudi. Ali, slušaj, ti si popravljajući život, a ja sam samo..."

"I jesi li mu rekao da ja mogu da mu povratim tu njegovu stvar? Je li se zainteresovao?"

"Ja popravljam mašine. Ja ne mogu... Vidi, ja nisam nikada lagao. Nikada pre ovog nisam slagao, čak ni kad sam bio mali dečak. Meni bi se jezik ukočio kad bih hteo da slažem i nisam mogao."

Mma Ramocve je i poslednji put istresla cediljku iz čajnika.

"Odlično si to ovog puta obavio. Laži su u redu kad se laže u plemenite svrhe. Zar nije plemenita svrha doznati ko je ubio nevino dete? Da li su laži gore od ubistva, gospodine Dz. L. B. Matekoni? Da li to misliš?"

"Gora su ubistva. Ali..."

"Eto vidiš. Nisi dobro o tome porazmislio. A sad ti je jasno."

Pogledala ga je i nasmešila mu se i on je pomislio: imam sreće. Ona mi se smeši. Niko me na ovom svetu ne voli. A evo nekog kome se sviđam i ko mi se smeši. I u pravu je što se tiče ubistva. Mnogo je gore od laži.

"Uđi da popiješ čaj", rekla je Mma Ramocve. "Mma Makuci je stavila vodu da provri i možemo da pijemo čaj dok ne odlučimo šta ćemo sledeće da preduzmemo."

ČARLI GOCO, GOSPODIN S DIPLOMOM

Gospodin Čarli Goco je pogledao Mmu Ramocve. On je imao poštovanja za krupne žene, čak se oženio jednom takvom pre pet godina. Ispostavilo se da je to bila pohlepna žena koja je samo pravila probleme, pa je poslao da živi dole na farmi u Lobaceu, bez telefona i na kraju puta koji je bilo nemoguće prevaliti po kišnom vremenu. Ona se neprekidno žalila i pištala na to da on ima druge žene, ali šta je očekivala? Da li je ozbiljno mislila da će on, gospodin Čarli Goco, da se veže samo za jednu ženu kao neki činovnik u državnoj službi? Kad već ima sav taj novac i uticaj? Još i diplomu pride? U tome i jeste problem što se oženio neobrazovanom ženom koja nije znala ništa o krugovima u kojima se on kretao. On je bio u Najrobiju i Lusaki. On je znao šta ljudi čak i u takvim mestima misle. Jedna inteligentna žena, žena sa diplomom, sve bi bolje razumela; ali opet, morao je da se podseti, da je ta krupna žena dole u Lobaceu njemu izrodila petoro dece, ta se činjenica mora priznati. Samo kad ne bi stalno nagvaždala oko drugih žena.

”Vi ste žena koju je poslao Matekoni?”

Nije joj se dopao njegov glas. Bio je šmirglav i grub i lenjo je gutao poslednje slogove reči kao da nije hteo da se zamara da reči izgovara do kraja i da bude razgovetan. Osećala je da to dolazi od samozadovoljstva; kad je neko tako moćan kao što je on bio, zašto da se uopšte napreže da komunicira sa sebi podređenima? Dokle god oni razumeju šta on hoće - u tome je suština.

”Gospodin Dž. L. B. Matekoni je tražio da mu pomognem, Rra. Ja sam privatna detektivka.”

Gospodin Goco se zagledao u nju, a laki osmeh mu je titrao oko usana.

”Video sam ja to vaše mesto. Primetio sam natpis kad sam se tuda vozio. Privatna detektivska agencija za dame, ili tako nešto.”

"Ne samo za dame, Rra", rekla je Mma Ramocve. "Mi smo dame detektivi, ali mi radimo i za muškarce. Na primer za gospodina Patela."

Sad je osmeh postao širi. "Vi mislite da muškarcima možete da dajete savete?"

Mma Ramocve je mirno odgovorila: "Ponekad. Zavisí. Ponekad su muškarci suviše gordi da bi poslušali. Takvima ne možemo ništa da kažemo."

On je skupio obrve. Primedba je bila dvosekla. Moguće da je htela da kaže da je on gord, a moguće da je govorila o drugim muškarcima. Jer ima i drugih, naravno...

"Dobro, u svakom slučaju", rekao je gospodin Čarli Goco. "Poznato vam je da su ukrali nešto što je moja svojina iz kola. Matekoni je rekao da vi možete da nađete lopove i da mi to vratite?"

Mma Ramocve je u znak potvrde polako klimnula glavom. "Već sam to učinila", rekla je. "Pronašla sam ko vam je provalio u kola. To su bili samo neki dečaci. Obična dečurlija."

Gospodin Goco je podigao obrvu. "Imena? Recite mi ko su?"

"Ne mogu da vam kažem", rekla je Mma Ramocve.

"Prebiću ih. Morate da mi kažete ko su."

Mma Ramocve je podigla oči ka gospodinu Gocou i pogledi su im se sreli. Za trenutak niko od njih nije ništa rekao. Onda je ona progovorila: "Dala sam im reč da neću nikom odati njihova imena, ako mi vrate to što su ukrali. Takva je bila pogodba." Pogledala je po kancelariji gospodina Gocoa dok je pričala. Bila je odmah iza trgovinskog centra, u jednoj neuglednoj bočnoj ulici, označena spolja velikim plavim natpisom, Goco holding preduzeće. Soba je bila jednostavno nameštena i da nije bilo fotografija na zidu, teško bi se znalo da je ovo prostorija moćnika. Ali fotografije su ga odavale: gospodin Goco sa Moešoešoeom, kraljem Basocoa; gospodin Goco i Hestings Banda; gospodin Goco i Sobuca II. Ovo je bio čovek čiji se uticaj protezao preko granica.

"Dali ste obećanje u moje ime?"

"Tako je. Tako sam jedino mogla da povratim tu stvar."

Izgledalo je da gospodin Goco razmišlja za trenutak; Mma Ramocve je zagledala malo bolje jednu od slika. Gospodin Goco je

predavao ček u dobrotvorne svrhe i svi su bili nasmejani; "Veliki ček predat u dobrotvorne svrhe" bio je naslovljen isečak iz novina zalepljen ispod slike.

"Vrlo dobro", rekao je. "Pretpostavljam da je to bilo jedino što ste mogli da uradite. A sada, gde je taj moj predmet?"

Mma Ramocve je posegla za svojom tašnom i izvadila malu kožnu vrećicu.

"Ovo je to što su mi dali."

Položila je predmet na sto i on se nagao i uzeo ga u ruke.

"Ovo, naravno, nije moje. To je nešto što pripada jednom od mojih ljudi. To sam ja za njega tražio. Ne znam ni šta je to."

"To je muti, Rra. Napitak od vrača."

Pogled gospodina Gocoa bio je kao od čelika.

"A, je li? Mala vradžbina za sujeverne?"

Mma Ramocve je klimnula glavom.

"Ne bih rekla. Mislim da je ta stvar veoma moćna. I mislim da je to veoma skupo."

"Moćna stvar?" Primetila je da mu je glava stajala potpuno nepomično dok je govorio. Samo su se usta pomicala kako su nedovršene reči izlazile.

"Da. To je veoma dobro. Volela bih kad bih mogla i sama da dođem do tako nečeg. Ali ne znam gde to mogu da nađem."

Gospodin Goco se sad malo pomakao i očima premerio figuru Mme Ramocve.

"Možda ja mogu da vam pomognem, Mma."

Brzo je promislila i odgovorila mu je: "Volela bih da mi pomognete. Onda možda mogu i ja vama na neki način da pomognem."

Posegao je za svojom kutijom na stolu, izvadio cigaretu i zapalio je. Opet mu se glava nije micala.

"Kako ste mislili da možete da mi pomognete, Mma? Možda ste mislili da sam usamljen?"

"Vi niste usamljeni. Čula sam da spadate u one muškarce koji imaju veći broj prijateljica. Ne treba vam još jedna."

"Pustite da ja to procenim."

"Ne, ja mislim da ste vi osoba koja voli informacije. Potrebne su vam da održite moć. I vama je potreban muti, zar ne?"

Izvadio je cigaretu iz usta i položio je u veliku staklenu pepeljaru.

"Trebalo bi da pazite kako se o tome izražavate", rekao je. Sad su sve reći bile razgovetne; umeo je on razumljivo da govori kad je hteo. "Ljudi koji nekog optužuju za vradžbine mogli bi da zažale. Stvarno da zažale."

"Ali ja vas ni za šta ne optužujem. Rekla sam vam da ih i ja koristim, zar ne? Ne, ono što sam htela da kažem je da ste vi čovek kome je potrebno da zna šta se u gradu dešava. Lako mogu da vam promaknu stvari ako držite zapušene uši."

On je ponovo uzeo cigaretu i povukao dim.

"Znači, vi biste mogli da me obaveštavate?"

Mma Ramocve je potvrdila. "Ja u svom poslu stalno čujem vrlo zanimljive stvari. Mogu da vam ispričam o onom čoveku koji je hteo da izgradi radnju odmah pored vaše u trgovinskom centru. Znaete za njega? Da li bi vas interesovalo šta je on bio pre nego što je došao u Gaboron? On, znate, ne bi voleo da to ljudi saznaju, kako mi se čini."

Gospodin Goco je otvorio usta i skinuo trun duvana sa zuba.

"Vi ste veoma zanimljiva žena, Mma Ramocve. Mislim da vas odlično razumem. Daću vam ime vrača, ako mi kažete tu korisnu informaciju. Da li vam to odgovara?"

Mma Ramocve je coknula jezikom u znak odobravanja. "To je vrlo dobro. Tako ću moći da dobijem od tog čoveka nešto što će mi omogućiti da dođem do još boljih informacija. I ukoliko čujem još nešto korisno, biće mi drago da vam dojavim."

"Vi ste veoma dobra žena", rekao je gospodin Goco, uzimajući parčence papira. "Nacrtacu vam malu mapu. Taj čovek živi u šikari nedaleko od Molopololea. Teško ga je naći, ali ovo će vam ukazati kuda tačno da idete. Samo, upozoravam vas - on nije jeftin. Ali ako mu kažete da ste prijateljica gospodina Čarlija Gocoa, videćete da će vam naplatiti dvadeset posto manje. Što uopšte nije loše, zar ne?"

KAD JE REČ O MEDICINI

Sada je imala informaciju. Dobila je mapu s kojom može da pronađe ubicu i naći će ga. Ali još uvek ima da vodi detektivsku agenciju i da se pozabavi slučajevima koje ima - uključujući i slučaj koji se tiče sasvim drugačije vrste doktora i bolnice.

Mma Ramocve nije mogla da smisli bolnice; nije volela taj miris; zadrhtala bi samo kad vidi pacijente kako sede napolju na osunčanoj klupi utišani svojim tegobama; bacilo bi je u iskrenu depresiju da vidi roze pidžame koje se dele obolelima od tuberkuloze. Za nju su bolnice bile memento mori u cigli i malteru; užasni podsetnik neminovnog kraja koji nam svima preti, ali koji se po njenom mišljenju najbolje ignoriše tako što je čovek preokupiran životnim poslovima.

Sasvim su drugo doktori i oni su oduvek impresionirali Mmu Ramocve. Posebno se divila njihovom osećaju za osetljive stvari i bilo joj je prijatno da misli da doktoru možeš da poveriš nešto i da će on, kao sveštenik, odneti tvoju tajnu sa sobom u grob. To se nikada ne može naći među advokatima koji su, u većini, razmetljiva sorta, uvek spremni da ispričaju nešto na račun klijenta, a kad se bolje razmisli, i neke računovođe su isto toliko indiskretne kad pričaju ko koliko zarađuje. Što se tiče doktora, međutim, može čovek da se napinje koliko hoće da iz njih iščupa neki podatak, oni će neizbežno ostati zapečaćenih usta.

Tako i treba da bude, mislila je Mma Ramocve. Ne bih volela da iko zna o mojoj... A čega bi trebalo da je bude sramota? Njena težina teško da je poverljiva stvar, i uostalom ona je bila ponosna što je građena prema tradicionalnom uzoru afričke žene, a ne kao ove užasne kreature nalik na motke koje čovek viđa po reklamama. Onda su tu i njeni čukljevi - pa i oni su manje-više na očigled svima kad nosi sandale. Zaista, nema ničeg što bi ona imala da sakrije.

Sasvim je drugo pitanje konstipacije. Bilo bi odvratno da ceo svet zna o mukama te vrste. Bilo joj je strašno žao ljudi koji pate od konstipacije, a znala je da ih ima prilično. Otprilike ih je toliko da bi mogli da oforme čitavu političku stranku - sa izgledima da uđu u vladu možda - ali šta bi takva stranka radila da je na vlasti? Ništa, čini joj se. Pokušala bi da se ozvanici, ali ne bi uspela.

Prestala je da sanjari i obratila pažnju na posao koji je bio pred njom. Njen stari prijatelj, doktor Makeci, javio joj se telefonom iz bolnice i pitao da li može da svrati do njene kancelarije kad se večeras bude vraćao s posla. Ona je spremno pristala; i doktor Makeci i ona su bili iz Močudija i on joj je bio, iako deset godina stariji, veoma blizak. Otkazala je pravljenje pletenica kod frizera u gradu i ostala je u kancelariji odrađujući zaostalu papirologiju dok se nije začuo poznati glas doktora Makecija: Uu, Uu, i onda je ušao u kancelariju.

Jedno vreme su proveli razmenjujući porodične tračeve uz biljni čaj i prisećajući se kako se od njihovih dana Močudi izmenio. Upitala je doktora Makecija za tetku, penzionisanu učiteljicu kod koje i dan-danas pola sela ide po savete. Nije još ispala iz igre, rekao je, sad hoće i da je kandiduju za skupštinu, na šta će možda još i pristati.

"Potrebno nam je više žena u javnom životu", rekao je doktor Makeci.

"Žene su vrlo praktični ljudi. Za razliku od nas muškaraca."

Mma Ramocve je požurila da se složi. "Da je više žena na vlasti, one ne bi dopustile da se zapodevaju ratovi", rekla je. "Žene se ne bi zamajavale svim tim bitkama. Mi vidimo pravo lice rata - to su samo unakažena tela i uplakane majke."

Doktor Makeci se zamislio na trenutak. Mislio je na gospodina Gandija koji je imao rat, pa na gospođu Golduu Meir, koja je takode imala rat, a onda je tu bio i...

"Uglavnom je tako", zaključio je. "Žene su uglavnom nežne, ali umeju da budu čvrste kad treba."

Doktor Makeci je sad nestrpljivo želeo da promeni temu, jer se uplašio da bi Mma Ramocve sad mogla da nastavi da ga ispituje da li zna da kuva, a nije hteo da mu se ponovi razgovor kakav je već imao sa onom mladom ženom koja je bila pristigla iz Amerike prošle

godine. Ona mu je bila rekla izazivački, kao da razlika u godinama među njima nema nikakvog značaja: "Ako jedete, morali biste da kuvate. Prosto je tako." Takve ideje koje dolaze iz Amerike možda su odlične u teoriji, ali jesu li učinile Amerikance srećnijim? Ipak mora postojati neka granica za sav taj progres, za tu stalnu promenu. Skoro je bio čuo kako su žene naterale neke muškarce da svojim bebama menjaju pelene. Stresao se na samu pomisao; Afrika nije za tako nešto bila spremna, smatrao je. Bilo je nekih oblika starinskih običaja koji su bili vrlo prigodni i udobni - ako ste muškarac, što je naravno doktor Makeci bio.

"Ali, to su krupne teme", rekao je žovijalno. "Priča o bundevama neće učiniti da one izrastu." To je njegova tašta učestalo ponavljala i bez obzira na to što se uglavnom nije slagao ni sa čim što je ona govorila, hvatao bi sebe kako prečesto ponavlja upravo njene reči.

Mma Ramocve se nasmejala. "Zašto si došao da me vidiš", rekla je. "Hoćeš možda da ti nađem novu ženu?"

Doktor Makeci je kliknuo jezikom s podrugljivim neslaganjem. "Došao sam zbog jednog stvarnog problema", rekao je. "Ne zbog tako beznačajnog problema kao što su supruge."

Mma Ramocve je pažljivo saslušala doktora koji je objašnjavao kako je delikatan njegov problem i onda ga je uverila da ona drži do poverljivosti isto koliko i on.

"Ni moja sekretarica neće saznati to što imaš da mi kažeš", rekla je.

"Dobro", rekao je doktor Makeci. "Jer ako grešim u vezi s ovim, a to neko čuje, ozbiljno ću se obrukati - a sa mnom i cela bolnica. Ne bih da mi ministar dolazi u posetu."

"Razmem", rekla je Mma Ramocve. Postala je toliko radoznala da je jedva čekala da čuje kakva to sočna stvar muči njenog prijatelja. Nedavno su joj se bili navalili samo neki slučajevi svetskog ranga, uključujući i onaj da se pronađe zagubljeni pas nekog bogataša. Kuče! Jedina dama detektiv u gradu ne bi trebalo da se zadržava oko takvih slučajeva, što Mma Ramocve ne bi ni učinila da joj nije trebao honorar. Mali beli kombi je počeo neprekidno da pušta neke krkljave zvuke iz motora i gospodin Dž. L. B. Matekoni je bio po hitnom postupku angažovan da razmotri taj problem, pa joj je nežno

saopstio da je potrebno nabaviti jedan vrlo skup deo. A kako se samo nezahvalan ispostavio taj pas kad ga je najzad pronašla kako ga ulični huligani, koji su ga i ukrali, cimaju na povocu; pas joj je zahvalio što ga je oslobodila tako što ju je ujeo za članak.

"Brine me jedan od naših mlađih doktora", rekao je doktor Makeci. "On se zove doktor Komoti. On je iz Nigerije."

"Dobro."

"Znam da su neki ljudi sumnjičavi prema Nigerijcima", rekao je doktor Makeci.

"Verujem da ima i takvih ljudi", rekla je Mma Ramocve hvatajući doktorov pogled i onda brzo skrećući svoj skoro kao da je kriva.

Doktor Makeci je popio svoj biljni čaj i zamenio svoju šolju na stolu.

"Da ti kažem nešto o doktoru Komotiju", rekao je. "Počeću od kad se pojavio prvi put na intervjuu za posao. Zapravo sam baš ja bio zadužen da ga intervjuišem, mada je, moram priznati, to bila samo formalnost. Nama su tada očajnički bili potrebni ljudi i bio nam je naročito potreban neko kao ispomoć na hitnim slučajevima. Ipak ne možemo da budemo suviše izbirljivi, razumeš. U svakom slučaju, izgledalo je da on ima pristojan kurikulum, a priložio je još nekoliko referenci koje je doneo sa sobom. Pre ovoga je radio u Najrobiju nekoliko godina, pa sam zvao tamošnju bolnicu i oni su mi potvrdili da je on bio sasvim u redu. Tako sam ga primio.

Počeo je pre šest meseci. Bio je prilično uposlen na hitnim slučajevima. Možda znaš kako na tom odeljenju sve izgleda. To su ti saobraćajne nesreće, tuče, uobičajeni slučajevi od petka uveče. Naravno, u većini slučajeva treba da se očisti rana, da se zaustavi krvarenje, a tu i tamo bude potrebna i reanimacija - i to je uglavnom to.

Izgledalo je da se sve odvija kako treba, ali jedno tri nedelje pošto je doktor Komoti počeo da radi obratio mi se dežurni savetnik. Rekao je da misli da je novi doktor malo zarđao i da se u nekim stvarima ponaša malo iznenađujuće. Na primer, zašio je nekoliko rana tako loše da su morali ponovo da ih šiju.

Ali ponekad je bio baš odličan. Na primer, pre neku nedelju imali smo ženu koja nam je došla sa napetim pneumotoraksom. To je vrlo ozbiljna stvar. Vazduh uđe u prostor oko pluća i učini da se pluća

zgnječe kao izduvani balon. Ako se to desi, moraš što je brže moguće da ispumpaš vazduh napolje da bi pluća mogla ponovo da se šire.

Ovo je jako komplikovan zahvat i za to je potreban veoma iskusan doktor. Moraš da znaš gde tačno da staviš dren. Ako pogrešiš, možeš čak i srce da punktiraš i razne druge štete da napraviš. Ako ne reagujes munjevito, pacijent može da umre. Meni samo što nije umro pacijent na takvom jednom zahvatu pre neku godinu. Baš sam se nahvatao straha posle toga.

Ispostavilo se da je doktor Komoti vrlo dobro to obavio i spasao je ženi život. Savetnik je došao pred kraj procedure i on mu je prepustio da završi. Savetnik je bio impresioniran i to mi je spomenuo. Ali, istovremeno, to je bio isti onaj doktor koji nije bio u stanju da zapazi očigledan slučaj proširene slezine dan pre toga.”

”On je nedosledan?” rekla je Mma Ramocve.

”Upravo tako”, rekao je doktor Makeci. ”Jednog dana je odličan, a sledećeg samo što ne usmrti nekog jadnog pacijenta.”

Mma Ramocve se zamislila na čas, prisećajući se novinskog članka iz ”Zvezde”. ”Čitala sam pre neki dan o lažnom hirurgu iz Johanezburga”, reka je. ”Skoro deset godina je radio i niko nije znao da nema nikakve kvalifikacije. Onda je neko nešto slučajno zapazio i tako su ga razotkrili.”

”To je vrlo neobično”, rekao je doktor Makeci. ”Takvi se slučajevi dešavaju s vremena na vreme. I takvi ljudi se često dugo vremena provlače - ponekad i godinama.”

”Da li si proverio njegove kvalifikacije?” upitala je Mma Ramocve. ”Vrlo je lako falsifikovati dokumenta na fotokopir-aparatu i s laserskim štampačem - svako to može. Možda on uopšte nije doktor. Mogao bi da bude raznosač u bolnici ili tako nešto.”

Doktor Makeci je odmahnuo glavom. ”Prošli smo kroz sve to”, rekao je. ”Proverili smo sa njegovim medicinskim fakultetom u Nigeriji - a to je bila teška borba, mogu ti reći - i još smo proverili sa Opštim medicinskim savetom u Britaniji gde je dve godine imao registrovan posao. Čak smo nabavili i fotografiju iz Najrobija i to je isti čovek. Prilično sam siguran da je onaj koji kaže da jeste.”

"Da li možeš da ga testiraš?" pitala je Mma Ramocve. "Zar ne možeš da vidiš koliko stvarno zna o medicini tako što ćeš jednostavno da ga pitaš neka zakukuljena pitanja?"

Doktor Makeci se nasmejavao. "I to sam već uradio. Iskoristio sam priliku da popričam sa njim o jednom ili dva teška slučaja. U prvom slučaju se vrlo dobro držao i dao je sasvim pristojne odgovore. Jasno je bilo da zna o čemu govori. Ali u drugom slučaju, delovao je nepribrano. Rekao je da mora da razmisli o tome. To me je naljutilo, pa sam pomenuo nešto što je rekao u prethodnom slučaju. To ga je uhvatilo nespremnog i on je samo promrmljao nešto nepovezano. Izgledalo je kao da je zaboravio šta mi je rekao pre tri dana."

Mma Ramocve je pogledala u plafon. Bilo joj je poznato to o zaboravnosti. Njen jadni tata je postao zaboravan pred kraj i ponekad se jedva i nje sećao. To je bilo razumljivo kad je reč o starcu, ali ne kada je u pitanju mladi doktor. Ukoliko nije, naravno, bolestan pa zato nešto nije u redu s njegovim pamćenjem.

"Njemu ništa ne fali mentalno", rekao je doktor Makeci kao da je predvideo njeno pitanje. "Bar koliko se meni čini. To nije prerana demencija ili bilo šta slično. Ja se bojim da je droga u pitanju. Bojim se da se drogira i da zato polovinu vremena nije prisutan kad je s pacijentima."

Doktor Makeci je zastao. Rekao je šta je imao, otvorio je karte i zavalio se u stolicu kao da ga je posledica onog što je rekao učutkala. To je bilo skoro isto tako loše kao da su primili nekvalifikovanog doktora. Kad bi ministar čuo da pacijente u bolnici leči drogirani lekar, mogao bi da počne da razmišlja o tome da zatvori bolnicu ili da postavi nekog da je nadgleda.

Zamišljao je taj razgovor. "A sada, doktore Makeci, kako to da niste videli da se taj čovek drogira iz njegovog ponašanja. Pa valjda ste vi u vašem poslu u stanju to da zapazite. Ako je meni očigledno kad idem ulicom da je neko pušio `daga`, onda bi moralo biti očigledno i nekom kao što ste vi. Ili ja to umišljam da su vaše mogućnosti veće nego što u stvari jesu..."

"Vidim da se brineš", rekla je Mma Ramocve. "Ali nisam sigurna da mogu da ti pomognem. Ne snalazim se baš kada je u pitanju droga. To je ipak stvar za policiju."

Doktor Makeci je pokušao da je smekša. "Nemoj da mi pominješ policiju", rekao je. "Oni ne umeju da čute. Ako ih zamolim da istraže, oni će se prema tome ponašati kao da istražuju narkomaniju. Njuškaće uokolo i pretražiće mu kuću i onda će neko početi da šuška o tome. I pući će istog časa po celom gradu priča da je narkoman." Zastao je na čas da se uveri da Mma Ramocve razume suptilnost njegove dileme. "A šta ako nije? Šta ako sam pogrešio? Onda bi to bilo kao da sam mu bez razloga uništio reputaciju. Možda je on nekompetentan s vremena na vreme, ali to nije razlog da se čovek uništi."

"Ali ako utvrdimo da se drogira", rekla je Mma Ramocve. "Nisam sigurna kako bismo to izveli, ali šta potom? Hoćeš li onda da ga otpustiš?"

Doktor Makeci je ozbiljno zatresao glavom. "Mi ne mislimo tako kad je reč o drogama. To nije pitanje dobrog i lošeg ponašanja. Ja bih na to gledao kao na medicinski problem i pokušao bih da mu pomognem. Pokušao bih da rešim problem."

"Ali, sa takvim ljudima ne može da se `reši problem`, rekla je Mma Ramocve. "Pušenje `dage` je jedna stvar, ali uzimanje pilula i ostalog je druga. Pokaži mi jednog izlečenog narkomana. Samo jednog. Možda takvi i postoje; samo ih ja nikada nisam videla."

Doktor Makeci je uzdahnuo. "Znam da oni mogu da budu veoma manipulativni ljudi", rekao je. "Ali neki se skinu. Mogu da ti pokažem statistiku."

"Dobro, možda mogu, možda ne mogu", rekla je Mma Ramocve. "Poenta je - šta hoćeš ti da ja uradim?"

"Raspitaj se malo o njemu", rekao je doktor Makeci. "Prati ga nekoliko dana. Istraži da li se petlja sa drogom. Ako se petlja, izvidi da li i drugima daje drogu, kad smo već kod toga. Jer bi to bio sasvim drugi problem za nas. Mi strogo kontrolišemo izdavanje lekova u bolnici, ali nekad nešto može da se zagubi i poslednje što nam treba je doktor koji iz bolnickh zaliha snabdeva zavisnike. To ne smemo da dopustimo."

"Onda bi ga oterao?" progundala je Mma Ramocve. "Ne bi opet pokušavao da mu pomogneš?"

Doktor Makeci se nasmejao. "Izbacili bismo ga sasvim i načisto."

”Odlično”, rekla je Mma Ramocve. ”Načisto. A sad da ti kažem za moj honorar.”

Doktoru Makeciju se obesilo lice. ”To me je i brinulo. To je tako delikatna istraga, da teško da bih mogao da izvedem da bolnica plati.”

Mma Ramocve je klimnula znajući. ”Ti si mislio da ja kao stara prijateljica...”

”Da”, rekao je tiho doktor Makeci. ”Mislio sam da kao stara prijateljica možeš da se setiš kad je tvoj tata bio bolestan pred kraj...”

Mma Ramocve se dobro sećala. Doktor Makeci je, nijednom ne preskočivši, svako veče dolazio u kuću tokom tri nedelje, a pride je udesio da tata bude sam u sobi u bolnici i sve to besplatno.

”Odlično se svega sećam”, reka je. ”Ja sam i pomenula honorar samo zato da ti kažem da ga neće biti.”

Imala je sve potrebne podatke da počne istragu u vezi s doktorom Komotijem. Imala je njegovu adresu u aveniji Kaunda; doktor Makeci joj je nabavio njegovu fotografiju; a imala je i cedulju sa registarskim brojem tablice zelenog karavana koji je vozio. Dobila je takođe i njegov broj telefona i poštanski broj, mada nije mogla da zamisli u kojoj bi joj to prilici zatrebalo. I sada, sve što je trebalo da radi bilo je da prati doktora Komotija i da sazna o njemu što više za što kraće vreme.

Doktor Makeci joj je zgodno nabavio i plan dnevnih obaveza u odeljenju za hitne slučajeve za sledeća četiri meseca. To je značilo da će Mma Ramocve moći tačno da zna kada je predviđeno da doktor izađe iz bolnice i vrati se kući, kao i kad ima noćna dežurstva. To će joj uštedeti mnogo vremena i ogroman trud da sedi na ulici u malom belom kombiju.

Otpočela je dva dana kasnije. Bila je tu kad se doktor Komoti izvezao sa bolničkog parkinga tog popodneva i diskretno ga je pratila do grada, parkirala se nekoliko metara dalje od njega na parkingu i sačekala da izađe iz kombija dok nije dobro odmakao. On je ušao u jednu ili dve radnje i uzeo je novine u knjižnom centru. Onda se vratio do svog auta, odvezao se pravo kući i tamo ostao, dok se svetla nisu pogasila oko deset uveče, pa je pretpostavila da mu se ništa nije moglo zameriti. Bilo je zaludno sedeti u malom belom

kombiju, ali Mma Ramocve se već navikla na to i nikad se nije žalila kad se jednom prihvati nekog posla. Sedela bi u kombiju i celih mesec dana, i više ako bi doktor Makeci to od nje tražio; to je najmanje što je mogla za njega da učini kad je on već onoliko učinio za njenog tatu.

Te večeri se ništa nije dogodilo, pa ni sledeće. Mma Ramocve je već počela da se pita ima li ikakvih promena u životnoj rutini doktora Komotija, kada su se stvari odjednom izmenile. Bio je petak popodne i Mma Ramocve je bila spremna da prati doktora Komotija s posla kući. Doktor je malo kasnije napustio bolnicu, ali je ovog puta sa stetoskopom u džepu belog mantila izašao na izlaz za hitne slučajeve i seo u kola.

Mma Ramocve je počela da ga prati iz bolničkog kruga zadovoljna što je on nesvestan njenog prisustva. Pretpostavila je da će možda da ode do knjižnog centra po novine, ali ovog puta, umesto da skrene prema gradu, on se uputio na suprotnu stranu. Mma Ramocve se dopalo to što će se možda najzad nešto desiti i obratila je pažnju da ga slučajno ne izgubi u saobraćaju. Na ulicama je bila gužva veća nego inače, jer je bio petak popodne i kraj meseca, što je značilo da je dan za podizanje plata. Večeras će biti saobraćajnih nesreća više nego obično i ko god da zamenjuje doktora Komotija, na hitnim slučajevima imaće pune ruke posla ušivajući pijance i vadeći staklice ljudima povređenim u automobilskim nesrećama.

Mma Ramocve se iznenadila kad je videla da se doktor Komoti uputio ka drumu za Lobace. To je bilo vrlo zanimljivo. Ako petlja nešto sa drogama, onda je dobra ideja da se nađe u Lobaceu. To je blizu granice i mogao bi da prebacuje nešto u Južnoafričku Republiku ili da nešto odande dobavlja. Sta god da je u pitanju, sada ga je bilo mnogo zanimljivije pratiti.

Odvezli su se tamo iako je malom belom kombiju jedva uspevalo da drži na oku daleko moćniji auto doktora Komotija. Mma Ramocve se nije brinula da li će je spaziti; putevi su bili puni i nije bilo razloga da doktor Komoti zapazi mali beli kombi. A kad stignu u Lobace, ona će, naravno, morati da bude obazrivija, jer bi tamo u manjoj saobraćajnoj gužvi mogao da je primeti.

Kad se nisu zaustavili u Lobaceu, Mma Ramocve je počela da se sekira. Ako on samo prođe pravo kroz Lobace, onda je možda namerio da poseti neko selo na drugoj strani grada. Ali to je bilo malo verovatno, jer na drugoj strani Lobacea nije bilo bogzna šta - ili bar nije bilo nečeg sto bi moglo da interesuje doktora Komotija. Jedino preostaje granica, nekoliko milja dalje. Da! Doktor Komoti je išao preko granice, sad je bila sigurna. Išao je u Mafikeng.

Kad joj se rasvetlilo da se doktor Komoti uputio preko granice, strahovito se iznervirala zbog sopstvene gluposti. Nije ponela pasoš; doktor Komoti će preći granicu, a ona će morati da ostane u Bocvani. A kad on jednom prede preko, moći će da radi šta mu je volja - i svakako će to i činiti - a ona neće moći ništa o tome da zna.

Gledala ga je kako se zaustavlja na graničnom prelazu, a onda se okrenula kao lovac koji je jurio svoju lovinu do kraja svog rezervata i sada je primoran da odustane. On će sad biti odsutan tokom celog vikenda, a ona zna šta on radi isto toliko malo koliko je znala na samom početku. Početkom iduće nedelje moraće da se vrati na zadatak pomnog osmatranja njegove kuće tokom noći, sa frustrirajućim saznanjem da se glavno desilo preko vikenda i da je to propušteno. I dok to bude radila, moraće da odloži sve druge slučajeve - i to one za koje će da dobije honorare kojima će da plati račun za kola.

Kad se vratila natrag u Gaboron, Mma Ramocve je bila duboko neraspoložena. Otišla je rano na spavanje, ali je nezadovoljstvo nije napustilo ni kad je sutradan ujutru pošla u tržni centar. Otišla je na terasu "Prezident" hotela da uživa u razgovoru sa svojom prijateljicom Grejs Gakacla, što je često činila subotom. Grejs, koja je imala butik sa odećom, uvek je razveseljavala pričama o hirovima svojih mušterija. Ministrova žena je bila kupila u petak haljinu i vratila je u ponedeljak rekavši da joj ipak ne odgovara. Ali Grejs je bila u subotu na venčanju na kom je ova nosila tu haljinu i videla da joj odlično stoji.

"Naravno, nisam mogla u lice da joj kažem da laže i da ovo nije radnja za iznajmljivanje haljina", rekla je Grejs. "Pa sam je umesto toga pitala kako se provela na venčanju. Nasmejala se i rekla da se dobro provela. A ja sam rekla da sam se i ja dobro provela.

Očigledno me nije tamo videla. Prestala je da se smeje i rekla da će možda ipak da zadrži haljinu.”

”Ta žena naprosto ima đon-obraz”, rekla je Mma Ramocve.

”Prava hijena”, rekla je Grejs. ”Ma, mravojed sa onim njenim dugačkim nosom.”

Kad je smeh prestao i kad je Grejs otišla, Mmi Ramocve se povratilo njeno loše raspoloženje. Izgledalo joj je da će se do kraja nedelje tako bedno osećati; u stvari je bila zabrinuta da to ne potraje dok ne razreši slučaj Komoti, ako ga ikad i resi.

Mma Ramocve je platila račun, pošla i baš tada, dok je silazila glavnim hotelskim stepenicama, ugledala je doktora Komotija u tržnom centru.

Mma Ramocve je za trenutak stala kao ukopana. Doktor Komoti je sinoć prešao granicu nešto pre sedam uveče. Granica se zatvara u osam, što znači da nikako nije mogao da ode do Mafikenga, jer je to još četrdeset minuta vožnje, i da se vrati do granice pre njenog zatvaranja. To znači da je tamo proveo samo jednu noć i da se jutros odmah vratio.

Kad se povratila od iznenađenja što ga je ugledala, shvatila je da ne sme da propusti priliku da ga prati i izvidi šta će da radi. On je sad bio u radnji sa kompjuterima i Mma Ramocve se muvala napolju razgledajući površno izlog dok on ne izađe. Onda je otišao pravo do svojih kola i ona ga je gledala kako ulazi u njih.

Doktor Komoti je ostao u kući ceo taj dan. Oko šest popodne otišao je u hotel ”Sunce” gde je popio piće sa još dvojicom, koje je Mma Ramocve prepoznala kao Nigerijce. Znala je da jedan od njih radi kao računovođa, a drugi je verovatno bio učitelj u nekoj osnovnoj školi. Nije bilo ničeg sumnjivog u njihovom susretu; u tom trenutku su se razne takve grupe ljudi sretale svuda po gradu - ljudi upućeni jedni na druge u veštačkoj bliskosti na koju ih primorava to što su van svoje zemlje o kojoj žele da pričaju.

Ostao je oko sat vremena, pa je otišao. To je bilo sve od društvenog života koji je tog vikenda imao doktor Komoti. U subotu uveče Mma Ramocve je odlučila, da će iduće nedelje kad bude podnosila raport doktoru Makeciju morati da mu kaže kako nažalost nema dokaza da se on kreće u narkomanskim krugovima i da je,

naprotiv, doktor Komoti uzor trezvenosti i poštenja. Nije čak bilo ni traga ženama, sem ako nisu skrivane po kući, a da nikad ne pomole nos napolje. Niko nije dolazio do kuće dok je ona bila na prismotri i niko nije izašao, sem samog doktora Komotija. On je jednostavno bio neko koga je dosadno pratiti.

Ali još je ostalo pitanje šta se desilo u Mafikengu u petak uveče, sa prekidom između odlaska i povratka. Ako je išao tamo da kupuje u "OK bazarima" - što mnogi rade - onda bi se svakako zadržao bar deo jutra u subotu, što on očigledno nije uradio. Onda mora da je, šta god bilo, to obavio već u petak uveče. Da li je tamo postojala neka žena - od onih raskošnih Južnoafrikanki koje muškarci po svoj prilici tako neuračunljivo vole? To bi bilo jednostavno objašnjenje i možda najverovatnije. Ali što bi se onda žurio natrag u subotu ujutru? Zašto ne bi ostao da je vodi na ručak u hotel "Mmbabato"? Nešto se nije sasvim slagalo i Mma Ramocve je mislila da ipak treba da ga prati sledećeg vikenda do Mafikenga, ako uopšte bude išao tamo, i da vidi šta će da se desi. Ako se ne bude ništa dešavalo, može da ode u kupovinu i da se vrati u subotu popodne. I tako je imala nameru da ode na taj put, pa će možda jednim udarcem ubiti dve muve.

Doktor Komoti se našao na usluzi. Sledećeg petka je napustio bolnicu na vreme i odvezao se u pravcu Lobacea, a Mma Ramocve ga je sa razmakom pratila u svom kombiju na pristojnoj razdaljini. Prelazak preko granice je bio nezgodan jer je Mma Ramocve morala da se potruži da ne bude tik uz njega na graničnom prelazu, a da ga istovremeno posle ne izgubi sa druge strane. U datom trenutku je izgledalo kao da će zakasniti, jer je prilježni carinik pažljivo prelistavao njen pasoš, proveravajući njene odlaske i povratke iz Johanezburga i Mafikenga.

"Ovde pod zanimanjem kaže da ste vi detektiv", rekao je osorno. "Kako može žena da bude detektiv?"

Mma Ramocve se zagledala u njega. Ako produži da se raspravlja izgubiće joj se doktor Komoti, kome su upravo udarali pečat na pasoš. Za koji minut on će biti na graničnoj liniji i mali beli kombi neće imati šanse da ga sustigne.

"Mnoge žene su detektivi", rekla je Mma Ramocve s ponosom. "Zar niste čitali Agatu Kristi?"

Carinik je pogledao i nakostrešio se.

"Hoćete da kažete da sam ja neobrazovan?" progundao je. "Jeste to rekli? Da ja nisam čitao tu gospođu Kristi?"

"Neću to da kažem", reka je Mma Ramocve. "Vi ste svi ovde lepo obrazovani i efikasni. Baš juče kad sam bila u vašem ministarstvu, kažem ja ministru kako mislim da su ljudi iz imigracionog vrlo ljubazni i efikasni. Baš smo se lepo ispričali za večerom."

Carinik se sledio. Za trenutak nije bio siguran, ali onda se mašio štambilja i overio pasoš.

"Hvala vam, Mma", rekao je. "Možete da prođete."

Mma Ramocve nije volela da laže, ali ponekad je to bilo neophodno, pogotovo kad je čovek suočen sa ljudima čiji položaji prevazilaze njihove sposobnosti. Jedno takvo zaobilaženje istine - ona je poznavala ministra, iako veoma površno - ponekad bi podstaklo ljude i to je obično bilo za njihovo dobro. Možda će ovaj carinik sledeći put dobro da razmisli pre nego što odluči da opet maltretira ženu bez razloga.

Ušla je nazad u kombi i prešla granicu. Na vidiku nije bilo doktora Komotija i morala je da nagazi na gas dok ga nije stigla. Nije naročito brzo išao, tako da je i ona iza njega malo usporila i pratila ga je dok je prolazio pored ostataka Mangope, glavnog grada Bopočacvane, republike kratkog veka. Tu je bio stadion na kome su zarobljenog predsednika držale njegove sopstvene trupe koje su se pobunile; tu su bile i vladine zgrade odakle se upravljalo apsurdnim ostacima države u ime gospodara u Pretoriji. Sve je to bilo takvo traćenje, mislila je, takvo potpuno ludilo, i kad je došlo vreme sve je samo od sebe izbledelo i nestalo kao iluzija, što je u stvari oduvek i bilo. Sve je to bio deo farse Aparthejda i monstruoznog Vervoerdovog sna; toliki bol, tolika iscrpljujuća dugotrajna patnja - koja je samo pridodata istoriji bola Afrike.

Doktor Komoti je iznenada skrenuo desno. Bili su došli do periferije Mafikenga, do urednog dela predgrađa, sa lepo uređenim ulicama i kućama sa velikim lepo ograđenim baštama. Skrenuo je na stazu jedne takve kuće, tako da je Mma Ramocve bila primorana da

produži dalje da ne bi izazvala sumnju. Brojala je kuće pored kojih je prošla, njih sedam i onda se parkirala pod jedno drvo.

Tu je bila jedna od staza koje su nekada zvali sanitetskim stazama i koje vode do iza kuća. Mma Ramocve je ostavila kombi i otpešačila do kraja sanitetske staze. Ulaz u kuću doktora Komotija će biti osmi na gore, kad prođe sedam kuća, i moraće da je prođe da bi dospela do prolaza za ulicu.

Stajala je na sanitetskoj stazi ispred zadnjeg ulaza u osmu kuću i virila preko ograde. Nekad se neko brinuo o toj bašti, ali to mora da je bilo mnogo davno. Sada je tu bilo svakakve vegetacije - dudinje, žbunje bugenvilije sa ljubičastim cvetovima koji su hrlili ka nebu nekontrolisano izraslo do džinovskih razmera, drvo papaje sa trulim plodovima na stabljikama. Ovo bi bio raj za zmije, pomislila je; tu bi moglo biti mambi koje se šunjaju po izrasloj travi i nabujalom zapletenom šipražju, i sve je to tu ležalo i čekalo da neko dovoljno lud kao što je ona - uđe unutra.

Pogurala je kapiju i oprezno je otvorila. Očigledno davno nije bila korišćena, jer su prevoji gadno zaškripali. Ali to nije bilo tako strašno budući da je bujna vegetacija zaklanjala stražnju ogradu koja je bila udaljena skoro sto jardi. Mma Ramocve se nije plašila ukućana već zmija, jer se zapravo kuća bukvalno nije mogla videti od zelenila.

Mma Ramocve je oprezno produžila, pazeći na svaki korak i očekujući da svakog trenutka začuje šištanje neke zmije koja se buni što je uznemiravaju. Ali ništa se nije pomeralo i ona se ubrzo našla pod dudom, najbliže što bi se usudila da pride kući. Iz senke drveta imala je dobar vidik na zadnja vrata i otvoreni kuhinjski prozor; ipak nije mogla da vidi samu unutrašnjost kuće, jer je ona bila u starom kolonijalnom stilu, sa prostranim nadstrešnicama koje su unutrašnjost činile hladnom i mračnom. Daleko je lakše bilo špijunirati ljude koji žive u modernim kućama, jer su sadašnje arhitektae zaboravile na sunce i stavile su ljude da žive u akvarijume za zlatne ribice, tako da sav svet koliko mu se prohte može da im zuri kroz velike nezaštićene prozore.

I sad, šta bi trebalo da uradi? Mogla bi tu da ostane i da se nada da će neko da izađe na zadnja vrata; ali zašto bi to iko činio? I ako bi se to desilo, šta bi onda ona?

Odjednom se prozor otvorio i neko se nagnuo kroz njega. Bio je to doktor Komoti. "Vi tamo! Vi, vi! Da, vi, krupna gospođo! Šta radite pod našim dudom, zašto tu sedite?"

Mma Ramocve je osetila iznenadnu besmislenu potrebu da pogleda preko ramena, kao da bi iza nje mogao biti neko drugi pod drvetom. Osetila se kao đak uhvaćen kako krade voće ili čini nešto zabranjeno. Nije imalo šta da se kaže; morala je da se otkrije.

Ustala je i izašla iz senke.

"Vruće je", rekla je. "Mogu li da dobijem čašu vode?"

Prozor se zatvorio i trenutak-dva kasnije otvorila su se kuhinjska vrata. Doktor Komoti je stajao na stepeništu u sasvim drugačijoj odeći od one u kojoj je krenuo iz Gaborona. Imao je šolju vode u rukama i pružio joj je. Mma Ramocve je pružila ruku da uzme vodu i zahvalno je popila. Zapravo je bila žedna i voda je bila dobrodošla, iako je zapazila da je šolja bila prljava.

"Šta tražite u našoj bašti?" upitao je doktor Komoti i nije bio neljubazan. "Jeste li vi lopov?"

Mina Ramocve je pogledala bolećivo. "Nisam", reka je.

Doktor Komoti je pogledao hladno. "Dobro, ako niste lopov, šta hoćete? Tražite posao? Ako to tražite mi već imamo ženu koja dolazi da nam kuva. Ne treba nam niko."

Mma Ramocve je baš zaustila da odgovori kad se neko pojavio iza doktora Komotija i pogledao preko njegovog ramena. Bio je to doktor Komoti.

"Šta se zbiva", rekao je drugi doktor Komoti. "Šta hoće ta žena?"

"Ugledao sam je u bašti", rekao je prvi doktor Komoti. "Kaže da nije kradljivica."

"Naravno da nisam", rekla je ozlojeđeno. "Osmatrala sam kuću."

Dva čoveka su se pogledala zbunjeno.

"Zašto?" upitao je jedan od njih. "Šta ima da osmatrate ovu kuću? Ovde nema ničeg posebnog, a i nije za prodaju."

Mma Ramocve je zabacila glavu i nasmejala se. "O, nisam htela da je kupim", rekla je. "Nego sam ovde živela kao mala devojčica. U njoj su tad živeli Boerovi, gospodin Van Den Hiver i njegova žena."

Moja majka im je bila kuvarica, znate, i živeli smo u delu za služinčad, tamo pozadi na kraju bašte. Moj otac je održavao baštu...”

Prekinula je i pogledala u dva čoveka čekajući na neki odgovor.

”Bilo je bolje u tim danima”, rekla je. ”Bašta je bila održavana.”

”Verujem da je tako”, rekao je jedan od njih. ”I mi bismo voleli da je jednom dovedemo u red. Samo, mi smo jako zaposleni. Mi smo obojica doktori, znate, i sve vreme provodimo u bolnici.”

”Ah!” rekla je Mma Ramocve, trudeći se da zvuči oduševljeno. ”Vi ste doktori ovde u bolnici?”

”Ne”, rekao je prvi doktor Komoti. ”Ja imam hiruršku ordinaciju tamo u blizini železničke stanice. Moj brat...”

”Ja radim tamo gore”, rekao je drugi doktor Komoti pokazujući negde neodređeno prema severu. ”U svakom slučaju, možete da razgledate baštu koliko vam volja, majko. Samo vi gledajte. Možemo i čaj da vam napravimo.”

”Ijao!” reka je Mma Ramocve. ”Što ste ljubazni. Baš vam hvala.”

Bilo je olakšanje ratosiljati se te zapuštene bašte sa zlokobnim rastinjem. Još nekoliko minuta se Mma Ramocve pretvarala da razgleda drveće i žbunove - ili ono što se od njih moglo videti - i onda je, zahvaljujući svojim domaćinima na čaju, otišla niz ulicu. Njen mozak je žurno obrađivao informaciju koje se dokopala. Postojala su dva doktora Komotija, što samo po sebi nije bilo toliko neobično; ali, nekako je osećala da baš u tome leži suština cele stvari. Nije bilo razloga da dva brata blizanca ne završe medicinu, naravno - blizanci često vode živote kao u ogledalu, idući nekad i dotle da se žene dvema sestrama. Ali ovde je nešto bilo posebno značajno i Mma Ramocve je bila sigurna da joj to stoji ispred nosa, samo kad bi mogla najzad i da ga vidi.

Ušla je u mali beli kombi i odvezla se do centra grada. Jedan doktor Komoti je rekao da ima hiruršku ordinaciju u gradu, blizu železničke stanice i odlučila je da je osmotri, ne očekujući da će joj ploča sa ugraviranim natpisom nešto posebno otkriti.

Znala je površno železničku stanicu. Bilo je to mesto koje je uživala da poseti jer je podsecalo na staru Afriku u onim danima sa neudobnim pretrpanim vozovima, sporim putovanjima preko velikih prostranstava, šećernom trskom koja se jela da brže prođe vreme i

pljuckanjem krajeva trske kroz ogromne prozore. Bar deo toga je ovde još mogao da se vidi jer su se vozovi, pristizuci iz Kejpa, punili na svom putu za Bulavajo, ploveći bez zaustavljanja kroz stanicu u Bocvani; ovde gde su se u indijskim radnjama tik uz stanicu i dalje prodavala jeftina ćebad i muški šeširi sa drečavim perima zadnutim za trake.

Mma Ramocve nije želela da se Afrika promeni. Nije želela da njen narod postane kao svaki drugi, bezdušan, sebičan, da zaboravi šta znači biti Afrikanac, ili, što je još gore, da se stidi Afrike. Ona ne bi volela da bude ništa drugo do Afrikanka, nikada, čak i kad bi neko došao i rekao joj: "Evo najnovije izmišljene pilule. Uzmi je i pretvoriće te u Amerikanku", ona bi rekla ne. Nikada. Ne, hvala.

Zaustavila je mali beli kombi kod železničke stanice i izašla. Tu je bilo mnogo sveta; žene koje su prodavale pljeskavice i slatka pića; muškarci koji su glasno pričali sa svojim prijateljima; porodice koje putuju sa kartonskim koferima i stvarima zamotanim u bale. Dete koje je guralo igračku od uvrnutih žica domaće, kućne izrade naletelo je na Mmu Ramocve i otrčalo bez izvinjenja, uplašeno da će ga ona prekoriti.

Prišla je jednoj od žena za tezgom i obratila joj se na secvana jeziku.

"Jeste li dobro danas, Mma?" rekla je ljubazno.

"Ja sam dobro i nadam se da ste i vi dobro, Mma?"

"I ja sam dobro i vrlo sam dobro spavala."

"To je dobro."

Kad se upoznavanje završilo, rekla je: "Ljudi mi kažu da je ovde negde doktor koji je vrlo dobar. Zovu ga doktor Komoti. Da li znate gde se nalazi?"

Žena je klimnula glavom. "Mnogi ljudi idu kod tog doktora. On se nalazi eno tamo, je li vidite, gde je onaj belac sad parkirao svoj kamion. Tu je on."

Mma Ramocve je zahvalila svojoj obaveštajki i kupila pljeskavicu. Onda je, prionuvši u hodu na pljeskavicu, prešla preko prašnjavog skvera do prilično raspale kuće sa limenim krovom gde je trebalo da bude hirurška ordinacija doktora Komotija.

Na svoje veliko iznenađenje naišla je na otključana vrata i kada ih je gurnula našla se licem u lice sa nekom ženom.

"Žao mi je, Mma, doktor nije tu", rekla je žena lako ispitivački. "Ja sam medicinska sestra. Moći ćete da vidite doktora u ponedjeljak popodne."

"Ah!" reka je Mma Ramocve. "Baš je to tužno kad je neko zauzet petkom uveče kad svi drugi misle na izlaske."

Medicinska sestra je slegla ramenima. "I mene će moj dečko kasnije da izvede. Ali ja volim sve da pripremim za ponedjeljak pre nego što počne vikend. Tako je bolje."

"Mnogo bolje", odgovorila je Mma Ramocve misleći brzo. "Ja u stvari i nisam htela da vidim doktora, ili bar ne kao pacijent. Ja sam radila za njega, znate, dok je bio u Najrobiju. Bila sam tamo medicinska sestra. Samo sam htela da ga pozdravim."

Sad je medicinska sestra postala znatno ljubaznija.

"Napraviću vam čaj, Mma", ponudila je. "Napolju je još uvek prevruće."

Mma Ramocve je sela i sačekala da se medicinska sestra vrati sa čajnikom.

"Da li poznajete drugog doktora Komotija, mislim na brata?"

"Kako da ne", rekla je sestra. Često ga viđamo. On dolazi da nam pomaže, dva-tri puta nedeljno, znate."

Mma Ramocve je vrlo sporo spustila svoju solju. Srce je počelo da joj udara; shvatila je da je došla do same srži cele stvari i zaboravljena odluka da nešto preduzme ju je sad ščepala. Ali morala je da zvuči prirodno.

"Oh, pa to su oni radili i u Najrobiju", rekla je mašući rukom po vazduhu kao da te stvari nemaju naročitog značaja. "Jedan je pomagao drugom. I obično pacijenti nisu znali da su pred različitim doktorom."

Sestra se nasmejala. "I ovde to rade", reka je. "Nisam sigurna koliko je to fer prema pacijentima, ali nikom izgleda nije jasno da ih je dvojica, tako da su svi zadovoljni."

Mma Ramocve je opet uzela svoju šolju i dodala joj je da je dopuni. "A šta je sa vama?" rekla je. "Da li ih vi razlikujete?"

Medicinska sestra joj je dodala solju. "Mogu da ih razlikujem na osnovu jedne stvari", reka je. Jedan je prilično dobar, a drugi je beznadežan. Beznadežni jedva da išta zna o medicini. Ako mene pitate, čudo je da je on uopšte završio medicinu."

Mma Ramocve je pomislila, ali nije rekla: pa i nije je završio.

Ostala je u Mafikengu te noći u hotelu "Stanica" u kome je bilo bučno i neudobno, ali je bez obzira na to spavala odlično, kao i uvek kad uspešno završi neku istragu. Sledećeg jutra je otišla u kupovinu u "OK bazare" i na svoje oduševljenje našla je na rasprodaji haljine broj 22. Kupila je tri - dve više nego što joj stvarno treba - ali kad ste vlasnica Prve damske detektivske agencije morate da održavate određeni nivo.

Bila je kod kuće u tri popodne; telefonirala je doktoru Makeciju na kuću i pozvala ga da odmah dođe do njene kancelarije da bi ga izvestila o rezultatima istrage. On je stigao za deset minuta i seo preko puta nje grozničavo vrteći krajeve svoje košulje.

"Prvo i prvo", objavila je Mma Ramocve. "Nije u pitanju droga."

Doktor Makeci je odahnuo. "Hvala nebesima za to", rekao je, "to me je najviše plašilo."

"E, pa", rekla je Mma Ramocve sumnjičavo, "nisam sigurna da će ti se dopasti ni ovo što imam da ti kažem."

"Nema diplomu", zadihano je rekao doktor Makeci. "Je 1` to?"

"Jedan od njih je ima", reka je Mma Ramocve.

Doktor Makeci je pogledao belo. "Jedan od njih?"

Mma Ramocve se zavalila u stolicu sa izrazom nekog ko će razotkriti misteriju.

"Bila jednom dva brata blizanca", počela je. "Jedan je studirao medicinu i postao doktor. Drugi nije. Ovaj sa diplomom je dobio posao, ali je bio pohlepan i mislio je kako se dva doktorska posla plaćaju više nego jedan. Tako je uzeo dva posla i oba odrađivao do pola. Kad nije bio tu, njegov brat, jednojajčani blizanac, čega ćeš se setiti, obavljao je posao. Koristio se medicinskim znanjem koje je pokupio od kvalifikovanog brata od koga je, bez sumnje, dobijao i savete šta da radi. I to je to. To ti je priča o doktoru Komotiju i njegovom bratu blizancu u Mafikengu."

Doktor Makeci je zanemio na stolici. Zaronio je glavu u ruke dok je Mma Ramocve pričala, tako da je u jednom trenutku pomislila da je počeo da plače.

"Tako su nam, dake, obojica bili u bolnici", rekao je napokon. "Ponekad je to bio kvalifikovani, a ponekad njegov brat blizanac."

"Da", reka je Mma Ramocve jednostavno. "Tri dana u nedelji, da tako kažem, imali ste kvalifikovanog, za to vreme je nekvalifikovani radio u opštoj hirurgiji u Mafikengu kod železničke stanice. Onda bi se zamenili, i pretpostavljam da bi onda kvalifikovani zataškao ono što bi nekvalifikovani ostavio za sobom, da tako kažem."

"Dva posla za jednu medicinsku diplomu", promrmlijao je doktor Makeci. "To je najlukaviji obrazac na koji sam naišao za ne znam koliko dug period vremena."

"Moram da priznam da sam bila zadivljena time", rekla je Mma Ramocve. "Mislila sam da sam videla sve oblike ljudskog nepoštenja, ali očigledno da čovek, s vremena na vreme, uvek može da se zapanji."

Doktor Makeci se počeošao po obrazu.

"Moraću da se obratim policiji u vezi sa ovim", rekao je. "Moraćemo da podignemo tužbu. Moramo da zaštitimo javnost od ovakvih ljudi."

"Sem ako...", počela je Mma Ramocve.

Doktor Makeci se uhvatio grčevito za slamku koja mu se, kako mu se učinilo, nudila.

"Imaš na pameti neku drugu mogućnost?" upitao je. "Kad se ovo jednom obznani, ljudi će se nahvatati straha. Počeće jedni druge da podstiču da ne idu u bolnicu. Naši zdravstveni programi umnogome zavise od poverenja, to ti je poznato."

"Upravo tako", rekla je Mma Ramocve. "Predlažem da premestimo tačku usijanja na drugo mesto. Ja se s tobom slažem: javnost treba da bude zaštićena i doktor Komoti ima da bude izbačen s posla, ili šta god vi odlučite. Ali zašto da to ne uradimo na nekom tuđem terenu?"

"Misliš u Mafikengu?"

"Da", rekla je Mma Ramocve. "Na kraju krajeva, tamo se nalazi jedna ordinacija i što ne bismo prepustili Južnoafrikancima da se time pozabave. Novine u Gaboronu verovatno neće ni saznati za to."

Sve što će ovdašnji ljudi znati jeste da je doktor Komoti iznenada dao ostavku, što ljudi stalno rade iz najrazličitijih razloga.”

”Dobro”, rekao je doktor Makeci. ”Više volim da ministar ne zabada nos u to. Ne verujem da bi bilo od nekakve koristi da se još i on... kako da kažem... uzbuđuje oko toga.”

”Ne bi bilo od koristi, naravno”, rekla je Mma Ramocve. ”Sa tvojom dozvolom ja ću da telefoniram mom prijatelju Biliju Pilaniju, koji je policijski narednik tamo dole. On će biti oduševljen da mu se pruži prilika da raskrinka lažnog doktora. Bili voli ta dobra senzacionalna hapšenja.”

”Učini to”, rekao je doktor Makeci smešeći se. Ovo je bilo savršeno rešenje za najneobičniji mogući slučaj i on je bio više nego impresioniran kako je to Mma Ramocve izvela.

”Znaš”, rekao je, ”ne verujem čak ni da bi moja tetka u Močudiju bolje od tebe izašla na kraj sa ovim.”

Mma Ramocve se nasmešila svom starom prijatelju. Može čovek da ide kroz život i da stiže svake godine nove prijatelje - može i svakog meseca - ali nema zamene za ta prijateljstva iz detinjstva koja opstanu do odraslog doba. Za njih smo vezani čeličnim vezama.

Ona se nagla i dotakla doktora Makecija po ramenu nežno, kao što ponekad čine stari prijatelji kad nemaju više ništa da kažu.

VRAČEVA ŽENA

Jedva korišćen prašnjavi puteljak bio je taman takav da slomi osovinu - džombe i skotrljano kamenje, baš kao što je nacrt gospodina Čarlija Gocoa predviđao; i iznad, protežući se od horizonta do horizonta, prazno nebo, raspevano u upeklo podne.

Mma Ramocve je oprezno upravljala svojim malim belim kombijem, izbegavajući stene koje bi mogle da naprave rupetinu na kolima i pitajući se zašto niko ovuda ne prolazi. Ovo je bila mrtva zemlja; ni koza, ni goveda; samo šikara i suvo trnovo drveće. Kako je neko uopšte želeo da živi ovde, daleko od sela, daleko od kontakta s ljudima. To je bilo neobjašnjivo. Mrtva zemlja.

Odjednom je ugledala kuću, ušuškano iza drveća skoro u senci brda. To je bila kuća od gole zemlje u tradicionalnom stilu; zidovi od smeđeg blata, nekoliko staklenih prozora sa do kolena niskim zidom oko kućnog dvorišta. Nekadašnji vlasnik pre mnogo godina nacrtao je na zidu nešto ali nebriga i godine sprali su crteže i ostali su samo obrisi.

Parkirala je kombi i zaustavila dah. Suočavala se sa prevarantima; izlazila je na kraj sa ljubomornim ženama; čak se suprotstavila i gospodinu Gocou; ali ovaj će susret biti drugačiji. Ovo je bila inkarnacija samog zla, srce tame, koren srama. Ovaj čovek sa svim svojim mambo-džambo bajanjima i vradžbinama bio je ubica.

Otvorila je vrata i izašla iz kombija. Sunce je s visoka udaralo i štipkalo joj kožu. Ovde je bila sasvim na zapadu, vrlo blizu pustinje Kalahari, i u njoj je rasla nelagoda. Ovo nije bila ona udobna zemlja na kojoj je ona rasla; ovo je bila nemilosrdna Afrika, zemlja bez vode.

Pošla je prema kući i kada je krenula osetila je da je neko posmatra. Ništa se nije micalo, ali neke oči su bile u nju uperene, oči iz kuće. Kod zida je stala i viknula, kao što nalaže običaj, najavljujući svoj dolazak.

"Strašno mi je vruće", rekla je. "Imate li vode?"

Nije bilo nikakvog odgovora iz kuće, ali je nešto s njene leve strane zašuškalo iz šikare. Okrenula se, skoro kao krivac i zagledala. Pred njom je bio veliki crni tvrdokrilac, stetodžane, sa rožnatim vratom, koji je u tom trenutku gurkao svoj trofej, nekog insekta koji je možda umro od žeđi. Dok nekom ne smrkne, drugom ne svane; kao i kod nas, pomislila je; kad se gleda odozgo, ni mi nismo ništa više od stetodžanea.

"Mma!"

Naglo se okrenula. Na vratima je stajala žena, brišući ruke o haljinu.

Mma Ramocve je ukoračila u dvorište kroz nepostojeću kapiju na zidu.

"Dumela, Mma", rekla je. "Ja sam Mma Ramocve."

Žena je klimnula glavom. "Eee. Ja sam Mma Noči."

Mma Ramocve ju je osmotrila. Bila je to žena u kasnim pedesetim, ili približno, sa dugačkom suknjom kakve Herero žene nose; ali ona nije bila Herero - to je mogla da vidi.

"Došla sam kod vašeg muža", reka je. "Moram nešto da ga molim."

Žena je izašla iz senke, stala pred Mmu Ramocve i zapiljila se u nju uznemireno.

"Došli ste po nešto? Hoćete da kupite nešto od njega?"

Mma Ramocve je klimnula glavom. "Čula sam da je on veoma dobar doktor. Imam muke sa drugom ženom. Otela mi je muža i meni treba nešto što će da je zaustavi."

Starija žena se nasmejala. "On može da vam pomogne. Možda ima nešto. Ali nije tu. U Lobaceu je do subote. Moraćete da se vratite posle toga."

Mma Ramocve je uzdahnula. "Ovo je bio dugačak put i ja sam ožednela. Imate li vode, sestro?"

"Imam vode. Možete da uđete u kuću da popijete vode."

Bila je to mala prostorija sa pletenim stolom i dve stolice. U ćošku je bila kanta sa zrnavljem u starinskom stilu i jedan limeni okovani kovčeg. Mma Ramocve je sela na jednu od stolica dok je žena

zahvatala vodu u emajlirano lonče. Voda je bila prilično ustajala, ali je Mma Ramocve popila sa zahvalnošću.

Onda je spustila lonče i pogledala ženu.

”Došla sam po nešto, kao što znate. Ali sam takođe došla da vas na nešto upozorim.”

Žena se spustila na drugu stolicu.

”Da me upozorite?”

”Da”, rekla je Mma Ramocve. ”Ja sam daktilografkinja. Znate li šta je to?”

Žena je klimnula glavom.

”Ja radim u policiji”, nastavila je Mma Ramocve. ”I nešto sam kucala o vašem mužu. Oni znaju da je ubio dečaka, onog iz Kacane. Znaju da ga je odveo i ubio za muti. Oni se spremaju da uhapse vašeg muža uskoro i onda će ga obesiti. Ja sam došla da vas upozorim da će i vas obesiti, jer kažu da ste i vi u to umešani. Kažu da ste i vi to radili. Ja ne mislim da treba vešati žene. Zato sam došla da vam kažem da sve ovo možete brzo da prekinete ako pođete sa mnom u policiju i ispričate šta se stvarno desilo. Poverovaće vam i bićete spašeni. U suprotnom ćete vrlo skoro umreti. Idućeg meseca, čini mi se.”

Stala je. Žena je ispustila krpu koja joj je bila u ruci i piljila je u nju širom otvorenih očiju. Mma Ramocve je poznavala miris straha - taj oštri kiseli miris koji ljudi ispuštaju kroz kožu kad se prepadnu; sada je vreli vazduh bio ispunjen tim mirisom.

”Da li ste razumeli ovo što sam vam rekla?” upitala je.

Vračeva žena je sklopila oči. ”Ja nisam ubila tog dečaka.”

”Znam”, rekla je Mma Ramocve. ”Nikad to žena ne bi uradila. Ali to za policiju nema značaja. Imaju dokaze protiv vas i vlada hoće i vas da obesi. Prvo vašeg muža; a vas potom. Oni nikako ne vole vraćanja, znate. Stide se. Misle da to nije moderno.”

”Ali dečak nije mrtav”, izletelo je ženi. ”On je na stočnoj postaji gde ga je moj muž smestio. On tamo radi. Još je živ.”

Mma Ramocve je otvorila vrata ženi i zalupila ih za njom. Onda je otišla do vozačevih vrata, otvorila ih i smestila se na sedište. Sunce je sada pržilo - čak i kroz tkaninu njene odeće - ali sada taj bol nije

bio bitan. Jedino je bilo važno da se ode donde dokle je, kako je žena rekla, trebalo voziti četiri sata. Sada je bilo jedan sat popodne. Biće tamo pred zalazak sunca i mogle bi odmah da krenu nazad. Ako bi morale da ostanu zbog loših puteva, pa dobro, mogle bi da prespavaju pozadi u kombiju. Najvažnije je bilo domoći se dečaka.

Putovale su u tišini. Žena je pokušala da priča, ali ju je Mma Ramocve ignorisala. Nije imala ništa da joj kaže; ništa nije želela da kaže toj ženi.

"Vi niste ljubazna žena", rekla je vračeva žena napokon. "Nećete da razgovarate sa mnom. Ja se trudim da pričam sa vama, a vi me ignorišete. Vi mislite da ste bolji od mene, je l' tako?"

Mma Ramocve se do pola okrenula prema njoj. "Jedini razlog zbog kog mi vi sada pokazujete gde je dečak je taj što ste se uplašili. A ne zato što želite da se on vrati svojim roditeljima. Vama do toga nije stalo, zar ne? Vi ste zla žena i upozoravam vas: ako policija čuje da se vi i vaš muž i dalje bavite veštičarenjem doći će po vas i odvešće vas u zatvor. Ako oni to ne učine, ja imam prijatelje u Gaboronu koji će to učiniti umesto njih. Je l' razumete šta vam govorim?"

Sati su promicali. Put je bio naporan, preko pustare, po najogoljenijim putevima, dok najzad nisu negde u daljini ugledale stočnu postaju i malo drveća oko nekoliko koliba.

"To je stočna postaja", reka je žena. "Tu su dvoje, oni su Basarve - muškarac i žena - i dečak koji radi za njih."

"Kako ga držite?" upitala je Mma Ramocve. "Kako znate da vam neće pobeći?"

"Pogledajte oko sebe", rekla je žena. "Vidite kako je pusto ovo mesto. Basarve bi ga uhvatile pre nego što bi uspeo negde da odmakne."

Nečeg drugog se setila Mma Ramocve. Kost - ako je dečak još uvek živ, odakle onda kost?

"Jedan čovek iz Gaborona je kupio kost od vašeg muža", rekla je. "Gde ste tu kost nabavili?"

Žena je pogledala podrugljivo. "Možete kosti da kupite u Johanezburgu. Zar ne znate to? Nisu uopšte skupe."

Basarve su jele sirovu ovsenu kašu sedeći na dva kamena ispred jedne od koliba. To su bili sitni smežurani ljudi, sa velikim očima

lovaca kojima su sad gledali u nametljivce. Onda je muškarac ustao i pozdravio vračevu ženu.

„Je li stoka u redu”, oštro je upitala.

Čovek je načinio čudan kiktav zvuk jezikom. ”U redu je. Nije uginula. Ona krava tamo daje mnogo mleka.”

To su bile secvana reči, ali morao bi čovek da se napne da bi ih razumeo. Ovaj čovek je govorio kliktanjem i zvižducima Kalaharija.

”Gde je dečak?” zbrzala je žena.

”Na tu stranu”, odgovorio je čovek. ”Gledaj.”

I tada su videle dečaka kako stoji pored šikare, posmatrajući ih nesigurno. Prašnjavi mali dečak u iskrzanim pantalonama sa štapom u ruci.

”Dođi ovamo”, pozvala ga je vračeva žena. ”Dođi ovamo.”

Dečak je krenuo ka njima pogleda uprtog u zemlju ispred sebe. Imao je ožiljak na podlaktici, pozamasno zadebljanje i Mma Ramocve je odmah znala od čega je. To je bila posekotina od udarca bičem, sdžambokom.

Prišla je i stavila mu ruku na rame.

”Kako se zoveš?” upitala ga je nežno. ”Jesi li ti sin učitelja iz Kacane?”

Dečak je zadrhtao, ali kad je video brižnost u njenim očima, progovorio je.

”Ja sam taj dečak. Sada radim ovde. Čuvam stoku za ove ljude.”

”I da li te je ovaj čovek tukao?” šapnula je Mma Ramocve. ”Jeste?”

”Stalno”, rekao je dečak. ”Rekao je da će me, ako pokušam da pobeegnem, stići i da će me nabiti na kolac.”

”Sada si na sigurnom”, reka je Mma Ramocve. ”Ideš sa mnom. Ovog istog časa. Samo hodaj ispred mene. Ja ću se pobrinuti za tebe.”

Dečak je bacio pogled na Basarvu i krenuo prema kombiju.

”Idi”, rekla je Mma Ramocve. ”Stižem i ja.”

Smestila ga je na suvozačko mesto i zatvorila vrata. Vračeva žena je povikala.

”Sačekajte nekoliko minuta. Moram da porazgovaram sa ovim ljudima o govedima. Onda ćemo da pođemo.”

Mma Ramocve je došla do vozačkih vrata i ušla u kola.

"Čekajte", viknula je žena. "Neću dugo."

Mma Ramocve se nagla napred i uključila motor. Onda je pokrenula menjač, okrenula točkove i dala gas. Žena je počela da viče i da trči za kombijem, ali je oblak prašine uskoro zapahnuo i ona se saplela i pala.

Mma Ramocve se okrenula prema dečaku koji je gledao zastrašeno i zbunjeno.

"Sada te vodim tvojoj kući", rekla je. "Put će biti dug i mislim da ćemo morati da se zaustavimo da prenoćimo usput. Ali krenućemo rano ujutru i onda nam neće mnogo trebati."

Zaustavila je kombi sat vremena kasnije pored osušenog rečnog korita. Bili su potpuno sami, nije bilo čak ni odsjaja vatre sa stočne postaje da razbije mrak noći. Samo su zvezde odozgo puštale na njih slabašno srebrno svetlo i obasjavale su zaspalog dečaka. Mirno je disao sa glavom na njenom ramenu i sa rukom koja je spokojno ležala u njenoj ruci, zamotan u vreću za spavanje iz kombija. I sama Mma Ramocve gledala je širom otvorenih očiju u noćno nebo dok je beskrajno nebesko prostranstvo nije nežno prenelo u san.

U selu Kacana sledećeg dana učitelj je pogledao kroz prozor svoje kuće i video kako mali beli kombi prilazi. Video je kako odatle izlazi žena i gleda prema njegovim vratima, a zatim je video i dete - šta sa detetom - da li je to roditeljka koja mu iz nekog razloga dovodi svoje dete?

Izašao je napolje i zatekao je kod niskog zida svog dvorišta.

"Vi ste učitelj, Rra?"

"Ja sam učitelj, Mma. Šta mogu da učinim za vas?"

Ona se okrenula prema kombiju i dala znak detetu iznutra. Vrata su se otvorila i njegov sin je izašao. I učitelj je kriknuo i potrčao, a onda je zastao i pogledao u Mmu Ramocve kao da od nje traži potvrdu za to što vidi. Ona je klimnula glavom i on je opet potrčao, skoro se saplićući o jednu nevezanu pertlu na cipeli koja mu je ispadala, da bi došao do svog sina i zagrlio ga, neprestano vičući iz sveg glasa, nepovezano, objavljujući svoju radost celom selu i celom svetu.

Mma Ramocve je pošla nazad prema kombiju, ne želeći da prekida intimni trenutak ponovnog susreta. Ona je plakala; i zbog svog sopstvenog deteta - sećala se majušne ruke koja je tek na tren uhvatila njenu ruku u pokušaju da se zadrži u čudnom svetu koji je tako brzo iskliznuo. Toliko mnogo patnje je bilo u Africi da je čovek bio u iskušenju da samo slegne ramenima i ode. Ali to ne može da se uradi, mislila je. Prosto ne može.

GOSPODIN DŽ. L. B. MATEKONI

Čak i tako pouzdano vozilo kakav je bio mali beli kombi, koji je prelazio milju za miljom bez roptanja, može da poklekne od prašine. Mali beli kombi je, ne žaleći se, pregurao put do stočne postaje, ali sada, kad se vratio u grad, počeo je da posrće. Bila je sigurna da ga je prašina dokusurila.

Telefonirala je u automehaničarsku radnju Brzi motori Tlokvenga, ne želeći da gnjavi gospodina DŽ. L. B. Matekonija, ali on se javio jer je mladić koji odgovara na telefon bio na ručku. Ne treba ništa da brine, rekao joj je. On će doći da pogleda mali beli kombi sutradan, u subotu, i možda će moći da ga sredi tamo, na licu mesta, u Zebrinoj ulici.

"Sumnjam", rekla je Mma Ramocve. "To je stari kombi. On je kao stara krava, valjda ću morati da ga prodam."

"Nećeš morati", rekao je gospodin DŽ. L. B. Matekoni. "Sve se može popraviti. Sve."

Čak i srce prepuko na dva dela? mislio je. Da li se ono može popraviti?

Da li bi profesor Barnar iz Kejptauna mogao da izleči čoveka kome srce krvari od usamljenosti?

Mma Ramocve je tog jutra otišla u kupovinu. Njoj su oduvek bila važna subotnja jutra; otišla je u samoposlugu u tržnom centru da kupi kućne namirnice i povrće od žene za tezgom ispred apoteke. Potom je otišla na terasu hotela "Prezident" i popila kafu sa svojim prijateljicama; onda se vratila kući gde je popila pola čaše piva "lav" na verandi čitajući novine. Za privatnog detektiva je važno da bistri novine i da pohranjuje činjenice na stranu. Sve je moglo biti korisno od poslednje rečenice u predvidivim političarskim govorima do crkvenih objava. Nikad se ne zna kad neka zvrčka od lokalnog značaja može da se ispostavi kao korisna.

Ako bi se zahtevalo od Mme Ramocve da, na primer, navede imena osuđenih krijumčara dijamantata, ona bi ih ispovertela: Arči Mofobe, Piks Ngube, Molso Mobole i Džordž Visočanstvo Tamb. Ona je pročitala izvestaje o svim suđenjima i zna njihove presude. Šest godina, šest godina, deset godina i osam meseci. Sve je to pisalo i sve je pohranjeno.

A ko je, na primer, vlasnik mesare zvane `Nema čekanja` u Ok Nalediju? Čemu pitanje, pa zna se, Godfri Potovani. Sećala se fotografije iz novina na kojoj je Godfri stajao ispred svoje nove mesare sa ministrom poljoprivrede. A zašto je ministar bio tamo? Zato što je njegova žena Modela bila rođaka jedne od žena iz familije Potovani koja je napravila onu užasnu halabuku na venčanju Stouksa Lofinala. Eto zato. Mma Ramocve nije mogla da razume ljude koje ništa od toga ne interesuje. Kako neko može da živi u ovakvom gradu, a da ga ne zanima sve čime se ljudi bave, čak i ako mu to nije potrebno za profesiju?

Stigao je odmah posle četiri, dovozeći se u svom plavom garažnom kamiončiću sa natpisom Brzi motori Tlokvenga ispisanom sa strane. Bio je u svom mehaničarskom kombinezonu, bez ijedne mrlje i sa ispeglanim nogavicama. Ona mu je pokazala mali beli kombi parkiran pored kuće i on je izvadio veliku dizalicu otpozadi iz kamiona.

"Spremiću ti solju čaja", rekla je. "Možeš da piješ dok pregledaš kombi."

Posmatrala ga je kroz prozor. Videla ga je kako otvara haubu iznad motora i lupka po delovima. Videla ga je kako ulazi u kombi i uključuje motor, koji je krkljao i štucao, i onda crkao. Videla je kako je nešto izvadio iz motora - neki veliki deo, iz koga su štrcale žice i šmrkovi. To je možda bilo srce motora; privrženo srce koje je tako regularno i pouzdano kucalo, ali koje je, ovako iščupano sada izgledalo tako ranjivo.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je išao od kamiona do kombija i nazad. Dve šolje čaja su već bile iznete, a sada je stizala i treća jer je bilo baš vruće. Onda je Mma Ramocve otišla u kuhinju, stavila povrće u lonac i zalila je cveće u saksijama zakačenim za kuhinjske prozore. Suton se primicao i nebo je bilo prošarano zlatom. To je bilo

njeno omiljeno doba dana, kad ptice nadleću i proleću kroz vazduh i noćni insekti počinju da zuje. Po tom nežnom svetlu bi goveda pošla kući i vatre ispred koliba bi se palile i raspirivale za večernje pristavljanje hrane.

Izašla je napolje da vidi da li gospodinu Dž. L. B. Matekoniju treba više svetla. On je stajao pored malog belog kombija brišući krpom ruke.

"Trebalo bi da bude dobro sada", rekao je. "Naštelovao sam ga i motor radi savršeno. Kao pčela."

Ona je pljesnula rukama od zadovoljstva.

"Mislila sam da ćeš morati da ga razmrskaš", rekla je.

On se nasmejao. "Rekao sam ti da se sve može popraviti. Čak i jedan stari kombi."

Pošao je za njom unutra. Sipala mu je pivo i otišli su da sednu na njeno omiljeno mesto na verandi pored bugenvilija. Nedaleko u susednoj kući puštali su muziku i čuo se napadan tradicionalni ritam gradske muzike.

Sunce je zašlo i pao je mrak. Sedeo je pored nje u udobnom - mraku i osluškivali su zadovoljno zvuke Afrike koja se priprema za noć. Negde je zalajao pas; zvuk motora se oglasio a zatim nestao; laki povetarac, topli prašnjavi povetarac, nanosio je miris trnovog drveća.

Pogledao je u mraku tu ženu koja je za njega predstavljala sve - majku, Afriku, mudrost, razumevanje, dobru hranu, bundeve, piletinu, miris slatkog kravljeg daha, belo nebo nad nepreglednom, nepreglednom šikarom, žirafu koja plače dajući svoje suze ženama da lakiraju korpe; o Bocvano, zemljo moja, moje mesto pod suncem.

To su bile njegove misli. Ali kako bi bilo koju od njih smeo da joj kaže? Svata put kad je pokušao da joj kaže šta mu je na srcu, reči koje su navirale izgledale su mu neprilične. Ne može mehaničar da bude poeta, mislio je, stvari prosto tako ne stoje. Zato je jednostavno rekao:

"Vrlo sam srećan što sam ti popravio kombi. Bilo bi mi žao da te je neko drugi slagao da ga ne vredi popravljati. Ima takvih ljudi među mehaničarima."

"Znam", rekla je Mma Ramocve. "Ali ti nisi takav." On nije ništa rekao. Postoje trenuci kad čovek prosto mora da progovori da ne bi proveo ceo svoj život kajući se što to nije učinio. Ali uvek kad bi probao da govori o tome šta mu je na srcu, nije mu uspevalo. Već ju je pitao da se uda za njega i to nije baš slavno prošlo. Nije on imao tako neograničeno samopouzdanje, bar kad su ljudi u pitanju; naravno da je sa automobilima sasvim druga stvar.

"Vrlo sam srećan što sedim ovde sa tobom..." Ona se okrenula prema njemu. "Šta si rekao?" "Rekao sam, molim te udaj se za mene, Mma Ramocve. Ja sam samo gospodin Dž. L. B. Matekoni, i to je sve, ali molim te da se udaš za mene i da me učiniš srećnim."

"Naravno da hoću", rekla je Mma Ramocve.

[1](#) Precious - prim. prev.

[2](#) Happy - prim. prev.

[3](#) Pula - osim što je osnovna valuta u Bocvani, ova reč znači još i "kiša" - prim. prev.